

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele.

Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

ANE MARIE SKRUMSAGER

J. N. H. SKRUMSAGER

ANE MARIE SKRUMSAGER

*Et lille mindeord
skrevet for
børn og venner*

1970

UDGIVET AF HISTORISK SAMFUND
FOR SØNDERJYLLAND

I kommission hos
Danske Boghandleres Kommissionsanstalt, København

Udgivet med støtte fra Dansk Kultursamfund.

Udgivelse og noter: Dorit Andersen.

Tryk: Th. Laursens Bogtrykkeri, Tønder.

Bogbind J. P. Møllers Bogbinderi, Haderslev.

ISBN 87 7016 072 4

Barndom

Ane Marie Kloppenborg blev født på Bejstrupgård d. 1. september 1834 som eneste barn af Hans Diderik Kloppenborg og hustru Mette Kirstine, født Thaysen.

Hendes barndom og første ungdom gled hen under landlige frie forhold, hvor hun mest på egen hånd tumlede sig på mark, i skov og eng. Hendes fader og moder, der var meget optaget af den store bedrift, havde ikke megen tid til at give sig af med hende, hvorfor hun var mest overladt til sine øvrige omgivelser, deriblandt i de første barndomsår til en lærer Toft, der som byens skolemester fik kosten i længere tid på Bejstrupgård. Han tog hende meget tidligt med i skolen, og når han ellers var hjemme, gav han sig meget af med hende. Da hun blev så stor, at hun på egen hånd kunne gå ad by til sine legesøstre, tilbragte hun ellers den meste tid uden for skolen på nabogården, der siden, da hun blev gift, blev hendes hjem først i sytten år og siden (efter at have boet på Bejstrupgård) i godt to år. Af barndomsminderne dvælede hun særlig ved sin skoletid, hvor hun, de første år undtaget, havde til lærer den usædvanlig dygtige Freudendal. Den kærlighed, hun som barn havde fattet til ham, holdt sig

med ungdoms ild op under de grå hår, så hvis man tillod sig at kritisere den måde at holde skole på, som fandt sted i forrige tider, og ikke undtog Freudendal, var man sikker på, at hun straks ville fare i harnisk og bryde en lanse til hans ære. Og det skal villigt indrømmes, at Freudendal på oplysningens og på det nationales område har indtaget en plads, som man må have den allerstørste agtelse for. Den oplysning og nationale varme, som han forstod at meddele ikke blot hende, men alle sine elever, er så usædvanlig for almueskolen på den tid, at det vil være vanskeligt at finde noget, der står ved siden heraf.

Hun mindedes også tit sine besøg hos bedstefaderen, den gamle Johan Thaysen på Toftlundgård, hvor hendes halvsøster Cathrine havde sit hjem, og hvor de som børn og voksne i idyllisk ensomhed drømte deres ungdomsdrømme om en lys fremtid med glæde og solskin, og om hvordan de, når de sad som fruer hver på sin gård, ville lade plante en allé fra gård til gård (markerne støder sammen i deres yderste hjørner) og ville mødes på halvvejen med deres små ved hånden, snart gå til syd og snart til nord for således gensidig at gæste hinanden.

Mange minder fra Treårskrigen kom tit frem hos hende med den umiddelbare varme, hvormed hun som barn havde opfattet de mange forskellige begivenheder under de hjemlige, ofte kritiske forhold, som hun der havde været vidne til. Hendes fader var på grund af sine stærke udtalelser over for sles-

vig-holstenerne tit efterstræbt af dem. Forskellige gange var der udsendt patruljer for at fange ham. Den første gang var han hjemme, men måtte op på loftet, hvor hans hustru dækkede ham til i en stor rugdynge. Næste gang, de tyske tropper kom, for de straks op på loftet, hvor de gennemstak de forskellige korndynger med deres klinger; men da var han advaret og i tide kommet bort fra hjemmet. Ærgerlige over det mislykkede udfald ville de true bestemoder til at sige dem, hvor han var; men det kunne hun af gode grunde ikke, for hun vidste det ikke. Det ville de ikke tage for gode varer, men ville så have hende med. En af truppens befalingsmænd gjorde tegn til, at hun skulle sidde op bag ham på hans hest, men hun afslog det galante tilbud med at svare, at hun havde selv at køre med. Ja, så skulle hun da i hast gøre sig færdig. Hun gav ordre til at spænde for og kom i tøjet og gik ud for at sætte sig på vognen, men Ane Marie kom straks grædende farende efter moderen og ville med. Dette påhæng er dog bleven anføreren for meget. Han sagde, at den slags folk havde de foreløbig ingen brug for, og når de ikke kunne have hende med, og hun ikke ville bort fra sin moder, så måtte de jo hellere blive hjemme, men så sørge for, at deres mand og fader mødte en bestemt dag i Haderslev, hvilken indbydelse han dog ikke efterkom. De kom derfor igen en tid efter midt om natten; men også denne gang var Kloppenborg advaret. Han var sammen med Krüger rejst til Ryes brigade, hvor de opholdt sig under

hele hans berømte tog op gennem Nørrejylland. Avlskarlen Peter Jensen Hygum havde sit værelse inde i stuehuset i de tider, da hendes fader var borte fra hjemmet, for at der kunne være en mand ved hånden i disse urolige tider. Hin nat var de forberedt på, at de ville få fremmede, og de havde ventet med at gå i seng, til klokken blev mange; men da så gæsterne ikke kom, gik de ligegodt til ro. En stor, jernbunden egekiste med hvælvet låg stod lige ved Peter Jensens seng. For nu at have alt på rede hånd havde han lagt sine bukser på enden af kisten i stedet for, som han ellers plejede på en stol, der stod lidt længere borte i stuen. Endelig blev der banket hårdt på døren. P. J. farer op i en fart og vil gribe bukserne; men på grund af lejets runde form er de gledet ned ad kisten, og han kan ikke hurtigt nok få dem fat, for det brager og knager i gangdøren, og han må ud i bar skjorte. Aldrig så snart har han fået stangen fra døren så meget, at der kan rækkes en arm ind, før en hånd ude fra tager ham i skjortelinningen råbende ud til følget: »Nu har jeg Kloppenborg!« P. J., der stammer lidt, når han bliver varm, fik sagt så meget som: »A er et Kloppenborg!« Det ville Kresten Fodsvend, som holdt fast på ham, dog ikke nøjes med, før den tysksindede sognefoged havde afgivet erklæring om, at det ikke var Kloppenborg, samtidig med, at han erklærede, at de ikke kunne tænke på at fange folk, når de gjorde sådan støj, som da de red forbi haven. Da de nu forgæves tredje gang havde søgt at fange Klop-

penborg, blev de ærgerlige og ville så op for at tage skolemester Freudendal med, for dog at have noget for deres ulejlighed. Han var imidlertid også advaret og gik sammen med Claus Dall i Lundgyden, hvor de kunne følge begivenhedernes gang, og hvis det gjordes nødigt, kunne de snart smutte ind og gemme sig i lunden. Freudendals hustru var jo kommet op af sengen ved bulderet på døren, havde fået et skørt på, en prås tændt og døren lukket op, og sådan tog hun imod dem. Da hun havde hørt deres ærinde, svarede hun med de ord: »Det er snart som i Vorherres dage, ham kom de også for at fange om natten. Min mand er også en Herrens tjener, men hvor er Judas?« og idet hun udtalte disse ord, stak hun pråsen lige op for næsen af den tysksindede sognefoged.

Det var i tiden, der ligger nogle dage forud for disse sidste begivenheder, at bedstemoder var gået til sit barndomshjem på Toftlundgård. Ane Marie var ene hjemme hos folkene, og tiden blev hende så lang og ensom. Hun længtes efter at se sin fader, der den gang ikke var længere borte end 1¹/₂ mil på Estrup hos Lautrup. Hun tog sine søndagsklæder på og traskede så af sted i træetøfler. Hendes sko var blevet for små, og det var endnu under mindet af de strenge tider, at tarveligheden holdt sig i de velhavende hjem. Hendes moder blev jo noget betuttet, da hun til aften kom hjem, og datteren var borte. Næste morgen måtte en af pigerne af sted til Estrup efter hende.

Hos naboens, Christen Dall, hvor hun som før nævnt tilbragte sin meste tid uden for skolen, var en jævnaldrende datter Dorte, hvis fader var koncessioneret spillemand, og her lærte hun at danse, når han i mørkningen sad og strøg fiolinen. Det var jo meget morsomt at svinge rundt med Dorte og lære alle de stykker, som Christen Dall tid efter anden fik fat på, og som han ved hjælp af de to små piger kunne få det rigtige tempo til. Følgen heraf var, at de fik stykkerne lært før nogen anden, og det nærede hos dem begge en medfødt forfængelighed og tilbøjelighed til at være i første række, også på det område. Øvelse gør mester, og de blev ved den stadige øvelse dygtige til denne idræt. Der var dog en slem hage ved det mesterskab for Ane Maries vedkommende. Det er nu engang således, også hos børn, at når de føler, de har et fortrin, lige godt på hvad område, så er det fortrin jo mindre værd, når det ikke kan tages frem til beskuelse for andre end dem selv. Disse følelser gik hun også svanger med. Dorte kunne sagtens. Hendes fader var som sagt spillemand, og han havde ikke noget imod, at hun, når der var dans omme hos Frederik Maler, tog sig en svingom med. Det var ikke således med hende. Hendes fader, der stod i nært forhold til Peder Larsen Skræppenborg og hans folk, tålte hverken dans eller kortspil. Hvordan skulle hun så få prøve? Dog heldigvis faldt, medens hun gik i disse længselsfulde betragtninger, Mikkelsmarked i Haderslev sammen med dans hos Frederik Maler, og når så

hendes fader glædede sig ved at være til marked i Haderslev, så var intet rimeligere, end at hun sammen med Dorte gik om til Frederik Maler for at få sine længsler opfyldt. »Og dansen den gik så lystig gennem lunden«. Mindre lystigt gik det nogle dage efter, da velvillige tunger havde glædet hendes fader med den interessante meddelelse, at hun havde danset hos Frederik Maler. Hun kom glad og munter hjem fra skolen til middag; men før de skulle til bords, tog hendes fader hende med sig ned i den store lade, og den dans, han her opførte med hende, var af en helt anden art end hos Frederik Maler. Den praksis af pietistisk vildfarelse, som her gav sig udslag, var dog ikke i stand til at overbevise hende om hendes brøde. Hendes faders pietistiske opfattelse ændrede sig betydeligt med tiden, så det blev nok både første og sidste gang, at hun modtog straf for denne ungdomstilbøjelighed.

I Treårskrigen under den lange landflygtighed opholdt hendes fader sig i længere tid i København, hvor han kom i stærk berøring med Grundtvig, og den påvirkning, han her modtog, udvidede hans synskreds betydeligt og gjorde ham langt mere rummelig og frisindet, end han hidtil havde været. Hjemmet på Bejstrupgård beholdt dog under alle forhold vidnesbyrd om det forhold, hendes fader havde stået i til Peder Larsen Skræppenborg og hans mænd. I denne første vækkelses tid, da P. L. rejste rundt til sine kristelige venner, gæstede han jævnligt ind på Bejstrupgård og holdt ved sådanne lej-

ligheder små opbyggelige møder, det vil sige, når Kloppenborg var hjemme. Var det ikke tilfældet ellers, som det engang traf sig, at P. L. kom i middags-timen, og Kloppenborg var gået hen at sove til mid-dag, så tog bedstemoder ikke gerne mod besøg af de folk, og omtalte dag nægtede hun sin mand hjem-me. Men samvittigheden slog hende. Hun blev ban-ge for, at P. L. og hans medrejsende ikke skulle for-svinde op over kirkevejen, før hendes mand kom op og fik øje på dem. Hun satte derfor datteren til at holde øje med vognen, indtil den havde skjult sig under kirkebakken. Det var ikke, fordi bedstemoder stod uden kristelig forståelse; men hendes kristen-dom var som hele hendes karakter så stærkt konser-vativt anlagt, at hun ikke kunne finde sig til rette med den måde og den voldsomhed, som P. L. og hans folk tog på den sag med. Hun havde sin gamle bønnebog og Brorsons salmebog med hjemmefra Toftlundgård, og i dem fordybede hun sig, når hun fra dagens travle færd havde en ledig time, og så havde hun kirken om søndagen, og det var hende nok. Men det kunne bedstefaders urolige ånd ikke nøjes med, han, der var en så stærk, lidenskabelig natur, måtte også på det religiøse område have fat på alt, hvad der kunne give næring for hans sjæl, og når han gav sig hen til en sag, så gav han sig helt uden at tænke på i øjeblikket, at der var andet end netop denne sag, der skulle tjenes og plejes. Det var og blev hele hans lange liv igennem både hans styrke og hans svaghed. Jeg antager, at den husan-

dagt, som bedstefader om søndagene foranstaltede ved at samle alle gårdens folk som på kommando, skriver sig fra denne første opvækkelsestid. For ganske vist havde bedstefader ikke så få leveregler med et vist religiøst anstrøg, som han udgav for sin faders, der som håndskriver hos den gamle superintendent Struensee havde modtaget dem af denne; men at denne søndagsopbyggelse skulle have ligesom sin oprindelse fra hin tid, forekommer mig lidet trolig, i hvor meget slægtskab der end kunne være mellem den Struensee'ske pietisme og den, P. L. var ordfører for. Endskønt min hustru fra karakterens side var anderledes fuldtud faderens end moderens datter, så har det religiøse liv, der ved P. L. og faderen rørte sig i hjemmet, på ingen måde været i stand til at fængsle eller gribe hendes hjerte. Når hun talte om den tid og sit tros- og gudsforhold, så var det de stille aftentimer, når hun og moderen bad deres aftenbøn i fællesskab, der for hende havde haft den bærende kraft i sig og været i stand til at varme op derinde i hjertedybet. I hvor meget bedstemoder lignede den Thaysen'ske slægt, hvor den praktiske forstandighed var anderledes udviklet end ånds- og hjertesiden, så var det dog kendeligt nok, at hun på mange måder havde øvet langt større indflydelse på datteren, end tilfældet var med faderen. Skønt hendes fader ved mageløs energi og dygtighed havde skaffet sig et kendt navn i vide kredse, var det dog stadig sin moder, hun mindedes, både med kærlighed og en vis datterlig stolthed. I hvor meget hun

end, som sagt, lignede sin fader, så havde hun dog større ærbødighed for det solide hos hendes moder, der var en arv fra den Thaysen'ske slægt, end for, hvad der tog sig ud, som til tider, når forfængeligheden tog hendes fader, løb af med ham.

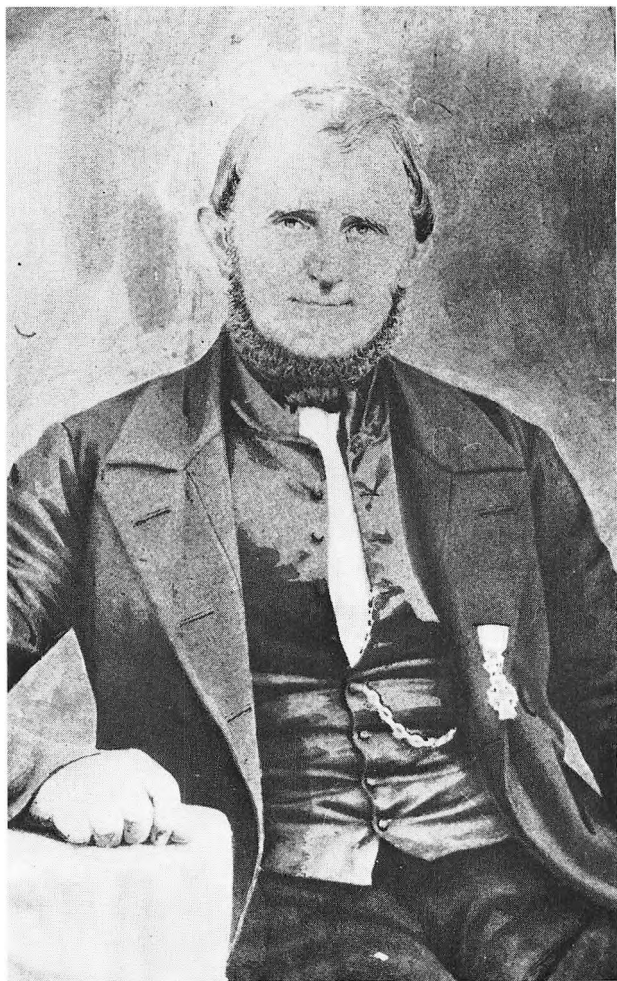
Dette karakteriserer sig i to optrin fra hendes barndom, som hun har fortalt om. Det første er fra 1844. Christian VIII og Caroline Amalie kom på rejsen fra Rødding højskole forbi Skrave kirke, hvor der var rejst æresport, og de kongelige gjorde holdt. Der var i den anledning digtet en sang, der skulle synges. Der skulle overrækkes kongen og dronningen et eksemplar hver, og det var Ane Marie, der skulle give sangen til dronningen, samtidig med at hun af sin fader havde fået lagt et par ord på tungen, som hun skulle sige til dronningen; men det syntes hun ikke om. Det tog sig for sært ud, og hun fik kun sangen afgivet.

Når hun fortalte om den begivenhed, da var der slet ikke noget af den varme over fortællingen, som når hun fortalte om en anden lille hjemlig begivenhed, der gik for sig i hendes hjem i 1849, da hendes fader havde været over ni måneder borte fra hjemmet. Et par dage efter, at han er kommet hjem, sidder de samlede alle tre i kælderdøsen. Bedstemoder, der, før hun skulle have noget sagt, især når det var, hvad hun syntes vigtigt, rømmede sig med et hø - hem - »Hans Diderik! De vil vel nok have deres penge derovre i Øster Lindet! Tykkes du ikke, det er bedst, at de bliver betalt?« »Er de tumpe? Eller er du

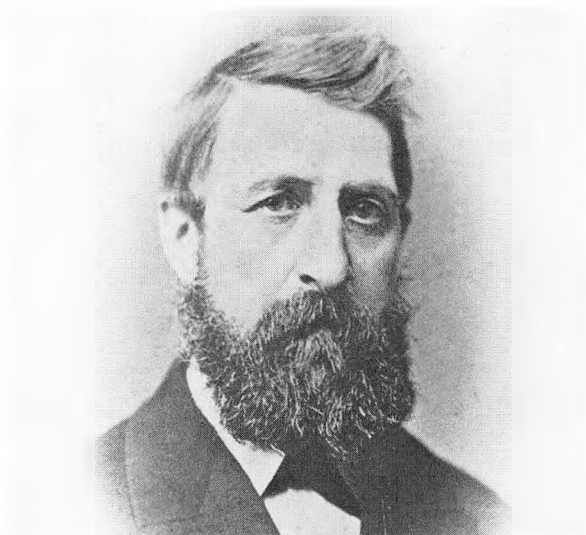
det?« »Nej, det tror jeg ikke!« »Da kan de vel forstå, at når jeg nu har været over tre fjerding år hjemme-fra, og har i det fremmede brugt penge hver dag, hvordan skulle jeg så, når jeg lige er kommet hjem, kunne betale så meget ud af gælden! Du ved jo nok, Stin, hvor mange penge, du gav mig med, da jeg rejste! Du sagde jo selv den gang, at nu havde du ikke flere! Og hundrede daler har jeg lånt hos gamle Lund på Halmtorvet, kunne vi endda få dem betalt med det første, så behøver vi ikke at tænke på gæl-den!« »Ja, dem til Lund tror jeg nok, jeg har, så når du en dag tager over til Skodborghus, så kan du få dem med; men det var jo dem i Øster Lindet!« »Øster Lindet – ja, hvor skulle vi få dem fra?« »Vil du tage over at betale dem, når vi kan få dem? For jeg tykkes nok, de skulle have dem!« »Ja, vel vil jeg betale dem, når vi blot havde dem!« »Ja, så skal jeg se efter, når du en dag får tid at tage derover, det kunne jo være, at jeg har de fleste af dem, ja, det kunne jo være, at du kunne tage dem med til Sten-derup med det samme, for der kommer du jo forbi!« Bedstefader sagde ja og blev tavs, som han kunne blive, når han blev overrasket og overlistet, som han jo fik følelsen af, at han her var blevet. Bedstemo-der så efter i skuffen og rigtig: de var der, og bed- stefader, der havde givet sit ord på, at han ville be- tale dem, måtte jo en køn dag af sted.

Der var det ejendommelige ved hjemmet på Bej- strupgård, at bedstefader, der var myndig og by- dende indtil despot, var i pengesager så afhængig

af sin hustru. Hun førte det hele store regnskab over gården med alle dens faste folk, daglejere og akkordarbejdere samt med de forskellige forpagtere af gårdens husmandslodder; men ikke nok hermed. Hun førte også det betydelige mølleriregnskab og regnskabet over brænderiet, og så forestod hun ikke blot den store husholdning, men passede desforuden selv mejeriet, indtil min hustrus konfirmation, ved hvilken tid de fik deres første mejerske. Det er forståeligt, at en datter kan være lidt stolt af en moder med en sådan dygtighed. Bedstemoder var jo helt igennem anderledes økonomisk anlagt end bedstefader. Ikke at det på nogen måde kan siges om bedstefader, at han var ødsel, nej, slet ikke; men han ville til tider nok flotte sig, og datteren kunne som ung pige næsten få, hvad hun ønskede sig, det vil sige, når han først var blevet vel forsynet af bedstemoder. Nu var vi jo, dels nogle år før og mange år efter Treårskrigen kommet ind i den gode tid for landbruget, og man kan vel nok tænke sig, at en ung, køn, livsglad pige, der udefra alt for tit blev gjort opmærksom på, at hun var en af Nordslesvigs rigeste arvinger, kunne blive lidt forfængelig. Når faderen så har endnu mere heraf, især da over for datteren, kan man nok forstå, at hun ad den vej kunne få lange tøjler og ikke så meget på en skilling; men når hun var med sin fader i Haderslev og manglede noget til sin garderobe, så gik hun ind på de steder, hvor man fik de bedste og dyreste ting, og så kunne hendes fader gå bagefter og betale. Det

Ane Maries fader Hans Diderik Kloppenborg.

Ane Mariæs anden forlovede Eskild Skau, Sommersted, politikeren Laurids Skaus yngste broder.

Lærer i Skodborg Nis Kristian Kloster, Ane Mariæs tredje forlovede.

er hendes egne ord. I skal imidlertid, mine døtre, som læser dette, ikke blive alt for misundelige på jeres moder!

Uddannelse

Min hustru var jo nu alt blevet voksen, og nu gjaldt det, at hun kunne komme ud i et hjem, hvor hun kunne ikke blot blive dygtiggjort til sin fremtidige livsgerning, men også for tilfældets skyld at kunne modtage en stærkere åndsdannende påvirkning, end hjemmet var i stand til at yde, og det var særlig det sidste hensyn, der først skulle tages sigte på. Det vil sige, det var hendes fader, der navnlig lagde vægt herpå, hvorimod hendes moder lagde vægt på det første og i høj grad var bange for forfinelse. Fader og datter var imidlertid her enige, og så måtte moderen give tabt, men vel at mærke på betingelser. Der måtte en håndfæstning til fra datterens side, og den lød: ikke lære at spille klaver! Hun kom så i huset hos provst Boesen i Fjelstrup, den senere biskop for Sønderjylland, et udmærket hjem. Provstinden blev hendes anden mor, til hvem hun stadig vedblev at stå i hengivenhed og taknemmelighedsforhold som til ingen anden. Provstinden var først og fremmest en usædvanlig dygtig husmoder, der forstod at føre sit hus med punktlighed, orden og økonomi, og ved siden heraf var hun en hjertensgod, åndsdannet kvinde, der havde det rette

greb på at lede de unge frem mod alt, hvad der var sandt og rent, således at det blev til virkelighedsliv for dem. Ane Maries gode evner og rige naturlige begavelse var parret med god vilje til at lade sig belære af, hvad der her kom hende i møde til fremme af hendes uddannelse på forskellig vis, så det blev på forskellig måde et frugtbart ophold. Skulle der siges noget andet, måtte det være, at hun havde modtaget vel stærke doktrinære indtryk af den formfulde, bureaukratiske dannelse, der med mange svundne tiders hævd var den rådende i provstehjemmet, iklædt konservatismens mindre folderige klædebon. Der levedes tarveligt i præstegården, mere tarveligt, end hun var vant til hjemmefra, så det kneb til tider for hende, hvad ikke var så sært, da det netop var ved den tid, at hun udviklede sig med de fyldige former, der krævede mere materiale til deres frembringelse end helt almindeligt. Når hun havde uge i husholdningen, så gik det jo helt godt; men den anden tid var til tider en brødskorpe og lidt mælk af de ting, hun ikke sjældent reddede sig for afsides at få en indre stemme til at tie. Hvad også tit hjalp på stillingen var, at familien ofte kom ud til de Fjelstrup bønder, og der gik det ikke knap til.

I præstegården var der jævnaldrende børn og, som det hører til, en gammel tante, som hun og alle kom godt ud af det med. Provsten, en myndig, kraftig, noget indesluttet, men meget veltalende personlighed, havde hun stor ærbødighed og højagtelse for; men desuagtet kan det ikke skønnes, at han i nogen

måde har øvet en tilsvarende indflydelse på hende, som tilfældet var med fru. Provsten og hele familien stod sig meget godt med menigheden. Der var stort kirkebesøg, og de kom som sagt ofte ud til bønderne, mere sjældent kom bønderne til dem. Det lå vel i, at den formelle og myndige måde, som provsten optrådte på i sammenligning med deres måde at være på, var dem med hensyn til en mere jævnlig omgang noget i vejen. En af de ældre bønder, Jørgen From på Bygvrå, kom der ikke så sjældent, og han kom nu, som han var, var altid sig selv. I hvor glad min hustru var ved at være der i huset, så var der jo dog meget fremmed og forskelligt fra hjemmet; men når Jørgen From kom som gæst, var det, som det hjemlige kom hende nærmere. Så en dag, Jørgen From er der og sidder inde i dagligstuen i sofaen og taler med provsten, familien er også til stede, deriblandt den halvvoxne søn Kristian, siger Jørgen From, idet han rækker piben hen over bordet efter Kristian: »Stop min pibe, Kristian!« Det syntes min hustru lød så hjemligt. Om Kristian med sin alders selvfølelse havde samme opfattelse, mente min hustru, var tvivlsomt efter minepillet at dømme; men der lå i denne uformelle tiltale ligegodt et bud, der måtte efterkommes.

Min hustrus stærke sans for det komiske fremkaldte ikke så sjældent erindringer om enkelte optrin af den art i Fjelstrup. Således kom provsten en dag ind i dagligstuen og satte sig op på forhøjningen ved det ene vindue for at læse i »Dannevirke«;

men uheldigvis var stolens ene ben sat udenfor, og han trimlede ud på gulvet med benene i vejret. Det var jo mere, end lattermilde unge mennesker kunne se på med andagt og alvorlige miner; men le over velærværdighedens dybe fornedrelse ville jo være et så stærkt brud på god tone, at det kunne have de værste følger. Her var kun én udvej: flugt ad køkkenet med sammenbidte læber for derfra længere borte at kunne få lattermusklerne frigjort. Biskop Boesen må have været samme lov underkastet som andre dødelige på flere områder, således når han skulle til Haderslev i forskellige, både private og tjenstlige anliggender. En sådan dag måtte der ikke gøres tale til ham, især når han gik og samlede de forskellige ting sammen, som han ved en sådan lejlighed skulle have med. (Under lignende forhold har jeg tit måttet høre: »Du går ligesom provsten, når han skulle til stads!«). Så en dag, han skulle køre bort, var køremantelen ikke lagt på sædvanlig måde i agestolen. Det blæste temmelig stærkt, og han tager fat i dens ene ende og svinger den med fuld kraft ud af vognen. En stor, halvvoxen dreng, der havde været nærværende for at gøre tjeneste på en eller anden måde, får mantelen ved hjælp af blæsten snurret omkring sig. Han kan hverken komme ud eller af med den og falder tilsidst helt omkuld, indsvøbt i den. Det var alt for morsomt til at bare sig over, så selv fru trak på smilebåndet.

En dag kørte Ane Marie med provsten til Haderslev for at træffe sammen med sin fader. På hjem-

vejen – de kørte i en kassevogn – skiltes vognen ad midt på landevejen, og kusken Per styrtede forud af vognen bag hestene. »Men Gud, Per, hvor blev du af?« udbrød provsten. »Her er a!« »Men hvordan gik det til?« »Å, æ læsning i æ navl ve æ langvouden var væk! A soed nok i mårs!« Så ærlig skulle Per nu ikke have været; men han var af de gamle, pålidelige, trofaste, der ikke gik uden om sandheden for at dække egne forseelser. Min hustru spurgte ad, om de ikke skulle stå af vognen; men det var dårligt vejr, og provsten mente, at Per nok fik det i stand uden deres hjælp, og det var jo hans egen skyld, så de blev roligt siddende i vognen og lod Per løfte både dem og resten for at få de forreste hjul med tilbehør ind på plads igen. Da det var besørget, og de kom til køren igen, fik Per jo en lille prædiken over, hvilke følger små synder kan drage efter sig.

En dag var min hustru så uheldig ved opvasken at slå provstens kop itu; men hun havde på Bygvrå set magen til den, og hun fik lejlighed til at komme derned for at klage sin nød. Hendes bøn blev hørt, og ingen fik at mærke, hvad der var sket. Det frugtbare ophold på Fjelstrup skulle have været fortsat på andet år, men måtte afbrydes, fordi hendes moder blev syg lidt ind i det andet år, og hun måtte hjem, dels for at pleje sin moder, dels for at tage styret under hendes sygdom. Det var med taknemmelige følelser mod dem alle i præstegården, at hun drog bort derfra, men den sidste formaning, hun

ved bortrejsen modtog af provsten, holdt hun sig kun dårligt efterrettelig. Den lød: »Lad mig nu se, lille Marie, at du altid fortsætter med brugen af de dannedes mål og aldrig mere taler dialekt!«

Hvor længe, hun har talt rigsmålet, ved jeg ikke; men når de længere og kortere ophold i København regnes fra, har det vist kun været kort. Det er dog muligt, at hun har talt det i hjemmet med herredsfoged Heide, der i tre à fire år boede i hendes hjem, og til hvem hun stod i et meget venskabeligt forhold. Dette kan foruden ved flere småtræk karakteriseres ved følgende. Det var i den tid, da lybskskillingerne endnu var meget gangbar mønt. Den pænere og mere ordnende rengøring på herredsfogedens kontor besørgede hun, når hun var hjemme. I et hjørne på skrivebordet var der tit henkastet en del af de mest skidne lybskskillinger. Det syntes hun ikke om, da det gentog sig så tit. Så siger hun en dag til herredsfogeden: »De skal holde noget bedre orden på Deres penge og ikke sådan stadigvæk kaste dem i grims grams rundt omkring. De er jo til for at holde orden, så skal De jo også selv være ordentlig!« »Ja, det har De ret i; men det er også for en ordens skyld, at de ligger der! Tror De, jeg vil have disse beskidte hamborgere mellem ordentlige penge, jeg gider ikke en gang røre dem med fingrene; men tag De dem væk og giv dem til hvem, der vil have sådant skidt!« »Nej tak, mine fingre er lige så gode som Deres! Jeg vil ikke gøre dem skidne på lybskskillinger.« »Kald så på køkkenpigen« (hun

holdt Heides fodtøj rent og fik tit drikkepenge, som han i det hele var rundhåndet med). Pigen kom, men havde fået tilhold om ikke at komme længere end i døren. Hun skulle undskylde sig med, at hun ikke var pæn nok til at komme ind på kontoret, for min hustru ville se, hvad herredsfogeden så ville gøre. »Vær så god at tage disse penge, de er til Dem!« »Tak, hr. herredsfoged; men jeg kan ikke komme ind.« »Kan De ikke komme ind? hvorfor?« »Nej, det er jeg ikke efter i denne dragt!« »Hold så Deres forklæde frem!« Det gjorde hun. Nu tog herredsfogeden så papirsaksen, og med spidsen af den samlede han lybskskillingerne af skrivebordet og kastede dem i pigens forklæde.

For tilfældets skyld var både fader, moder og datter enige om, at det var fornødent, at hun kom ud på en større gård, dels for at lære mejeri og dels for at se, hvordan husholdningen førtes et sådant sted. Hesselballegård mellem Kolding og Vejle, der ejedes af senere landstingsmand P. Jørgensen, blev valgt, og her tilbragte hun et år. Fra den tid mindedes hun stadig med taknemmelighed den venlighed, der mødte hende, især hos Johan Bertelsen på Egeland, med hvis døtre hun sluttede et ungdomsvenskab, der navnlig for de tos vedkommende, Maren og Johanne, senere gift Berg og Nutzhorn, holdt til det sidste.

Forlovelser

Efter den tid opholdt hun sig nærmest i hjemmet, når undtages længere og kortere ophold i København. Under hendes faders lange landflygtighed i Treårskrigen havde han i København stiftet bekendtskab med en større forretningsmand, møbelhandler Pedersen, der stammede fra vestkysten, og i dette hjem, hvor der fandtes en jævnaldrende plejedatter, der blev en af hendes bedste veninder, opholdt hun sig tit i lange tider og modtog herved ikke blot stærke indtryk af hovedstadslivet, men fik også øjet opladt for mangt og meget, især for de rige skatte, som der gemmes. En ungdomsforelskelse og forlovelse, mere langvarig end alvorlig, hævdedes ved efter gensidig forståelse at være kommet til klarhed over, at det var en ungdommelig fejltagelse.

En anden forlovelse, mere alvorlig end langvarig, fik derimod indgribende følger for hendes senere liv. I hvor misundelsesværdig en stilling det end kan være for en ung, køn, velbegavet pige samtidig at være en stor omegns rigeste arving, så har det også sine vanskeligheder og skyggesider, som ikke er af de små. Det var altsammen ting, som hun på mange måder fik den fulde forståelse af. Forlovelsen med Eskild Skau var rigtig efter hendes faders hoved, hvad derimod ikke var tilfældet med hendes moder, idet hun udtrykte sig således: »Var a dig, An Mari, så vild a et ha Eskild.« Forlovelsen gik ellers meget formelt til efter den gamle ritus. Den gamle hæders-

mand Jens Lauridsen Skau kom en køn dag kørende til Bejstrupgård med sønnen Eskild, og efter at de først var budt velkommen, skulle der jo drikkes kaffe. Som hele familien så er samlet omkring kaffebordet, tager Jens Lauridsen Skau ordet henvendt til Hans Diderik Kloppenborg med de ord: »Vi to gamle kunne nok hjælpe til at gøre de to unge, som sidder der, lykkelige, når vi giver vort samtykke til deres forbindelse. Er det ikke også din mening, Kloppenborg?« »Jo!« Men det var nok en tvivlsom elleve ugers lykke. Mest pinagtigt var et stort gilde på Mariegård hos Laurids Skau, foranstaltet til ære for de nyforlovede, hvor han med sin sædvanlige veltalenhed talte om forbindelsen mellem den Skau'ske og den Kloppenborg'ske slægt i nærværelse af det store, fine selskab. Hvor det ville i fremtiden, som nu her i dag, tage sig først rigtig godt ud, når den Kloppenborg'ske rosenbusk blev bundet til den gamle Skau'ske egestamme. Men rosenbusken sad i det flimrende solskin og drømte vågen i ungdommelig letsindighed: sker aldrig! Og hun drømte sandt! Men at oprede årsagen til denne letsindighed i hendes trofaste, pålidelige, hengivenhedsfulde karakter er ganske vanskeligt. Jeg har spurgt hende som ung, og jeg har talt med hende derom som ældre, da jeg ved personligt bekendtskab lærte Eskild Skau at kende og satte meget stor pris på ham, så vi blev meget gode venner: »Hvordan kunne du dog handle således med Eskild Skau?« »Jeg ved og forstår det ikke selv; men ét ved jeg, og det er, at jeg endnu

dengang ikke havde lært at holde af en mand, således som jeg fik det lært siden. Så kommer hertil, at der var for mange friere, og det med Eskild syntes min fader jo så godt om, og én skulle jeg jo have, og på den måde gik det, som det gik.«

Hendes fader var meget misfornøjet og særlig bitter over for hende, da hun hævdede forlovelsen, og udtalte sig til en af sine nærmeste venner, at nu skulle hun for fremtiden ikke få lov til at råde mere i det stykke, for nu havde hun gjort, at hans indflydelse ville lide så stærkt et knæk, at han i fremtiden intet kunne sætte igennem, da han nu altid ville møde modstand hos Laurids Skau. Et Jefta løfte, der dog ikke var i stand til at drive datteren på bjergene for at begræde sin jomfrudom.

Omkring ved et års tid herefter fandt hendes tredie og sidste mislykkede forlovelse sted med Nis Kloster, degn og lærer i Skodborg. Han var født i Sommersted, søn af den bekendte degn Kloster i Sommersted og en ungdomsven af Eskild Skau. Han var en smuk, beleven mand med gode evner og sad i en solid og god stilling, et af de største embeder i hele hertugdømmet, var en god ven og en kærkommen gæst i det Kloppenborg'ske hus på Bejstrupgård. Men da han bad om datteren, blev døren lukket, og han kom der kun en eneste gang mere. Da han som gammel husven var gået ud og ind der i lange tider, følte han sig dybt krænkede af Kloppenborgs optræden og var meget forknyttet over, at han ikke kunne erholde hans indvilligelse i, at han fik

datteren. Han udkastede de mest fortvivlede planer for at opnå en godkendelse af forbindelsen; men lige meget hjalp det. Ane Marie, der slet ikke kunne tåle at se især sine kæreste venner lide ondt, kunne mindst af alt tåle at se Kloster lide og være nedbøjet for den sags skyld. Hun opfordrede ham derfor flere gange til at gøre ende på historien og holde bryllup. Men det kunne han ikke bekvemme sig til. Han syntes, det var alt for nedværdigende for ham på den måde at skulle hjemføre hende som sin hustru. Hvor store, hans evner var, derom skal jeg ikke dømme; men nogen som helst psykologisk forståelse af Kloppenborgs karakter har han ikke været i besiddelse af, thi han erkendte kun, når det kom til stykket, den stærkeste ret. Kloster døde i januar 1859, et hårdt og tungt, smertefuldt slag for hans fæstemø, der i lange tider sørgede dybt og inderligt over hans bortgang. Hun rejste ham et varigt minde på hans grav og tilså den med trofast omhu til det sidste. På auktionen efter ham lod hun indkøbe forskellige genstande, der havde tilhørt ham, hvormed hun udstyrede og indrettede sig i sin stue på Bejstrupgårds søndre kvist, hvortil hun i lange tider trak sig tilbage, da forholdet til hendes fader ved de sidste tiders begivenheder var blevet utålelige. Kloster, der havde været en god jæger, havde efterladt sig en fin hønsehund, der hed Perdrix; den blev særlig Ane Maries kæledægge og blev indlemmet i Bejstrupgårds store hundefamilie som nr. 2 i rangforordningen af 1818. Hendes faders trøst til hende i

sorgen var den: »Der kan du se, det var dog ikke Vorherres vilje, hvad du ønskede!« Krüger, der var omtrent den eneste, som Kloppenborg bøjede sig for, kom i den tid, noget efter Klosters død, på besøg og kunne nok skønne, hvad Marie led derhjemme. Han talte så til hende om at tage med ham hjem til Bevtøft en tid, og det syntes hun godt om. Hun talte derom med sin moder, der indvilligede heri, ikke med sin fader; men Krüger sagde til ham, lidt før de skulle af sted: »Jeg tager Marie med, for I er nok ikke gode ved hende.« »No, gjør du det!«

Hun opholdt sig nu en længere tid i Bevtøft, hvor hun efter omstændighederne befandt sig bedre end i sit hjem. Efter den tid opholdt hun sig det meste af eftersommeren i København hos sin bedste veninde Martha. At hun med sin ellers livlige, muntre og i det hele livsglade karakter var faldet i dybe, alvorlige betragtninger om livsvilkårene her, der bøjede helt uden om de erotiske og ind på de filantropiske veje, er jo forklarligt nok. Det er sikkert det, der har været skyld i, at hun under sit ophold i København denne gang har opsøgt etatsråd, professor C. Flor, som hun jo kendte en del til fra højskolen i Rødning. De stærke indtryk fra Fjelstrup præstegård havde under de tilstødende forhold affødt den tanke hos hende at omdanne hjemmet på Bejstrupgård til en slags husholdningsskole for unge piger, men hvor de ved siden af den huslige gerning også skulle have en åndelig påvirkning, men på hvad måde, det kunne lade sig gøre, det var, hvad hun

ville tale med etatsråd Flor om. Vel vidste hun, at så længe hendes fader og moder stod for styret derhjemme, kunne det kun blive en begyndelse med nogle få; men når de ikke var mere, og hun ville ofre sig med hele ejendommen for den sag, så måtte der kunne komme noget godt ud heraf. For vel var der mange gode præstehjem; men der levedes ligegodt økonomisk set ikke på grundlag af præstegårdens specielle indtægter, men på tiende og offer. Det var, hvad hun med sin stærke økonomiske sans havde et skarpt øje for og ville kunne afhjælpe på Bejstrupgård. Denne sag er blevet behandlet ret indgående mellem hende og Flor, som fremgår af et langt brev til hende fra Flor, efter at hun er vendt tilbage til hjemmet. Brevet har jeg læst den gang, der var tale om, at Kold ville begynde højskole for piger, da viste hun mig det en dag, sigende: »Her skal du se, hvad jeg har talt med Flor om i den anledning. Nu kommer det på en anden måde. Der har også længe nok været gjort uret imod os, vi behøver til visse for vort hus og vore børns skyld lige så godt som I mænd at komme på højskole.« Hun talte til både fader og moder om sagen, men de syntes ikke om den. Hun kunne jo tage en eller højst to unge piger i huset, hvad der da også blev begyndt med, da vi skrev 1860.

Det var på andet år efter Klosters død. Hendes fader, der holdt meget af hende på sin egen egenkærlige måde, ville gerne have hende med på sine mange rejser, og hun havde selv megen lyst til at

komme ud, men det sidste års tid havde hun så godt som aldrig rejst med sin fader eller taget ud med ham. Som en af Rødding højskoles tilsynsmænd kom hendes fader der meget og stod i et godt forhold til lærerne, især da til Knudsen. Nu skulle der være gilde der i fastelavn 1860, og Kloppenborg med datter var indbudt. Hun gik endnu med den store sorg og klædt i sørgedragt og ville ikke med på noget møde. Det var sikkert hendes fader meget imod stadig at se hende i sørgedragt, og nu ville han se at få hende ud af denne indfatning. Thi at møde til komedie og bal i sørgedragt, det ville jo ingen hitte på. Han bad hende usædvanlig pænt om at tage med. Han talte til hendes moder om at få hende til at tage med. Om det så var Hanne Schmidt, så fik hun en venlig anmodning om, at hun skulle se, at hun kunne få Ane Marie med. Det er nu en gang, som det gamle ord siger: »Når man skal i en ulykke, så skal man selv hjælpe til.« Således også her, for havde Kloppenborg haft anelse om, hvilke skæbnesvangre følger denne overtalelseskunst skulle føre med sig, så var han nok kørt ene; men heldigvis! Overtalelsen lykkedes. Hendes moder og Hanne fik hende ind i sovekamret og behandlede hende på hver sin måde, og hun måtte give tabt. Nu var det så dragten. Hun kunne jo dog ikke tage derover så kullende sort. Moderen foreslog den kjole, Hanne den. »Nej, nok har jeg lovet jer at tage med fader; men min dragt vil jeg selv råde for.« De bad og tiggede hende. »Javel, I vil have mig pæn. Det

skal I få. Jeg tager min nyeste sorte silkekjole på, som var bestemt til min brudekjole, og som jeg kun har haft på den ene gang ved Klosters begravelse. Tror I så ikke, jeg kan gøre min lykke?« Det var hendes ord og skulle være et lille hib til hendes moder og Hanne for at bringe dem til tavshed; men det blev en stor sandhed.

Ane Marie og Skrumsager

Nu må jeg bede gode venner, og hvem der ellers tilfældigt skulle komme til at læse denne livsskildring, undskylde, at jeg nødes til, for at kunne føre den til ende, at indføre en personlighed, som jeg helst ville undgået. Og hvor meget han end er beskyldt for selvrådig ubøjelighed, og ihvorvel jeg må indrømme, at han er det menneske, jeg har frygtet mest, så vil jeg dog prøve på her at holde ham på måtten; men om det lykkes, får velvillige læsere dømme om. Men skulle han tage for selvsikkert at skride frem i stuen, må de undskylde det med, at det så er gammel vane, der jo er slem at få bugt med. Jeg lader ham foreløbig optræde under det navn, der fra hans barndom og første ungdom havde den bedste klang i hans øren, når fader og moder kaldte ad ham som deres eneste barn med navnet Jørgen. Udgået fra et jævnt velhavende større bondehjem i Vestjylland kom han i 19-års alderen til Rødding højskole den 1. november 1859. Her var

han altså deltager i fastelavnsmasken 1860, ganske vist som en af de allerdårligste maskedansere. Som vestjyder i almindelighed er meget videbegærlige, således også han. Ved bordet udsurgte han meget nøje sin borddame om, hvem de fremmede damer var, som fyldte rækkerne bordene rundt. Hun begyndte fra nederste ende opefter og gjorde rede for enhver især, hvor de var fra, ved at nævne dem alle ved deres fornavn: »Læg så mærke til hende, den sorte, fyldige dame deroppe for bordenden, det er jomfru Kloppenborg« (frøkennavnet var endnu dengang ikke blevet folkeliggjort). Jo, han lagde mærke, og mere end det. Han spurgte ud, hvordan det kunne være, at hun var den eneste i sort og ikke havde ladet sig se oppe i dansesalen. Så fulgte en lang forklaring, der var mere end tilstrækkelig til at udfylde hele spisetiden.

I foråret derefter, før vinterskolen sluttedes, skulle eleverne under lærernes ledelse foretage en udgravning af Lokes høje i Københoved, og Jørgen var også med. Men han var ufornuftig nok til at følges ad derover med sønnen af en nabo til Kloppenborg, der var elev på skolen, og blev så indbudt til middag der sammen med et par andre elever, hvorimod alle de andre blev indbudt af Kloppenborg – en slem skuffelse.

Et besøg hos kammeraten Peter Jørgensen, der ikke blev på sommerskolen, ville jo være meget naturligt i sommerens løb, men lejlighed til at komme ind på Bejstrupgård var jo mere interessant. Her var

Ane Marie Kloppenborg som ung. Efter daguerreotypi.

Den unge J. N. H. Skrumsager, som Ane Marie blev gift med i 1866.

imidlertid gode råd dyre! Jørgen går imidlertid ind til Knudsen den søndag, han havde bestemt sig til Københoved, og siger til ham: »Vi går en to-tre stykker over for at besøge Peter Jørgensen. De har vel intet ærinde, De skal have besørget derned?« »Nej!« – Men som de så går nord ud fra skolen, råber Knudsen: »Gå sagtens ind hos Kloppenborgs og køb to pund havregryn. Det er min hustru, der ønsker dem til børnene!«

De kom til Københoved sådan midt på formiddagen. Da der så var spist til middag og drukket kaffe, mente Jørgen, at det vist var en passende tid at gå over efter disse gryn, og han gik, men som han går ud af døren, siger Jørgen Peter til ham: »Nu må du ikke blive derovre til mellemmad!« Nej, det skulle han ikke. »Ja, men Kloppenborg er ikke god at slippe fra, når han er i det hjørne.« Jørgen tænkte hos sig selv: Da gid han var i det hjørne. Han havde spurgt ad, hvor man gik ind, og fået til svar, at sådan til daglig, og når det var folk, der ville handle, så gik de ind i det østre hjørne mellem fløjhuset og hovedbygningen. Han kom så først ind i folkestuen, hvor madammen kom ud for at spørge ham, hvem han var, og hvad han ville. Ja, han skulle jo bede om to pund havregryn til Knudsen. »Gå indenfor og sid ned så længe.« Han gik så indenfor i møllestuen, hvor han fandt Kloppenborg siddende, underholdende en mand, der tidligere havde tjent ham som smed på gården. Kloppenborg skulle jo vide, hvem han var, og hvad han ville. Her var det jo me-

get godt; men han skulle også vide, hvor han ellers var fra. Det gjorde han jo så rede for, samtidig at han gjorde opmærksom på, at han i 1849 som lille dreng havde været vidne til overvagtimester Kloppenborgs jagt på tyskerne i Vestjylland. Det var, uden at han anede det, et skud lige i centrum af Kloppenborgs interesser, så nu måtte han have hele Treårskrigens historie, navnlig da Ryes tog op gennem Nørrejylland. Smeden, der måske havde hørt denne historie lige så tit, som han havde læst sin bibelhistorie, sagde farvel. Da han var gået, blev Jørgen bedt ind i dagligstuen, hvor der var flere fremmede, og fik her enden på den meget interessante krigshistorie og ville så gå uden at have set noget til det mest interessante for ham på Bejstrupgård. Men atter en lykkelig omstændighed: mester-svenden på møllen var gået med nøglen et smut om i byen, så enten måtte han vente, til han kom igen, eller også komme ind igen, når de til aften gik tilbage til Rødding. Han valgte det første. Nogle fremmede, der ikke kunne vente at spise til aften, skulle så ind i havestuen og have rødgrød. Jørgen blev budt ind med dem, og her fik han så for første gang lejlighed til at hilse på Marie Kloppenborg; men det blev også det hele, for enten underholdt hun sig ved bordet med et par fremmede damer, eller også med sin hund Perdrix, der i forening med Moppe legede på havestuetrappen. Udsigterne til at få indledt et nærmere bekendtskab var mere end mørke. Der måtte både tid og tålmodighed til, og navnlig det

sidste er ikke ungdommens stærke side. En lille arv af hans moders tro på, at Gudfader bereder vej for alle sine børn, var også blevet ham tildelt, og det stoledes han så småt på.

Den højere europæiske politik greb ind i forholdene så stærkt, at det så ud til, at de svævende underhandlinger mellem Danmark og Tyskland i vinteren 1861 kunne føre til krig. Kloppenborg, der levede i de store minder fra Treårskrigen, havde tro på, at der måske allerede i det kommende forår ville ske noget. Han selv ville jo stille sig til tjeneste som sidst, og hans avlskarl ville blive kaldt ind. For så at have en, der kunne hjælpe på sagerne, ville han enten have en ældre, militærfri mand eller også en ung, pålidelig karl til rådighed. Det første var jo ikke heldigt, hvis krigen ikke blev til noget, da stod han med to avlskarle. Det sidste kunne jo ordnes på den måde, at vedkommende fik familiær stilling og en mindre løn, når han ikke kom til at gøre særlig nytte, og en større, hvis han fik et større ansvar. Efter at Kloppenborg var kommet til enighed med sig selv i den sag, tog han over til højskolen for at tale med lærerne, om der var en sådan ung, pålidelig karl mellem eleverne, som de kunne anbefale til en sådan stilling.

Resultatet heraf blev, at den første søndag i maj 1861 holdt Jørgen sit indtog på Bejstrupgård, hvor han blev anvist værelse i hovedbygningens nordvestlige hjørne med selvstændig udgang. Dengang Kloppenborg havde talt til hustru og datter om, at det

blev nødvendigt for mulige tilfældes skyld at få fat i et ungt menneske, og at han ville til Rødding højskole i den anledning, havde datteren gjort meget bestemt indsigelse. Hun kunne ikke forstå, hvad de skulle have den slags drivhusplanter til at pleje og passe på. Ville han endelig være forvaret, kunne han jo leje sig en rigtig, helt almindelig dygtig bondekarl. Det ville de være anderledes tjent med. »Det her, synes mig, har vi prøvet nok af. Her skal tages hensyn, og så skal vi jo have ham siddende søndage og aften og kan aldrig være os selv.« »Hem! hem! Jeg siger ligesom An Mari, Hans Diderik! Men hvad du gør, så lad os ett få en fin jen!« »I kan bare holde Eders mund, for jeg skal nok sørge for det; men no siger jeg dig, An Mari, du får å være sådan ved ham, at han kan være her!« Sagen var den, at hun, som så mange dengang, så på højskolens grundtvigske tilsnit, således som Knudsen helst ville have det, med meget kritiske øjne. I Fjelstrup var denne opfattelse særlig blevet næret ved forholdet mellem provst Boesen og Bojsen, præst i Vilstrup, der jo som bekendt var ivrig tilhænger af den grundtvigske kirkelige og folkelige oplysning. Mariæ afdøde fæstemand Kloster var også en modstander af det grundtvigske, hvad jo også havde indvirket på hende. Hertil kom, at hun følte sig personlig stødt af Knudsen i en tale, han havde holdt i hendes hjem ved rejsegildet, da det ny stuehus var bygget. Det var i den tid, hun var forlovet med Kloster. I den tale havde Knudsen talt navnlig for

hendes moder som den jævne, dygtige kvinde, der havde været en så betydelig, grundlæggende kraft for dette hjem, så betydelig, at hun vanskelig ville blive nået af efterfølgende slægter, selv om de på den mest moderne vis søgte at tilegne sig den såkaldte højere dannelses tvivlsomme fordele til støtte for deres daglige virksomhed. Hvem der har kendt Knudsen og hans måde at tale på tager ikke fejl af adressen. Jørgen var vel nok den af det skolehold, hvortil han hørte, der i Rødding modtog den stærkeste påvirkning af Knudsen, ligesom han var så godt som den eneste af dette skoleholds elever, der jævnligt kom i det Knudsen'ske hjem. Dette gjorde til at begynde med forholdet noget spændt og meget afmålt; men på den anden side gav det anledning til utallige disput'er og forhandlinger, der var så overordentlig interessante.

Jørgens eget bohav bestod af to trækufferter, en større og en mindre, og heri var alt hans tøj, som han efter anvisning af sin moder selv havde passet, fra han som tiårs dreng kom hjemmefra. Det var passet med vestjysk omhu, og stadig gik han med nøglen i lommen. Dagen efter, han er kommet til Bejstrupgård, da alle har rejst sig fra middagsbordet, han også, bliver han kaldt tilbage af Marie med de ord: »Vil De give stuepigen Hanne Deres nøgle.« »Min nøgle! hvad skal hun med den?« »Jo, De har vel nok set, at der står et skab på Deres værelse, og der kan hun så tage og hænge Deres tøj ind i, for det har ikke godt af at ligge i kufferten.« »Ja, da har

det ligget der, siden jeg som dreng første gang drog hjemmefra.« »Så er det nok heller ikke for tidligt, at det bliver flyttet!« »Ja, men jeg har altid selv passet mit tøj, og det kan jeg nok gøre endnu; men må jeg hænge en del af det ind i skabet, så var det jo godt nok! men –« »Men – De behøver ikke at være bange for, at Hanne skal tage noget til sig. Hun passer faders tøj, og hun har ordre til også at passe Deres, så når De har strømper eller andet, der fejler noget, læg det så kun til side. Det skal nok blive både stoppet og syet.« Hun kunne nok se, at den jyske forsigtighed ikke ville ud med nøglen, hvorfor hun tilføjede med sit kritiske, poliske smil: »Men har De ellers noget, som De ikke vil, hun skal se, så har De jo den lille kuffert til at gemme det i, og den nøgle kan De jo så selv beholde.« Så fik hun nøglen til den store kiste, hvori klæderne var. Breve og den slags ting var i den lille. Nøglen til den beholdt han så; men den større nøgle beholdt hun, og han fik den aldrig mere.

Claus Dall (lille Claus kaldet) var den af byens mænd, der oftest kom der i huset. Marie og han var meget gode venner, hvad navnlig stammede fra Klosters tid, med hvem han var en god ven og jagtkammerat. De delte anskuelser om mangt og meget, især var de som to røde køer enige om de mange forskellige borgerlige indretninger og forhold, ligesom de også på det kirkelige livs område havde anskuelse tilfælles. Dette forhold var skyld i, at når de efter endt dagværk samledes, og Jørgen var til stede,

så indledte enten den ene eller den anden af dem samtale om et eller andet emne, som de vidste, de så forskelligt fra ham på, og så var dermed samtalen og udveksling af anskuelser i gang, der, når Kloppenborg sjældent var til stede, trak ud til henimod midnat. Det var, som sagt, meget interessante samtaler, hvor emnet ikke var almindeligt dagsnyt, men alvorlige livsspørgsmål. Det var imidlertid svært for Jørgen at klare sig over for de to, hvor den ældre, erfarne mand, der havde set sig godt om i verden og læst meget, var allieret med en ung, velbegavet kvinde, der havde levet i forskellige dannede kredse og i det hele set og lært meget mere af verden end han, der kun havde omgåedes med vestjyske bønder og så læst på Rødding højskole.

På et felt var der dog heldigvis så godt som fuldstændig enighed, og da det især i disse egne spænder så vidt og fylder så meget, så kunne det afgive grundlag for stor fællesskabsfølelse: det var det nationale! Her slog hjerterne lige varmt, selvom de ikke alle tider fulgte samme tempo.

Det var navnlig på det kirkelige område, at striden var stående og til tider ret skarp. Freudendal, der havde været Maries så højt agtede og afholdte lærer, havde været Claus Dalls gode ven og stadige omgangsfælle. Han var for dem en betydelig autoritet; men som sådan ville Jørgen ikke bøje sig for ham, især da han havde været uden forståelse af Grundtvigs kirkelige syn og kristelige livsbetragtning, der for denne var det afgørende og forsvare-

des af ham med en hensynsløs ungdommelig frimodighed. Da snelehighjens lysthus i dette forår blev bygget, blev det det sædvanlige samlingssted om aftenen, hvor Claus Dall var den stadige gæst.

Trods de mange samtaler og forhandlinger, der straks tog deres begyndelse, vedblev omgangsforholdet i længere tid at være mere formelt, end egens skik og brug er. De vedblev stadig med at tiltale hinanden med »De«. Så en formiddag, Jørgen er inde at spise mellemmad, og Marie også er til stede sammen med sin mor, tager denne til orde: »Hem! Hem! Jeg synes ikke om, at I går her og siger »De« til hinanden. Hvad skal sådanne nye kunster til, Ane Mari? Det plejer du jo ikke at gøre til andre i byen. Hvorfor skal det så være så fint med en her i huset?« Fra den dag var tiltalen du. Her skal bemærkes, at Jørgen naturligvis havde tiltalt Maries moder med »De«, men fik fra første dag tilhold om at lade det være. Det var hun ikke vant til. En anden ejendommelighed var den, at han blev ved med at tiltale Kloppenborg med »De« alle dage – hvad ellers ingen samtidig bonde gjorde i hele byen.

Bejstrupgård var jo det sted i en stor omegn, hvor der kom flest fremmede. Kloppenborg var jo en usædvanlig gæstfri mand, og iblandt de fremmede var der jo en og anden ung karl, ja, ældre med, der havde et bestemt ærinde til husets datter. Det skal nu ikke påstås, at Jørgen så med lige venlige blikke til alle fremmede, for trods de mange krige både

om tro og viden, så ville han ligegodt ikke blot være tilbøjelig til at slutte fred på vilkår af, at enhver beholdt sit rige; men hvis han var i stand til at formulere et rimeligt alliancetilbud, så ville intet være kærere end at få et sådant anerkendt af modparten.

En skøn dag kom der så et fint køretøj med en endnu finere herre med hvide handsker, en meget smuk, høj og velbygget ung mand, der tilsyneladende blev mere end sædvanligt vel modtaget på den store trappe af husets datter. Nu flød glasset over. Der måtte ske et tilbud. Stillingen måtte klares; men på hvad måde? Her stod tanken stille. Alle formularer forkastedes. Intet syntes brugeligt. De forskellige alliancesøgendes optrædelsesformer var vist allerede opbrugt, så Marie kunne se længe, før de fik noget sagt, hvad de ville, ligeledes med Jørgen.

For ligegodt at få en ende på historien måtte der gives en passende lejlighed. Hun siger derfor til ham en dag, de var færdige med middagen: »Du kan gå med ned i mejeriet. Du har jo længe ønsket at se det og få besked om de forskellige ting, som angår det, for at du kan indrette den mejeribog, som du har lovet mig at udfærdige.« De blev der hele middagen; men nej! Det var ikke til at få sagt.

Om aftenen i lysthuset var Claus og Marie kommet en tid før og sad i en meget fortrolig samtale og lagde ikke mærke til, at Jørgen langsomt sneglede sig op til dem, før han kom ind ad døren. Mariers røst, der var så særdeles klar og klangfuld, kunne i reglen høres længere og igennem andres, der

kunne tale meget højere. Det forvoldte, at han hørte en del af samtalen, der drejede sig om manden med de hvide handsker. Nu fik det ikke hjælpe længer, nu måtte den første lejlighed nyttes, og den tilbød sig så den kommende søndag. Ind til Jørgens værelse stødte en stue, der kaldtes for Bukkes stue efter en tidligere lærer, der boede der en tid. Her stod servietpresseren, som Marie kom ind for at lægge servietter i. Døren stod på klem. Jørgen stod inde i sin stue og røg af sin lange pibe. Marie sad indenfor i den anden stue, og samtalen begyndte med, at Jørgen spurgte ud om herren med de hvide handsker for mulig at bruge det som indledning, men uden resultat. Hun kunne slet ikke forstå hans spørgsmål og kunne i det hele taget slet ikke begribe, hvad interesse han havde for en ham helt ukendt personlighed. Nej, det kunne jo forresten være sandt nok. Han var omtrent i samme stilling som Glob i »Soldaterløjer«. Det gjaldt om at hitte på noget. Han tog så sin tilflugt til den nordiske mytologi, men ak, hvor indskrænket, intet udkomme. Så måtte den græske holde for, men et skalkagtigt, polisk smil, der kunne tydes på forskellig vis, var kun en dårlig trøst i den store vånde. Men endelig fik han dog så meget vrøvlet sammen om Amor og alle hans sørgelige bedrifter, så hun fik forståelsen af, at det var et frieri. At han havde klaret sig elendigt med al sin gudesnak, opstyttet og meningsløst fra ende til anden, det havde han selv en bitter følelse af. Han, som ellers altid holdt på det jævne

over for hende, var forfærdelig gået i vandet. Det nej, der fulgte, var meget ligefremt og ikke indhyllet i talemåder, så der behøvedes ingen store evner til at fatte det. Slaget var tabt! Nederlagets tunge byrde måtte bæres med tålmodighed. De første dage efter talte de ikke med hinanden uden det par ord, der kunne ventes ved måltiderne, og det var kun småt.

Det var så en søndag efter. Kloppenborg var kørt til Haderslev, og hun gik i lange tider frem og tilbage i haven i meget dybe tanker, som han kunne se og iagttage fra vinduet i sin stue. Han stod længe og havde stadig øjnene efter hende. Skulle han gå derud, eller skulle han ikke? Hvorfor skulle han det? Ja, hvorfor ikke? Han troede, han gik; men han troede også, han gik ikke. Men ligegodt gik han, naturligvis ikke for at tale med hende, nej, han kunne jo også gå i egne tanker. Han kunne jo gå ad andre gange med sine egne tanker, der jo var meget tungere end hendes. Han havde det imidlertid lige som Jeppe på bjerget. Der var det, der ville gå forbi Maries gang, og der var det, der ville netop det modsatte. Det modsatte tog styret, og de mødtes; men samtalen ville ikke i gang. Den førte dem dog ind i et granlysthus, hvor de satte sig hver ved sin side.

Der var længe tavshed. Så førte Jørgen samtalen hen på foregående søndag. Nu talte han ikke længere højtideligt, men jævnt og inderligt. Han var både smeltet og ydmyget. Hun hørte på ham med stor ro og alvor uden at sige synderligt, uden med

hverken det kritiske smil eller det skalkagtige blik at bøje ham dybere, men heller ikke ved et ord røbende et eneste håb om fremtiden. Så mod slutningen tager hun ordet og siger: »Vi har jo kun kendt hinanden så kort, og dog må jeg sige dig, at i lige lang tid har jeg ingen mand talt med af fremmede så meget som med dig. Vi er jo meget forskellige, både af karakter og anskuelse. Jeg har, endskønt du tit har talt skarpe ord og brugt meget stærke udtryk, lært at agte dig som en ung mand med varme i. Ja, jeg vil tilføje, jeg kan måske komme til at holde af dig som en yngre broder, men ikke på anden måde.« »Ja, det er jo godt nok med det; men det er mig ikke nok. Men jeg synes, at du har gået så længe i haven og set så meget alvorlig ud.« Først så slog hun øjnene ned, og så rettede hun ved at kaste dem op så indtrængende et blik mod ham, som om hun ville se helt ind i hjertets dybeste kroge. »Ja, for at du skal vide, at jeg ikke blot har agtelse, men også tillid til dig, skal du vide, at det måske er en af de mest afgørende dage i mit liv, så derfra kan du slutte om mit forhold til dig, men spørg mig ikke om mere.« Det sidste sagde hun med en inderlighed og varme, der kaldte tårer frem i begges øjne.

Ved middagsbordet dagen efter sad de ene. Klop-penborg var ikke kommet hjem fra Haderslev; men stemningen var særdeles trykket. »Du har da ikke set noget til Claus i formiddag?« spurgte hun. »Nej!« »Jeg kan ikke forstå, at vi ikke har set ham i

de sidste dage.« »Ja, da kan jeg nok forstå, at han ikke var her i går, da var han jo til fugleskydning.« »Så – var han det? Jeg må ned til ham i eftermiddag for at høre, om han så har vundet noget.« Marie, der som forhen omtalt, var så overvejende sin faders datter, kunne også give sin moders karakter i det roligt overvejende, tænksomme, planlæggende og med en tilsyneladende enfoldig beregnethed; men det må rigtignok straks tilføjes, at det kun var en kort farce, hun gav ad den vej. Men beviset følger. Samtidig som man ikke kan frikende hende for ungdommelig letsindighed på Eros vanskelige veje, må man også indrømme, at hun står uskyldig over for de stærke, indgribende magter, der brød vejen af for hende. Efter det meget, der var sket med hende, er det forståeligt, at hun, belært af rige, men bitre erfaringer, tog med større varsomhed på buestrengen end hidtil.

Der var fra forskellig side i de sidste tider gjort særlige anstrengelser for, at hun jævnlige kunne mødes med herren med de hvide handsker. Disse forskellige anstrengelser, der nok skulle tage sig ud som tilfældigheder, var ikke gået hende med hendes usædsanligt skarpe iagttagelsessans forbi, men havde fremkaldt en svag mistænksomhed. Der var imidlertid det, der var værre. Hun kunne ikke nægte over for sig selv, at hun syntes usædvanlig godt om manden, og da han forleden dag havde talt til hende, ikke om hverken nordiske eller græske guddomme, men om indre, mere nærliggende følelser, havde hun

fundet forståelse af, at der også hos hende var noget, der rørte sig påny. Hun ville imidlertid overveje sagen. Det var for hende en så ny tanke, at hun måtte have tid til at klare den for sig selv. Med denne besked, der tog sig både fornuftig og ret lovende ud, var han draget bort.

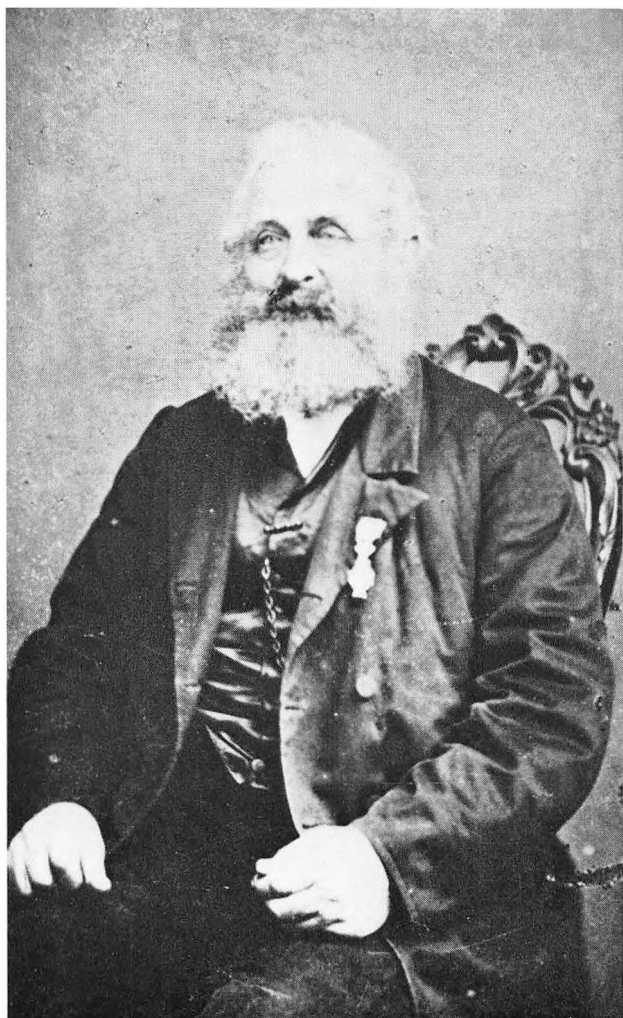
Forholdet til hendes fader var vel blevet tåleligere end forhen; men svundne tiders uret brød ofte frem i mindet med en tanke af bitterhed. Hun var desuden klar over, at skulle hun tænke på at danne et eget hjem med fred og hygge, kunne det ikke ske i hendes eget barndomshjem, så længe hendes fader var og ville være den styrende. Med de hvide handsker var udsigten for fremtiden meget lovende, så her var jo også en del, der vinkede. Spørgsmålet var kun det: er han lige så smuk i sind og tanke, som han er smuk og køn i sin galante optræden, så var sagen klar. De havde talt en del sammen med hinanden og det ikke så sjældent; men hvad var det, de havde talt om? Jo, de havde talt om skovture og om kaneture, om baller og skuespil i Haderslev og om, hvordan deres forskellige bekendte ved sådanne lejligheder var trådt op. Det var jo meget morsomt. Men det var dog nok lovlig lidt til at begynde et samliv på. Han kunne forresten ellers gerne være, hvad hun jo slet ikke syntes om, lige så kantet og hensynsløs i sine udtalelser og for den sag lige så grundtvigiansk som Jørgen, når han ellers var en brav mand. Han skulle da vel ikke have tilbøjelighed til at tage sig en tår for meget? Nej, umuligt!

Det burde undersøges af en pålidelig mand, for alt, hvad hun havde hørt om ham, var kun ros; men hun ville have fuld klarhed. Han er jo en god jæger, og det fejler ikke, at han vil være deltager i fugleskydningen på søndag. Så må Claus tage med og gøre iagttagelser. Det falder jo altsammen meget naturligt og vækker ingen opsigt, da han jo er en bekendt, god skytte. Det var forhandlinger herom, Jørgen hin aften hørte brudstykker af, da han gik op til dem på sneglehøjen. Og det var tanken om denne søndags begivenheder, der førte Marie så alvorfuld omkring i haven, og foranledigede hendes udtalelse om det afgørende i hendes liv. Det var også derfor, hun nu om mandagen med så stor interesse havde spurgt, om Jørgen ikke havde set noget til Claus. Da han ikke havde det, og Claus heller ikke lod sig se, ville hun om eftermiddagen derned for at tale med ham.

Til aften, da Jørgen kom ridende hjem fra marken, traf han sammen med Marie på vejen. Hun kom nede fra Clausen, men så noget mørk ud. Claus havde ikke været hjemme. Han var først kommet hjem op på formiddagen. Så var han gået i seng og havde sovet til middag, til de skulle spise, og så var han gået hen for at sove middagssøvn. Som han så var kommet op og havde drukket kaffe, var alle folk taget til marks, og så kom der bud fra Peder Gram, at alt hans ungvæg var brudt ud oppe i skoven, og nu var han oppe at gærde for dem. Hun ville gået derop, når hun havde været vis på at træffe ham;

men han havde jo så mange steds ærinde. Marie gik hele aftenstunden utålmodigt ventende på Claus, men han kom ikke.

Næste formiddag kom han så, og Marie tog glædestrålende imod ham. »Hvor jeg har ventet efter dig i går og helt til i går aften sildig.« – »Ja, jeg kan nok tænke det.« »Nu, hvordan gik det så, var han der?« »Jo, du kan tro, han var der, han tog første præmie.« »Ja, han gjorde et dygtigt indtryk, så han skyder vist også godt?« »Ja, det kan du tro! Jeg så ingen, der kunne måle sig med ham.« »Hvad var første præmie?« »Punch!« »Hvad siger du?« »Jeg siger punch!« »Men du sagde jo, at han tog første præmie, og ingen kunne måle sig med ham?« »Ja, det siger jeg endnu, men det var ikke til at skyde præmie!« »Nu vil du enten drille mig eller holde mig for nar, og det er sagen for alvorlig til.« »Nej, ingen af delene.« »Synes du da ikke om ham?« »Jo, han er en pæn sjover!« »Men Claus da, fortæl!« »Ja, jeg kom dertil i god tid; men der var alt kommet en hel del folk, deriblandt også han. De sad og drak, indtil vi skulle begynde at skyde. Men jeg kunne straks se på ham og kammeraterne, at de var ikke farlige medbejlere, og det viste sig også, at de traf vist aldrig en eneste gang. Karen viste dig jo min gevinst i går. Du havde givet mig et alvorligt tillidshverv, og jeg ville også røgte det med troskab; men det kan jeg sige dig, du får mig aldrig mere på den galej. Jeg måtte blive der det meste af natten og drikke med dem, særlig for hans skyld, for

Den gamle H. D. Kloppenborg.

Ane Maries moder Mette Kirstine Kloppenborg, født Thaysen.

at være i hans lag, og du ved jo, hvor meget det er mig imod. I går havde jeg tømmermænd hele dagen, og kan mærke det endnu. Og så skulle du hørt, sikke viser han sang, og hvor dygtig han er til at bande.« »Men Claus, hvem kunne dog tro det! Så pæn og nobel, som han altid træder op, og sådan et godt lov, som både den og den giver ham!« »Du skal aldrig skue hunden på håret, det er et gammelt, sandt ord, som vi skal lægge mærke til.«

I de næste dage så Marie og Jørgen kun hinanden, når der blev spist til middag, og det var kun få ord, de ved den lejlighed talte med hinanden. Kloppenborg og Jørgen talte derimod ret livligt med hinanden, og jo mindre hensyn datteren tog til ham, des større blev der vist ham af hendes fader, der havde den betydelige skavank, at det som regel var meget stort med nye folk til at begynde med. Når Claus kom der om hverdagene, og de sad inde i stuen, kunne det hænde, at talen faldt på et eller andet emne, som de havde forhandlet sammen med Jørgen i lysthuset, og de gjorde sig da lystige over hans udtalelser og hensynsløse udfald; især faldt Maries udtalelser skarpt dadlende over for hans kritik af Freudendal, som han jo slet ikke havde kendt det mindste til. Kloppenborg, der tit var nærværende, når de gik Jørgen efter i sømmene, tog ham ikke sjældent i forsvar over for dem, navnlig når det drejede sig om kirkelige spørgsmål. Det æggede dem til endnu stærkere udtalelser imod ham. Ved en sådan lejlighed brugte Marie en udtalelse, som hun forre-

sten tit senere brugte: »Jeg ville meget ønske, at Freudendal havde levet, han skulle nok været mand for at klare sig, så Jørgen ikke skulle haft meget at sige.« »Det houer a men ett', ska I no ha boj etter de døe!« var en af Kloppenborgs træffende bemærkninger, som han var usædvanlig stærk i.

Forholdene udviklede sig ikke så sjældent derhen, at ved enkelte lejligheder stod Kloppenborg og Jørgen på den ene side af en sags opfattelse og Marie og Claus på den anden. Denne manøvre var dog til tider ikke blot tilfældig, men planlagt af Marie og Claus med en snildhed og behændighed, som ingen af modparten havde spor af anelse om, førend en forræderske af fjendens egen lejr længe efter åbenbarede det. Det blev imidlertid en lang komedie, hvor de spillende måtte holde sig på brædderne et helt år.

Claus Dall, der som jæger havde strejft hele omegnen igennem og kendte enhver plet, var blevet særlig opmærksom på, at der ovre i Skibelund krat var en plads, der kunne egne sig fortrinligt til folkefester i lighed med folkemøderne på Skamling. Disse fester, der for ham stod i særlig glans, navnlig fordi han der første gang havde modtaget folkedåben, så han fra den tid rigtig var blevet sig selv bevidst som dansk mand, burde også kunne holdes andetsteds. Hvis det nu kunne lykkes, at vi slap ind under grundloven, så var pladsen i Skibelund et sted, der efter hans mening rigtigt egnede sig til der at holde grundlovsfester. Denne tanke udviklede han

tit for Kloppenborg og Marie og ønskede, at de skulle tage derover i fællesskab en dag. Det lykkedes så at få dem overtalt til at tage med derover på hans hustrus fødselsdag. Kloppenborg kørte, Claus sad hos ham, Marie og Karen Dall i bageste agestol. På hjemvejen ville Kloppenborg så den vej over sin Nørmark, hvor der kørtes gødning. Som de nu kører bort fra brakmarken og er neden under bakken, kan de ikke se, hvem der kommer, og om der overhovedet kommer nogen, der vil køre ned ad markvejen med det ene spor, ligesom hvem der kommer længere tilbage på bakken heller ikke kan se, at der er nogen nedenfor, der vil køre op, før de når bakkens kam.

Det blev så skyld i, at Kloppenborg mødte Jørgen, der kom med et læs gødning på den snævre markvej og ikke kunne vige ud af sporet med læsset. Kloppenborg måtte derfor vige til siden ind i kornmarken for at komme forbi. For ikke at køre længer end nødvendigt ind i kornet holdt han så nær ind mod Jørgens køretøj, at den fjermer hests svingel tog hold i hans bagvogns hjul, så det gav et sæt i begge køretøjer. Det var to unge heste, Kloppenborg kørte med, og den fjermer blev bange ved det ryk og slog op over skaglen. Jørgen, der mærkværdig nok kørte mod nord, havde ligegodt sine øjne mod syd ved forbifarten og blev straks galskaben var ved Kloppenborgs køretøj, holdt sine egne heste an, svirrede tømme om vognkæppen og var, endnu før Kloppenborg havde grebet holdt, straks

til rede for at bringe alt i orden. Han har naturligvis været alt for rask på det, thi da han vil tage skaglen af, bliver han slået meget alvorligt på højre knæ, så skønt han ikke faldt, drev han dog helt tilbage. Det så jo alle på vognen og spurgte, om det ikke gjorde meget ondt. Ja, godt gjorde det ikke; men han hinkede tilbage til sit køretøj og kørte hjem efter.

Da han kom hjem, blev han modtaget af dem, der læssede, med den ordre fra Kloppenborg, at hvis hans ben var slemt slået, kunne der skikkes bud efter drengen på møllen, der kunne køre det sidste læs, og han skulle så ind for at have benet efterset. Ja, vel gjorde benet ondt; men for det ene læs ville han ikke have noget gjort, og han kørte igen. Men da han så kom hjem efter at have været kørt agende tilbage fra Nørmarken efter sidste læs, kunne han knap gå ind. Ude i gården mødte han Kloppenborg, der ville se, hvordan benet så ud. Det var både blåt, gult og grønt. »Du skal have det godt varmet i blyvand og så et stykke syet om det, efter at det er afkølet en tid. Du kan gå ind på dit værelse, så skal jeg sige det til pigerne. An Mari! Hanne! hvor er I?« kaldte Kloppenborg, da han kom ind. Hanne kom. »Få fat i noget blyvand og en linned klud, gå så op med det til Jørgen. Han blev slået nede på Nørmarken af den ene hest; men når han har kølet benet en tid, så skal han have en blød linnedklud syet om, for ikke at få det naget.« »Det gør æ it!« og dermed var hun ude af døren som en røg.

Marie, der nok havde hørt sin fader kalde, men havde stået med noget, kom lige ind, som Hanne smuttede ud. Han gentog det samme til hende med den bemærkning, at hun måske heller ikke ville. »Hvorfor siger du sådan? men det kan Hanne jo nok gøre.« »I er men nogle tumppe kvind' alle sammen! Dine fingre kløer jo ellers nok efter at stik' og prik' og skær' i finger og tæer, så det skuld måske være værre at sy en lap om et ben. Men I ved ikke, hvad I vil, både du og Hanne for jer fin' fornemmelser!« »Du behøver ikke at tage sådan på veje for den sag. Jeg vidste jo ikke, at Hanne ikke ville.« »Nej, du kender vel ikke Hanne!« »Jo, det gør jeg nok; men det her kunne hun jo godt gøre, der skal jo hverken stikkes eller prikkes, som du siger, jeg har lyst til, og forøvrigt har det hele vel ikke meget at betyde, så det behøver du ikke at gøre så meget væsen af.« »Meget væsen! Nej, du ved jo slet ikke, hvad et dårligt knæ har at betyde, du har nok glemt, at du har ligget i måneder i Haderslev med dit! Vil du så, eller vil du ikke?« »Ja, når der ingen anden er, der vil og kan, så skal jeg jo nok gøre det, men!« »Men -! Det skulle jo have været en anden, så havde du nok ingen indvendinger gjort.«

Marie gik til sin første kærlighedsgerning mod ham, der ingen tal ved på dem, der fulgte efter. »Min fader har sendt mig herop med dette blyvand, for at du kan bade knæet i det. Der er da vel ikke hul, lad mig se.« Hun så på knæet, der havde regnbuens farver og var en del ophovnet. »Det ser far-

ligt ud. Blot der intet er til fejler, så du skal til Kolsnap med det.« »Å, det tænker jeg ikke. Jeg har stærke ben. En gang har jeg væltet over det med et læs tørv.« »Hvad siger du? Har du væltet over det ben med et læs tørv? Hvordan gik det dog til?« »Ja, det kan jeg godt fortælle dig.« »Nej, nu må jeg først have dig det godt badet.« Hun fik fat i vaskefadet, hældte blyvandet ud i fadet, fadet under knæet, og så blev det rigtig grundigt overskyllet, og efter at det var gjort, lagde hun så et tykt kompres genneblødt på knæet, der skulle ligge, indtil det tog varme til sig, så skulle det fornyes. Da det var bestilt, ville hun have historien.

»Jeg tjente hos en mand nede i Vestjylland, der hedder Kræ Vaj.« »Hvad er det dog, du kalder ham?« »Kræ Vaj! det skrives Kresten Vad. Han var handelsmand, og det havde han været helt fra ung af, men da han så fik fødegården, købte han flere smågårde ind til for at få sin jord samlet. Det gav ham imidlertid mange aftægtsfolk. Dengang, jeg var hos ham, havde han otte. Iblandt de otte var der en enke. De kaldte hende Ane Søndersædding. Hun skulle have aftægtstørv. Da jeg så en dag skulle hente et læs tørv til hende – jeg kørte med stude, men havde ligegodt læsset et stærkt læs på – tabte jeg pisken. Som jeg nu bøjer mig for at tage den op, gled mit højre ben ned i hjulsporet – det var en hulvej gennem heden – og så kom ganske langsomt det nærmer baghjul spadserende op ad benet og ville kørt mig ned. Det ville jeg ikke finde mig i, thi da

så hjulet nåede hoften, og jeg ikke ville bøje ryggen, dejsede hele karossen med tørv og samt over til frahånds.« Marie spurgte smilende: »Tog du dog ingen skade?« »Jo! min højre træskohæl gik i stykker.« Nu brød hendes lattermilde natur helt igenem, hun lo, så hun nær var gået samme vej som tørvene.

Marie gik ned engang imellem, men fortsatte ellers med at skifte det kolde omslag, til det blev sengetid. Så skulle hun til at sy kluden om. »Der skulle måske været fortsat hele natten, for at du kunne få heden helt bort?« »Jeg mærker ingen hverken hede eller smerte mere, sy du kun løs.« Hun var særdeles blød og medfølsom overfor alle, der led, og var altid til rede med en sikker og hjælpsom hånd, men som hun nu skulle til at sy kluden om knæet, var hendes hånd på en gang blevet rystende og usikker. Hun tog sig selv i det sigende: »Jeg er virkelig så bange for, at jeg skal komme til at stikke for dybt med nålen.« Måske også det; men Jørgen, der havde alle vagter ude, mente heri at se et gryende tegn på den skyfulde himmel.

Den omhyggelige pleje af benet gjorde det mobilt i løbet af en tre à fire dage. De første par dage sad han inde på sit værelse med det liggende på en stol. Marie var hans stadige gæst. Hun tog strikketøjet med op, og samtalen gik så godt som aldrig i stå, så det var en uendelighed af emner, de gik igenem, og det lod til, at de, når de var ene, kunne komme bedre ud af det, end når der var andre til

stede. Hun angreb aldrig så skarpt og kunne bedre forstå ham, end når f. eks. Claus var til stede, som han ellers var blevet meget gode venner med. Han gjorde tit sig selv det spørgsmål, hvordan det nu kunne være. De sidste par dage gik han lidt ud i haven, hvor de så tilbragte den meste tid i lysthuset. Da de dage var forbi – som han forresten gerne af andre årsager ville haft multipliceret med et større tal – gentog han for sig selv de ord, som tusinde gange siden havde lydt for hans ører: Måske jeg kan komme til at holde af dig som en yngre broder, men på anden måde ikke. Måske! Ja, måske vi dog turde være færdig med måske! Men på anden måde ikke. Det er en meget bestemt, entydig mening, der her er udtalt, og så disse hvide handsker, om hvilke han jo dengang ingen anelse havde, at de alt var aflagt. Men på anden måde ikke! Han syntes virkelig ikke, det lød nær så skarpt længer, hvordan kunne det dog være?

Forholdet mellem Kloppenborg og Jørgen var for alle at se meget bedre end mellem ham og datteren, der jo navnlig, når Claus og Kloppenborg var nærværende, fremdeles angreb ham meget skarpt indtil personlighed. Således en aftenstund en tid efter, også i lysthuset. De talte om skik og brug på de forskellige egne. »Du ved jo nok, Claus, der er to ting, som jeg nu ikke vil nævne, der skal være opfundet dernede i Jylland; men det er jo sandt, fader, den gang du i krigen rejste med Krüger dernede, så du da noget til pælen derinde i stuen? Hvor lang er

den nu egentlig? Når den helt op til loftet?» »Å, sludder med din pæl! Hvad har de pæle!« »Ja, det er også sandt. Det var jo mere på østkysten, I var. Det må jo være mere der vester ude! Synes du dog ikke, Claus, det kunne være morsomt at komme ned og se sådanne indretninger?» Jo, det mente han var meget interessant, for man kunne jo måske gøre forretning og få rejsen godt betalt. For eftersom de pæle blev meget brugt, så måtte de jo hurtigt slides op, og de har jo ingen skov dernede, og da han især var dygtig til at arbejde i træ, så kunne der måske gøres endnu bedre forretning end ved at sælge barkeg til stor' Nicolaj! »Ja, du må men heller drej' af, Claus, så kunne det jo være, at, hvad du ikke kan få brændt af din skov i teglovnen, det kunne du dog komme af med på denne måde, for ødelagt vil du jo have den!« var Kloppenborgs slående bemærkning. »Ja, jeg tror også jeg vil,« var Clauses svar herpå. »Du skal imidlertid passe på, at du får dine varer sådan betalt, at du har hundrede gamle daler tilovers, for det hjælper nok ikke, hvis jeg ellers kender jyderne ret, at du vil have dem til bagefter at betale sådan som store Nicolaj.« (For at forstå dette må man være inde i en gammel historie, hvor Claus var blevet mulkteret med hundrede gamle daler for skovhugst).

Jørgen havde hele tiden siddet tavs vel vidende, at Maries og Clauses angreb var rettet mod ham som vestjyde; nu tog han imidlertid til orde: »Vel har jeg ikke meget at byde ind på, men hvis jeg

kunne være dig til tjeneste med afsætningen af den overflødighed af træ, som Kloppenborg mener, du er forlegen med, så for at du kan gøre dig bekendt med forholdene og få de rette mål og klarhed over de mest passende dimensioner, vil jeg byde dig med hjem til Vestjylland. Og da det kunne synes« – henvendt til Marie – »som du føler trang til at få din kulturhistoriske viden mere klar, så vil jeg også tillade mig at indbyde dig til at gøre følgeskab. Men da det vil være meget vanskeligt for mig at give Eder den rette anvisning på, hvad I søger, vil jeg tillade mig at bede Dem« (henvendt til Kloppenborg), »der både sidder inde med den største erfaring og har rejst meget og set Dem for på så mange steder, at De vil gøre følgeskab, thi ellers er jeg bange for, at udbyttet blev alt for tarveligt.«

Forslaget fandt bifald hos hele selskabet, og aftalen blev, at rejsen skulle finde sted, når høet var bjerget, og førend høsten begyndte. Mariens stigende interesse for Jørgen og hvad for et hjem, han var udgået fra, var af hende på en måde blevet brugt til at fremkalde denne rejse, så man kun kan sande det gamle ord: »Mands list er vel behænde, men kvindeliste er uden ende.« Hele den måde, hvorpå det fremkom, var jo så naturlig, at ingen kunne ane ud af spøgen, at der bagved stod en bestemt, bevidst vilje med sin bestemte hensigt. Der var ingen, der blev mere forbavset, end netop Jørgen, der slet ikke for alvor tænkte på, at det kunne vendes om til fuldt alvor, og han blive taget på ordet. Kloppen-

borgs rejselyst, Maries hensigter og Clauses lyst til nok at være med blev så de medvirkende årsager til, at turen kom i stand.

En skøn dag, da tiden var der, kørte de så af sted med Kloppenborgs heste, Jens Peter Grams vogn, Jørgen som kusk, Claus hos ham, Kloppenborg og datter i bageste agestol. Nu fik de fremmede hos Jørgens forældre, der levede på aftægt fra den gård, de havde ejet. Det var mindre heldigt, at Jørgens fader ikke var rigtig rask; men han gik dog oppe. Det første spørgsmål Jørgen fik, da han var ene med sin moder ude i køkkenet, var, om det var hans kæreste. »Nej.« – Ja, så ville det vist blive det. Det kunne han ikke sige noget om.

Anden dags formiddag skulle de jo ud at se sig for. Marie ville først, at de skulle gå over på gården. Der måtte jo være minder fra den tid, da det havde været et herresæde. Jørgens fader oplyste nu, hvorledes gården havde set ud, da hans fader købte den, og det var det interessante, at de forskellige bygninger havde ligget i forhold til hverandre akkurat, som tilfældet var nu på Bejstrupgård, kun at stuehuset her er i syd og der i nord. De gik så over på gården. Jørgens fader, der ikke var dårligere, end at han kunne gå med, forklarede for dem og gav en nem, anskuelig oversigt over den flade egn, hvor man kan se milevidt omkring, og hvor man ville kunne se Vesterhavet, hvis ikke udsigten var begrænset af klitterne. Da de havde set sig for ude, gik de ind. Gårdens ejer boede den gang ikke på

gården, så de kunne gå overalt. Både fader og søn forklarede for de fremmede; men den sidste, der særlig blev Maries foreviser, kunne ikke blive så hurtigt færdig som sin fader, især da han af Marie fik så mange spørgsmål, så om dit og så om dat, så da de ældre var færdige til at gå ud, var de unge først halvfærdige.

Dengang de så da endelig er færdige til at gå, siger Marie til ham: »Nu har jeg rejst meget med fader og set en hel del ting; men du vil måske le ad mig, når jeg siger dig, at denne rejse herved er en af de allermest interessante for mig. Nu har jeg først set din fader og moder, som jeg synes så overordentlig godt om, særlig da din fader, og så har jeg nu set dit barndomshjem og den natur, du har færdedes i, og de omgivelser, du som barn har levet under, så nu tror jeg, at jeg for fremtiden vil anderledes bedre kunne forstå dig end hidtil«, og med de ord gav hun ham det første varme håndtryk, før de forlod hans barndomshjem. Det er endnu i dette øjeblik en gåde for ham, at der ikke skete mere.

Om eftermiddagen var de så oppe i byen hos præsten, som de ikke traf hjemme, og så var de inde hos en anden familie. Tredie dags formiddag var de ude ved Nymindegab for at se Vesterhavet. De sejlede over gabet til Holmslands klit for ret at betragte havet i dets umiddelbare nærhed. Da de gik tilbage fra havet, ville Kloppenborg og Claus, før de igen sejlede over, have sig et bad. Marie og Jørgen holdt sig derfor tilbage i klitten, til de var fær-

dige, og der sad de i klittens hvide sand og talte fortroligt med hinanden.

Så på fjerde dag gik turen atter mod Københoved. Det var tydeligt nok, at de kulturhistoriske oplysninger om forholdene i Vestjylland, som først treogtyve år efter den tid kom tusinder af landsmænd og landsmandinder fra disse sydlige egne til gode, alt dengang blev erhvervet af dette lille selskab. Marie var kommet til forståelse af, at barbariet ikke var værre, end at man kunne leve i det, og barbarerne ikke værre, end man måske kunne leve med dem. Maries optræden og hele forhold over for Jørgen, navnlig når de var ene, blev jo længer jo mere fortroligt og mindre afmålt. Det var kendeligt nok. Fæstningens udenværker var faldne, og der var skudt breche i muren; men et stærkt citadel lå jo inden for. Det var ikke uden fare for de indtrængende magter.

Den lange forlovelse

Claus, der var i besiddelse af psykologisk sans i temmelig grad, lagde mærke til, at Maries optræden over for Jørgen blev mindre skarp og gav sig til tider udtryk i en vis venlighed, og talte til hende derom. Ja, hun kunne ikke nægte, at som hun lærte ham bedre at kende, kom hun til at synes bedre om ham, og hun syntes meget godt om de gamle der-

nede i Vestjylland. Navnlig syntes hun, at denne gamle, høje, stærke, velbyggede, kraftige mand gjorde et så tilforladeligt indtryk, at det var, som man stod over for den personificerede vederhæftighed. »Ja, når det endelig skal være,« tilføjede Claus, »så syntes jeg dog til fulde så godt om hende. Hun er mere livlig og underholdende end han.« »Ja, det kan godt være; men hun er mere polisk.« »Ja, nu vil jeg sige dig en ting, Marie, dog nej, jeg tror ikke, jeg vil.« »Jo, sig du kun, hvad du vil.« »Nu ja! hør så efter. Du skal nu til at passe på. Du må ikke gå hen og bære dig sådan ad, at du får Jørgen i troen, for det bliver der jo aldrig noget af alligevel, og så er det ikke ret over for ham, og det er heller ikke ret over for dig selv, du har haft nok af de historier.« »Ja, men hvis jeg nu kom til at holde af ham, hvad skulle der så være i vejen? Tror du måske, at fader ikke ville synes om det? Det er jo for resten helt stort med ham og fader.« »Ja, ret nok for tiden; men var Kloster ikke en af din faders husvenner og det af de bedste; men hvordan gik det?« »Ja, det gik sørgeligt!« »Du ved, hvad din fader har sagt, da det gik forbi med Eskild Skau, og jeg tror, din faders egenkærlighed er så stor, at han ikke kan tåle at se, du tilhører andre end ham.« »Det indser jeg meget godt, men på den anden side kan jeg ikke lade fader råde i det stykke.« »Nej, det har du fuldkommen ret i; men når du sagde, at det var helt stort med din fader og Jørgen, så ved du godt, at sådan er det altid med din fader, mens det er nyt.

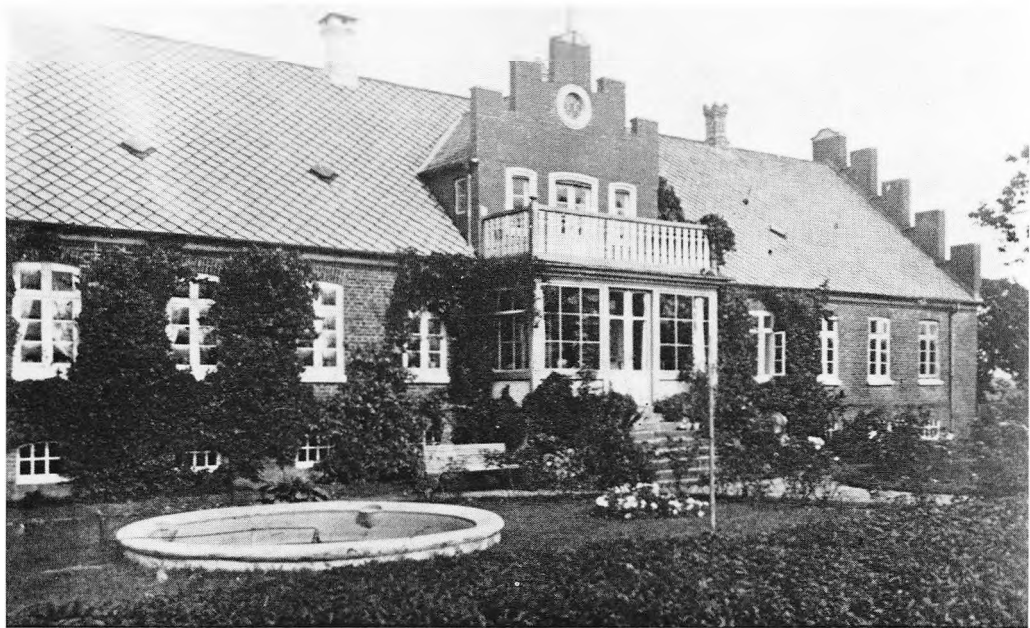
Hertil kommer, som du jo ved fuldt så godt som jeg, at den uoverensstemmelse, der ved flere lejligheder har gjort sig gældende, hvor vi navnlig er kommet ind på de kirkelige spørgsmål, og hvor du og jeg har været enige over for din fader og ham, der har han jo til tider, det kan vi ikke nægte, været din fader så stor en støtte, at han har tilskrevet sig sejren. Hele forholdet mellem din fader og dig gør, at når han som regel har haft Jørgen med sig mod dig og mig, så føler han sig vel ved det; men den velvilje ville hurtigt vende sig, hvis der heri indtrådte forandring.« Ja, det kunne hun ikke nægte. »Mit råd bliver derfor, som jeg alt har sagt, pas nu på med ham, ikke et skridt længer, hverken med opmærksomhed, fortrolighed eller tilnærmelse videre, end der nu er! Jeg har også lært at sætte pris på ham og holder meget af ham. Jeg ville nødigt, at forholdet til dig skulle gøre ham fortræd.«

Denne formaning, så velment, den end var, fik netop den modsatte virkning, thi før sol gik ned næste dag, var alle de gode råd misbrugte og fremlagt for ham, de skulle bruges imod. Det fortrolige venskabsforhold mellem Claus og Marie blev fremdeles fortsat, uden at han anede, at hun så aldeles havde forkastet hans råd. Men de gik i lange tider begge med deres venskabelige følelser over for en og samme person, ganske vist af forskellig art og med forskellige hensigter, uden at de udtalte sig for hinanden derom. Dog kan det ikke nægtes, at Claus med al sin behændighed, skarpsindighed, psykolo-

giske sans og snille i dette tilfælde over for Marie blev, hvad han i daglig tale kaldtes: »lille Claus!«

En søndag i løbet af sommeren fik Jørgen besøg af en ungdomsven, der var elev på højskolen (Eskesen, siden forvalter på Sanderumgård og forpagter på Ravnholt). Som de nu sidder og drikker kaffe, spørger Kloppenborg: »Er der ellers ingen nyheder ovre i Rødning?« »Jo,« siger Eskesen, »pastor Hempel har taget sin afsked!« »Ja, det var også ved tiden; men hvor skal vi nu få en præst fra?« udbryder Kloppenborg. Han nævnte flere navne på forskellige. »Ja, de kan vel være dygtige nok,« siger Jørgen, »men kender De ikke pastor Sveistrup i Nørup?« »Jo, det gør jeg rigtignok, og det er manden, ham skal vi have!« »Du skal da først vide, fader, om han vil!« »Det skal jeg snart få at vide. Vil du med, An Mari, så kører vi derned i morgen.« Hun kastede et stjålent blik på Jørgen, der gav et bifaldende tegn.

Næste morgen tidlig kørte de så til Nørup. Præstespørgsmålet gav nu et røre i disse to sogne som ingen sinde tidligere, og det blev i lange tider dagens brændende spørgsmål, og virkningen af, hvad der skete den gang, er ikke blot kendelig i disse egne, men kendes hele landet over. Dette spørgsmål blev en styrkeprøve mellem Skrave sogns to stormænd H. D. Kloppenborg og Jens Nicolaj Thaysen. Denne sidste, noget af en hjemmetysker, var på mange måder også en dygtig personlighed og forstod med anderledes behændighed, ro og beregning

Bejstrupgård, Kloppenborgs eiendom. Her boede ægteparret Skrumsager 1882-93.

Storstuen på Bejstrupgård, hvor frimenigheden holdt sine gudstjenester.

at agitere for sin opfattelse end Kloppenborg med sin ubændige heftighed. I hvor lidt end Claus den gang var tiltalt af det grundtvigske på det kirkelige område, så var han en så stærkt udpræget og bevidst dansk mand, at han i det stykke aldrig ville gå Thaysen til hænde. Han stillede sig derfor også trofast ved Kloppenborgs side, og da han netop også var kirkeværge, var han på en måde en autoritet, som Kloppenborg, da han i den sag måtte frem på de højeste steder, henholdt sig til. Det blev ikke blot for Kloppenborg en styrkeprøve med Thaysen, men også med folketingets nuværende formand, Sofus Høgsbro, der som forstander på Rødding højskole den gang søgte embedet som provst for Rødding og Skrave, hvor hans fader havde været præst og provst. Men, hvad der var værst, var, at Høgsbro støttedes af etatsråd Flor. Al Kloppenborgs energi ville formodentlig heller ikke have hjulpet, hvis Sveistrup ikke netop havde været manden, der på allerhøjeste sted havde været udset til denne gerning.

Aldrig så snart havde Sveistrup bestemt sig til at søge embedet, før Kloppenborg straks rejste til København for at tale med Frederik, som han altid udtrykte sig om kongen, der var hans personlige ven. Kongen spurgte ad, om Sveistrup så virkelig søgte embedet. »Ja!« »Gå du så over og tal med ham derovre, Monrad, du ved.« Ja, det kunne han jo godt, men det behøvedes jo ellers ikke, når kongen ville kalde Sveistrup! »Jo, ser du, han indstiller jo, og han kan til tider gøre vrøvl nok, så det er bedst,

du taler med ham.« Kongen gav intet bestemt løfte, men håbede nok, at han skulle få sit ønske opfyldt. Derfra gik Kloppenborg så over i kultusministeriet for at tale med Monrad, men fik intet fuldt tilfredsstillende svar. Han lovede nøje at overveje sagen, og det var jo ret rimeligt, at Sveistrup fik embedet.

Da han atter kom hjem, var der et stort røre. Der samledes underskrifter på en petition, der gik ud på ikke at kræve nogen bestemt personlighed, men indeholdt en udtalelse om, at de høje, kaldende myndigheder havde befolkningens fulde tillid. Den håbede på, at de nok ville forstå at kalde en passende personlighed, som befolkningen ville modtage med glæde, og ikke tage hensyn til, hvad en enkelt personlighed i den anledning efterstræbte, således at det blev ham, der udnævnte til dem deres fremtidige præst og sjælesørger. Om dette fine skaktræk skyldes Thaysen eller Høgsbro eller begge i forening kan ikke oplyses her; men det kunne ligne dem begge.

Nu var gode råd dyre. Forfatteren heraf gjorde et udkast til en modpetition, der skulle underskrives af hvem, der ikke havde tegnet sig på den Thaysen'ske, og med Claus som kirkeværge i spidsen skulle den fremlægges for kongen ved Kloppenborg. Men om den blev brugt, eller om der blev lavet en anden, kan ikke mere erindres. Men Kloppenborg rejste i alt fald atter for at tale med kongen i den sag. Denne gang måtte han til Silkeborg, hvor kongen dengang opholdt sig. Ved den lejlighed fik Kloppenborg imidlertid bestemt løfte om, at Sveistrup ville blive

kaldet, hvad allerede rygtevis var kommet fra Rødding i den skikkelse, at Flor skulle have skrevet et lidet trøsteligt brev til Høgsbro, der lød på, at hans virksomhed havde været forgæves. Alle steder, hvor han kom frem for at tale Høgsbros sag, havde Kloppenborg allerede været.

Frederik Maler, Claus Dalls broder, kom en aftenstund med et københavnerblad, hvori udnævnelsen stod. Han havde lige fået bladet ovre fra Skodborghus og skulle jo om til Kloppenborg for at få denne store nyhed fortalt. Kloppenborg blev så glad, som jeg aldrig havde set ham. »Vi må straks om til Claus, alle mand,« og så gik toget bestående af Kloppenborg, Marie, Frederik Maler og Jørgen. Som de kom til gården, istemte Kloppenborg »Dansen har sejer vunden«, og på den måde holdt de deres indtog syngende ind i stuen. For så vidt, som Kloppenborg har haft en meget væsentlig andel i, hvad der her skete, så må det også kaldes og regnes for en gerning, der fik de mest vidtrækkende følger, og for ham den største. Her skal imidlertid ikke skrives længer ad den vej, end for så vidt som det fik en så betydelig indflydelse på Maries og Jørgens forhold til hinanden og på hele deres senere liv.

Sveistrup, der i nådesåret ikke havde sin familie hos sig, opholdt sig tit og ofte i det gæstfrie hjem på Bejstrupgård og øvede derved som ved sin varme, kristelige forkyndelse en så betydelig indflydelse på Marie og Jørgen, at deres kristelige livsanskuelse ikke længer blev et tvistepunkt mellem dem, men

harmoniserede betragtningerne over deres gudsforhold til en uopløselig enighed og fællesskab, der under menneskelig skrøbelighed og stor ufuldkommenhed dog blev et fast grundlag for deres senere hjem. Som tiden gik, voksede de mere og mere sammen i fællesskab, både på det folkelige område og på menighedens grund, disse to grundpiller for et ægte og sandt menneskeliv. De var godt nok i forståelse med hinanden om, at det var grundbetingelsen for et lykkeligt samliv; men de var gensidig ikke blinde, særlig Marie, for de vanskeligheder, der lå i en ikke ubetydelig aldersforskel til den gale side og i en væsentlig karakterforskel. Hun vidste godt nok selv, at hun havde arvet betydeligt af sin faders pirrelige, heftige og vanskelige sind, der i forening med en usædvanlig energi krævede en så hurtig udførelse af hendes tanker og beslutninger, som en af karakter langsom, sej og noget ubøjelig vestjyde vanskeligt kunne komme hurtigt nok med på. Han lod hende derfor heller ikke sjældent vide både den gang og senere: »Når du får en tanke om noget, du vil have gjort, så skulle det helst have været gjort for to dage siden.« De forhandlede derfor tit disse forhold meget alvorligt. Der må huskes på, at når det som oftest var hende, der bragte det på bane, så lå det deri, at hun var en fuldtud udviklet, moden kvinde, han kun en yngling på tyve år.

Hun siger således til ham en dag: »Der er på en måde meget mere for dig at betænke ved forholdet end for mig. Du skal vide, jeg tror, at jeg med min

karakter bliver tidligt gammel. Tror du så, kæreste ven, at når jeg sidder gammel og skrøbelig, du da kan holde lige så meget af mig, som du gør nu?»
Ja, det troede han nok. Men om troen stod sin prøve, derom vil han kun dømmes af nådens og kærlighedens Gud. Der blev siden aldrig krævet noget løfte eller givet noget ja, før de stod for alteret; men hjerterne voksede sammen, som tiden gik, til en uopløselig enhed. Han brugte derfor siden den spøg over for hende: »Ja, det kan gå underligt til i denne verden, som jeg nu skal fortælle dig. Jeg har kun friet en gang, og da fik jeg nej! Og dog fik jeg den, jeg ville have.«

Da de nu var kommet så vidt, blev spørgsmålet: hvad nu? De holdt det for sig selv, indtil de en gang blev overrasket af Hanne Schmidt. Så fortalte Marie det til hende og så bagefter til sin moder. Der blev så holdt statsråd af de tre; men resultatet heraf blev, at det ikke skulle frem for offentligheden før til maj, når Jørgen rejste. For vel havde Jørgen holdt det gående med Kloppenborg, men at han ville give sit minde, det tvivlede de meget om, og så ville der jo blive et frygteligt hus, der ville føre til, at Jørgen måtte rejse i utide. Endelig fortalte Marie det til Claus, der, hvad han alt havde udtalt tidligere, var af samme opfattelse. Marie ville helst, når de skulle tænke på et eget hjem, blive på egnen. Jørgen ville også helst det; men ejendommene var forholdsvis meget dyrere her end i Vestjylland, hvorfor han for at få en større gård helst ville derned. Claus, der

ikke troede på forbindelsen, men havde sine egne tanker, tilbød Jørgen, at han kunne få hans gård i forpagtning, så kunne han bedst se, hvad den var værd, hvis han senere ville købe den. Det blev så afgjort; men en underlig forpagtning blev det. Claus og hustru, en åndssvag søn og en plejedatter skulle blive på gården, Claus hustru som husholder uden løn; men så skulle de jo alle fire have kosten. Besætningen skulle betales af Jørgen, der så ellers tiltrådte det hele, som det stod.

Byens folk blev mistænksomme over for disse forhold og Kloppenborg med. Det hele var en stor gåde. Det var jo mærkværdigt. Der var mange unge flinke gårdmænd i byen, og nu havde Jørgen været på Bejstrupgård snart et helt år, men ingen steder været undtagen hos lille Claus og så ved en enkelt fødselsdag sammen med den Kloppenborg'ske familie. Det var jo vel bekendt, at Kloppenborg ikke så vel til, at hans folk gik i byen; men de mange andre unge, der til tider havde været der, havde dog ikke på den måde holdt sig hjemme. Skulle der virkelig være noget mellem ham og Ane Marie? Stakkels fyr, at han kan være så troskyldig! At Kloppenborg i den senere tid henimod maj blev mere vanskelig for Jørgen at omgås, lagde han godt nok mærke til, men søgte stadig at undgå et alvorligt sammenstød.

Men så en dag lidt før maj kørte han skæret på sin plov itu imod en jordfast sten oppe på Østermarken. Nu havde Kloppenborg påbudt alle at have

deres langjern et stykke neden for skæret, for at det kunne tage mod stød i et sligt tilfælde. Der var ingen andre end Jørgen, der havde holdt sig dette påbud efterretteligt, fordi ploven går alt for ustadigt ved en sådan foranstaltning; men han havde det altid, skønt de andre tit havde gjort deres bemærkninger hertil. Det var også tilfældet den dag. Men Kloppenborg kom ind i stalden over middag og gjorde en grumme ståhej over ploven. Jørgen sagde ikke videre til det; men så bød Kloppenborg, at han og avlskarlen skulle følges med ud og se, om han ikke havde haft langjernet siddende for højt. De kom derud, og ganske rigtigt, jernet sad nu et par tommer over skæret. »Der kan du se, det er, som jeg altid har sagt, galt, og du vil slet ikke høre efter, hvad jeg siger.« »Sådan, som det nu sidder, har jeg ikke pløjet med det, og De må kalde alle karlene herud og spørge dem ad, om de nogen sinde har set mig pløje med jernet således.« »Du er men en stor løgner og tror, du kan lyve dig fra det hele.« Nu flød glasset over. »Grovheder, uforskammetheder og urimeligheder det vil jeg tåle af Dem, men kaldes for en løgner, det vil jeg ikke tåle af Dem eller nogen. Jeg vil bevise med alle Deres karle, at jeg aldrig har pløjet med jernet i den stilling, men hvem der bagefter har stillet det således, det tør jeg ingen mening udtale om. Derfor vil jeg bede Dem om at holde Deres løgnagtige beskyldninger hos Dem selv.« »Du er men en rigtig skidt karl, og når du først er rejst, vil jeg bede dig om, at du bliver

borte herfra.« Det var både det første og sidste sammenstød i dette år, vist nok særlig beregnet på at få det sidste forbud udkastet.

Majdag kom, og Jørgen flyttede om på Claus Dalls gård som forpagter. Nu, da det ikke længer kunne skjules for offentligheden, talte Marie til sin fader derom, der gav et kort, men meget tydeligt svar, at det skulle aldrig ske. Jørgen kom en tid hen i sommeren til erkendelse af, navnlig tilskyndet af J. L. Knudsen i Rødding højskole, at han måtte gå den ikke lette gang til Bejstrupgård, hvor han ikke havde været, siden han var rejst derfra i maj. Han traf på Kloppenborg nede i gården og hilste på ham, hvis indgroede gæstfrihed ikke kunne undlade at byde ham inden for. En tid efter kom han selv ind, og nu var lejligheden til at fremkomme med begæringen, der endte med et helt tamt afslag, men med begæring om at sætte sig ned for at få kaffe. Kloppenborg drog af til marks og overlod ham til Marie og hendes moders selskab.

Marie, der som sagt var i besiddelse af faderens energi, satte både himmel og jord i bevægelse for at indvirke på sin fader, så han kunne bringes til at give sit ja. Det var jo navnlig faderens bedste venner, som hun ville hverve for denne sin hjertesag. Iblandt dem var så pastor Sveistrup en af de første, som hun henvendte sig til, da sagen ikke længer kunne skjules. Det var imidlertid kun en dårlig trøst, hun her fandt, da hun meddelte ham sit forhold til Jørgen. »J-ø-r-g-e-n«! trak Sveistrup så

langt ud, som et længere navn nu kan trækkes, »synes De virkelig, at det skulle være en mand for Dem?« Ja, det syntes hun. »Ja, da synes jeg det virkelig ikke. Han er jo nu for det første meget yngre, end De er, og så skulle De dog have en mand, der kunne svare til Dem og engang blive Deres faders værdige afløser, men det ser han mig i ingen henseende ud til.« Nu fulgte en lang lovtale om alle hans fortræffeligheder, som ganske vist kun var kendt fuldt ud af hende, og så tilføjede hun: »De kan for resten spørge Knudsen ad. Han har sagt mig, at han var den af det skolehold, som han fremtidig ventede sig mest af.« »Kan gerne være, han har ret gode evner og er en brav og skikkelig vestjyde; men en mand for Dem kan jeg ikke komme til at se i ham.« Det var ikke med opbyggelige følelser, hun gik bort fra den ellers så højt skattede præstemand.

Omtrent samtidig med denne forklaring over for Sveistrup og andre mislykkede forsøg på at indvirke på sin fader, blev forholdet mellem Claus og Jørgen med hensyn til købet af gården klaret derhen, at den plan måtte opgives. Som forpagtningsvilkårene var underligt aparte, så var købsvilkårene det også. Som regel er det jo således, at jo mere der følger med af besætning og inventar, des højere pris; her var det omvendte tilfældet; men derom kunne der for Jørgens vedkommende mindst af alt være tale. Det blev derfor bedst for alle parter skyld, at forpagtningen hævedes til november. Der

var imidlertid truffet den aftale mellem Marie og Jørgen, at hvis Clauses gård kunne købes, ville de, hvordan det end gik med hendes fader, have bryllup senest til foråret; men kunne den ikke købes til en rimelig pris, så en anden.

Første gang, de taltes ved efter alt dette, blev et meget kritisk møde, idet han udviklede for hende, at nu, da det ikke blev til noget med Clauses gård, ville han jo se sig om efter noget andet. Lille Brøstrupgård var til fals; men den skulle vist efter alt, hvad han havde hørt, tiltrædes til november, og så blev det jo nødvendigt, at de holdt bryllup, og det var jo efter aftale. Så fortalte hun sin samtale med Sveistrup, hvis udtalelser gensidig gjorde dem meget ondt, da de satte så stor pris på ham. Marie bad om udsættelse for at vinde tid, han holdt på, at det hjalp intet over for hendes fader, der kun bøjede sig for en fuldbragt kendsgerning. Denne opfattelse opbød hun al sin veltalenhed for at få ham til at ændre; men intet hjalp, hverken kys eller klap. Han holdt ubøje ligt på sin opfattelse, og hun holdt lige så stærkt på sin. Hun ville gå til kongen og få ham til at tale sin fader til rette.

»Du kan gå til både konger og kejsere, lige meget vil det hjælpe over for ham! Nej, der er kun én gang, der hjælper, og det er til alteret!« Hun ville have sin faders ja, og det måtte lykkes. Hun kunne ikke tænke sig andet. »Nu skal du vide, hvad Sveistrup sluttede med, det ville jeg ikke fortælle dig før. Det skulle være sidste trumf i spillet. »Kan De

også gøre det, når De dagene efter muligt skal finde Deres fader i et hul eller med en strikke om halsen? De må nemlig vide: trods alt er De det kæreste, han ejer.« »Sveistrup må nu være så betydelig en mand, han vil, så siger lige godt en skikkelig vestjyde, at han kender lige så meget til din fader, som ko kender til søndag. Jeg kalder i det hele en sådan udtalelse af Sveistrup både for utilbørlig og utilladelig. Det er en prælats myndighed, han her har tillagt sig, og, i hvor ung og ubetydelig, jeg er, så bøjer jeg mig aldrig for den. Jeg holder af dig som aldrig af nogen anden, og det smerter mig i mit inderste hjerte ved tanken om, at du for min skyld skal tåle så meget ondt. Jeg synes også, ret beset, at det er for meget, der sættes på spil for min skyld. Det er dog måske for dyrt købt. Jeg kan ikke byde dig noget af Bejstrupgårds herligheder, men kun et jævnt og tarveligt bondehjem. Og når så en mand som Sveistrup siger, at jeg ikke er en mand for dig, så var det dog måske bedst, at vi sluttede legen. Min opfattelse af din fader holder jeg fast på, og på det punkt bøjer jeg mig aldrig. Når du så med din viljekraft holder på det modsatte, står vi over for den gordiske knude, men da jeg intet Alexander-sværd er i besiddelse af, lad os så slutte af. Men vi vil skilles som venner, og forøvrigt har du kun givet mig et nej, da jeg bad om et ja, så du skal ingen bekymringer have over, at der ligger brudte løfter på vor vej.« Jørgen havde talt med en heftighed, som hun aldrig før havde været vidne til, så hun

sad med de mest bekymrede blikke og hørte ham tale ud. »Er det så alt, hvad du har at sige mig?« sagde hun med en inderlighed og varme, der dog slet ikke virkede på hans oprørte sind. »Ja, det er,« var hans kolde svar. »Det blev så en af de tungeste dage i mit liv!« »Ja, i mit med.« Hun rakte ham hånden til farvel med de ord: »Nu så farvel og tak, sådan skulle enden blive!«

Det var med de mest bitre og nagende følelser, han sled dagen hen, og de stærkeste selvbefredelser gik igennem hans sjæl, men bøje sig med hensyn til sin opfattelse af Kloppenborgs stilling til denne bedrøvelige begivenhed – nej, aldrig! Men hvor havde han dog talt hårdt til hende, og hvor havde han været kold over for hende, da hun med så stor hjertevarme havde spurgt ham, om det var alt, hvad han havde at sige. Det var dog ganske forfærdeligt, at det skulle skille dem ad. Det blev aften, og han gik til sengs, men sove, nej, det var der ingen tale om. Klokken blev elleve, den blev tolv, den blev ét, stadig disse forfærdelige tanker. Aldrig havde han følt sig så ulykkelig, aldrig kendt til en sådan sorg. Hvad var det? Pikken på ruden? »Sover du?« En røst lig Maries. »Sover du?« Det er en drøm. Men atter pikken, atter samme røst. Op af sengen i en fart, hen til vinduet. »Er her nogen?« »Ja, det er mig, Jørgen!« »Er det dig? hvad vil du?« »Kan du spørge? Skal det virkelig være forbi mellem os? Det er mig en umulig tanke! Min kæreste, min bedste ven! Jeg vil give alt hen for dig, du må

ikke forlade mig! Jeg kan ikke tænke mig hverken livet eller fremtiden foruden dig. Lad fader gøre, hvad han vil, han kan gøre mig arveløs, lige meget, det er mig altsammen intet mod din kærlighed. Sig, kære Jørgen, det skal ikke være forbi, og jeg skal aldrig mere betragte noget som en hindring for vor forbindelse.« »Nej, det skal aldrig være forbi mellem os, det her har nok knyttet os så fast sammen som ingen sinde før,« var hans svar. »Nu er jeg igen så glad som aldrig før. Vent nu lidt, til jeg kan få mit tøj på, så følger jeg dig hjem.« »Nej, det skal du ikke, for moder er her henne ved flagstangen.« Det blev nok det mest hjertelige godnat, hvormed de endnu havde hilst af med hinanden.

Da de atter mødtes, gav de det forrige møde en rigtig omgang og gik alt efter i sømmene, for rigtig at finde, hvor galskaben lå. Han indrømmede, at han havde været for kold, og hun, at hun havde holdt for meget på sin faders vilje, på at få den bøjet efter sin egen. Desuden måtte hun indrømme, at Sveistrups udtalelser ikke om ham, men om hendes fader, havde gjort et stærkt indtryk på hende. Ja, det var noget forfærdeligt præstesludder af ham, som nok havde hjulpet til, at han var blevet så heftig, som han blev. Hun var også nu kommet helt bort fra det. De var gensidig så inderligt taknemmelige for, at dette uhyggelige uvejr var trukket over, så de måtte i fælles bekendelse og bøn give deres følelser udtryk op til Faderen i det høje, en vej, de siden ofte gik, når de mødtes.

Tiden led, og november kom. Jørgen måtte tage afsked med Marie, der med vemod så ham rejse bort. Hans tøj blev stående hos Claus Dall, der sammen med sin hustru blev ved med at høre til hans nærmeste venner. Han havde ikke i flere år været længere hjemme end nogle få dage, så de gamle var jo glade for at se ham hjemme en længere tid. Det blev imidlertid ikke ret længe, for knap efter nytår rejste han atter syd på, først en længere rejse for at besøge højskolekammerater ned ad vestkysten og så til Toftlundgård for at være behjælpelig ved driften af denne. Nu var Marie og han så atter i hinandens nærhed, og lige så regelmæssigt, som Kloppenborg gjorde sine Haderslevture, lige så regelmæssigt spadserede Marie til Toftlundgård.

Det pinte imidlertid Marie forfærdeligt med hendes fader. Hun blev alvorligt syg, hele hendes nervesystem kom i uorden. Lægen erklærede, at hun skulle hjemmefra, have ro og så bade, i den anledning kom hun så til Fanø i sommeren 1863. Da hun havde været der en måneds tid, rejste Jørgen over for at besøge hende. Det var meningen, at de derfra i fællesskab ville rejse et par dage hjem til hans forældre i Vestjylland, og denne dejlige tur blev også gjort til de gamles store overraskelse. Velvillige tunger havde imidlertid fortalt det til hendes fader, og han kom over for at hente hende hjem. Han huserede imidlertid, skønt han var blevet meget bedre, så slemt med hende, at hun atter måtte derover. Jørgen ville atter over for at se til hende; men nu

ville han vente til henimod den tid, som hun ønskede sig hjem, for at ikke hendes fader, hvis han fik det at vide, skulle afbryde kuren i utide. Formodentlig har han fået meddelelse om, at Jørgen var rejst, endskønt det var gået for sig om natten. De traf nemlig sammen i Posthuset, en kro mellem Varde og Ribe. Jørgen kom fra Fanø, og Kloppenborg rejste dertil. At denne sidste var særlig godt tilpas, da han kom til Fanø, skal ikke påstås. Marie måtte på stående fod gøre sig færdig til hjemrejsen.

Hendes fader blev mere og mere urimelig imod hende, så nu ønskede hun for alvor ende på historien. Hun ønskede meget, at de kunne komme til at bo på Toftlundgård; men til at købe så stor en gård havde Jørgen ikke de fornødne penge, og Mariæ svoger Kaltoft ville vel heller ikke sælge den; men måske den kunne fås i forpagtning. Det prøvedes der så på. De kunne imidlertid ikke blive enige om størrelsen af afgiften. Det var heller ikke for det, at Jørgen egentlig nu jagede så stærkt på. Han ville helst se, hvordan det gik ham på sessionen nu til efteråret, og da Marie fandt det rimeligt nok og holdt det vel ud, trods al urimelighed i hjemmet, så så de tiden an. Et gode var det jo, at de stadig kunne mødes. Efteråret kom, og Jørgen blev udskrevet til hestgarder med en tjenestetid på 4¹/₂ år. Det var en mindre fornøjelig efterretning for Marie, da han kom tilbage med den besked. »Det skal du aldrig tage dig nær, min pige, for der kan aldrig være tale om, at vi skulle være adskilt så længe. Din on-

kel fra Flensborg kommer til session på Gram en af dagene, og han er jo autoriseret stillingskommissær, så drager jeg om for at leje en mand i mit sted.« Og det blev gjort.

Nu kom den sørgelige tid med Frederik VII's død og udsigt til krig. Det var ikke længer tid til at tænke på at holde bryllup. Mange af Skrave sogns folk tog til Lyksborg for at følge kongen til Flensborg, Kloppenborg, Claus Dall, Peder Dall, Juhl Boysen og måske flere. Det var en søndag, dagen før kongen skulle føres fra Lyksborg. Jørgen stod færdig at gå til kirke. Så kommer Peter Schmidt hurtigt ind ad døren på Toftlundgård, spørgende: »Vil du med til Lyksborg for at følge kongen hen, så kan du køre med mig. Jeg kører ellers med soldater; men jeg har plads til dig og vil gerne have dig med. Men her er ingen tid, jeg holder her ude.« Jørgen tog en kjole mere på, og så gik det efter Flensborg.

Ved den lejlighed boede Kloppenborg hos broderen, der var berider i Flensborg. Denne fortalte, at han skulle stille en mand for Jørgen. Der blev ingen mand stillet, endskønt de fleste af pengene var blevet betalt, og resten lå til disposition, når der kom meddelelse fra overvagtimesteren med vidnesbyrd om, at sagen var bragt i orden i København. Men fire uger efter, at han skulle være mødt ved garden, kom der forespørgsel om, hvor han blev af, samtidig med at han modtog de til Kloppenborg i Flensborg tilsendte penge. Her var ingen tid at spille. Han

J. N. H. Skrumsager.

Jens Lauridsen Schmidt, kaldet »fætter«, var ikke i familie med Skrumsagers; men han tilbragte sine sidste leveår på Bejstrupgård, hvor hans alsidige talenter fandt stor påskønnelse.

måtte rejse hurtigt muligt, men da det var en knagende vinter, og Marie ikke ville, at han måtte rejse uden noget rigtig godt, varmt, uldent undertøj, måtte han opsætte rejsen en dag, for at hun kunne få det i stand til ham. Hun havde tøj liggende til hvide multumsskjorter. Deraf syede hun natten før, han rejste, et helt sæt undertøj, og da han ellers ikke var vant til at være så varmt klædt, gjorde det sin store tjeneste. De var begge enige om, at denne historie havde brødrene Kloppenborg lavet i fællesskab. Det blev siden på anden måde oplyst, at denne mistanke var vel begrundet. En hjertelig afsked, et »Guds fred og ham i vold« og så afsted. Hvem der nu var vel til pas, det var Kloppenborg. Han kunne ikke over for en og anden skjule glæden over, at der nu endelig var kommet bud efter knægten, ham han over for særligt gode venner betegnede med de skønneste navne. »Nu skal vi nok blive ham kvit! Det skal der nok blive sørget for,« var udtalelser, han lod falde i ny og næ. Hvis han ikke havde haft en datter, der var lige så energisk, som han, lige så klog, men mange gange mere snild, så var han måske blevet ham længere kvit, end han blev.

Dannevirke faldt nu og forstyrrelse over alt. Landet oversvømmet af fjender, der sendte patruljer helt op til Kongeåen, der var besat af vore egne folk. Broerne over Kongeåen afbrudt, ingen forbindelse med folket søndenå. Kun Kloppenborg, og hvem han sendte, kunne passere uhindret i betragtning af hans forhold til det danske efterretningsvæsen. Ma-

rie, der alle dage havde haft stor interesse for de danske soldater, havde i senere tider fået den end mere øget, og når hendes fader ville over grænsen, så ville hun med, for det var dog så fornøjeligt at se vore egne. Det kunne der være noget i, men at hun derved holdt forbindelsen ved lige med rekrutten i København, kunne han jo ikke ane. Han, der intet hellere havde ønsket alle dage end at have hende med, var i det stykke altid villig.

Om søndagene gik Jørgen i København fra den ene stillingskommissær til den anden; men ingen var at opdrive, der kunne afløse ham. Til alle andre våbenarter havde det været muligt, men til hestgarden ingen. Han skrev derfor hjem til Marie, at under de forhåndenværende forhold måtte hun ikke vente ham tilbage for det første, thi der var ingen stillingsmand at opdrive og ville næppe blive, før krigen var endt, og der blev permitteret af det gamle mandskab; men han var rask, og tjenesten var til at holde ud, så hun skulle kun være ved godt mod. Men hun havde nu sat sig i hovedet, at han skulle hjem, først for deres egen skyld, men også, fordi hendes fader ikke skulle tro, at det var hans vilje, der også i det stykke skulle være den rådende. Hjem skulle han nu, om også hans stillingsmand skulle stampes frem af jorden eller kaldes ned fra himlen.

De var som sagt afspærret ved Kongeåen, så ingen uden hendes fader, eller hvem, han sendte over med efterretninger til den danske hær, kunne komme over. Disse sidste måtte så også tjene hendes

efterretningsvæsen og gå med breve for hende til bekendte ovre i kongeriget, der skulle meddele hende, om der ikke i deres egn var en eller anden mand, der havde tjent i hestgarden og ville lade sig stille. Hun skrev breve i snesevis i den anledning; men som bekendt var hestgarden jo kun et lille paradekorps på et par hundrede mand, taget hele landet over af de kraftigste og mest velbyggede unge mænd, så de var tynde på grunden, og svaret, der kom tilbage på alle hendes breve, var: »Vi ved ingen.« Men det fik ikke hjælpe. En måtte og skulle der kunne findes, lige meget hvor, og alle hendes venner måtte i bevægelse. Her hjalp ingen smut.

Endelig fik hun fat på en mand, men han ville havde 400 rdl. mere, end Jørgen første gang havde lejet for. Hvor fik hun dem fra? Hun skrev ned til hans fader i Vestjylland om sagen, at hun manglede disse penge, om han kunne sende dem. Ja, det kunne han jo nok, men havde dem ikke liggende og kunne først noget længer hen i tiden sende dem. Ja, så måtte hun låne dem, for pengene skulle være i København samtidig med, at manden blev antaget. Hun gik så ned til den gamle hædersmand Niels Villumsen i Langetved, der som større handelsmand altid havde penge mellem hænder, og her fik hun det manglende beløb. Hendes anstrengelser kronedes med held, og det fik først sin betydning for dem selv; men det fik også lidt mere med tiden. Hvis derfor nogen skulle mene, at det var noget egenkærligt handlet af en dansk pige at drage sin

fæstemand bort fra hans værnepligt, så vid, at det netop var herved, det senere blev muligt at få ham indrulleret i den hær, der siden ulykkesåret har kæmpet for alt, hvad der er dansk.

Otte dage efter henimod aften kom postvognen, der dengang gik mellem Kolding og Ribe, kørende gennem Københoved. Den sædvanlige vej over Foldingbro kunne ikke køres, da broen her var afbrudt. På gaden går Marie og Claus samtalende med hinanden, som vognen kører forbi. Da bliver de hilst inde fra vognen med et »god dag!« »Hvad, er det dig, Jørgen.« Vognen holder, og han stiger ud. Så følges de ad ind til købmand Schmidt, hvor de så bliver, til hun skulle hjem til spisetid. De kunne naturligvis ikke få talt med hinanden om alt det meget, der var gået for sig siden sidst. Det fik vente. Hun gik hjem, og han gik til Toftlundgård. Kaltoft var ikke hjemme, ingen vidste, hvor han var blevet af. Han var for et par dage siden kørt nord på med sadel i vognen. De kunne ikke forstå, hvor han var blevet af, for det var meningen, at han ville til Haderslev med to à tre læs havre, som stod læsset på vognene.

Så en tidlig morgenstund noget før dag kommer Marie farende til Toftlundgård. Jørgen var ikke stået op. »Det er dog rent galt! Tænk dig, Laust Kaltoft sidder i arrest nede i Vejle. Nu kørte fader derned for at få ham ud, og jeg er bange for, at der bliver lavet noget galt noget. Hvad skal vi dog gøre?« »Gå du ned og få Anne Kirstine til at få os kaffen i

en fart. Så kommer jeg i klæderne, og så kan vi jo tale om det.« »Ja, men hu ha! Hvor du kan tale roligt og tænke på kaffe!« Den gang, da han så kom ned, og de sad ved kaffen, fortalte hun: »I nat blev vi banket op. Det var ham kaptajn Pedersen, du ved, han skulle tale ene med fader. De gik derfor op i faders stue; men jeg mente, at det var nødvendigt – det hele kom mig så sært for – at få rede på det, hvorfor jeg gav Hanne et vink, så ved du jo nok, at hun ved besked.

Laust var blevet fanget den dag, de sloges ved Bække, og de tyske dragoner blev taget til fange. Han havde været i Gesten og hørte tale om, at nu var det vist rimeligt, at det kom til et sammenstød mellem tyske og danske dragoner, da de sidste var i Bække, og en større trop tyske red derover. For nu at se, hvordan det spandt af, lagde han sadde på den ene hest og red over. Han red omkring derovre på valpladsen inderlig fornøjet ved, at tyskerne havde fået smør. En af de danske befalingsmænd spurgte ham så ud om, hvor han var fra. Han var fra Københoved. Han red ind i kroen for at lade hesten få et foder; men her blev den samme befalingsmand opmærksom på, at der på ridedækket på hans hest stod enten nu Toftlundgård eller Langetved. »Hvordan kan det hænge sammen? Til mig sagde De, at De var fra Københoved, og her står noget andet?« »Ja, det kom af, at jeg mente, Københoved var mere kendt.« De fik imidlertid det indtryk af Kaltofts fåtalenhed, at de havde en tysk

spion for sig, og erklærede ham for anholdt. På den måde blev han så ført til Vejle, hvor Sylow fik fat på ham. En mere uskyldig har han imidlertid aldrig haft fat på. Det blev vist nok også først Sylow betænkeligt, da han opgav Kloppenborg som sin svigerfader. Iblandt de i Vejle værende officerer var der mange, der kendte Kloppenborg, også enkelte, der kendte datteren, og deriblandt dem, der intet hellere ønskede, end at kende hende endnu nærmere; men at hun havde, eller havde haft en søster, vidste ingen rede på. Kaptajn Pedersen ville imidlertid skaffe oplysning i den sag. Dit navn blev også nævnt, og jeg er sikker på, at der vil blive lavet noget galt, hvis det ikke bliver forhindret.« »Hvad kan de lave? Det hele tager sig for mit vedkommende tragikomisk ud. At tænke sig Laust som tysk spion!« »Nej, det ved jeg nok; men siden fader lavede den historie med dig, kan jeg tiltro ham alt på det område. Kan han på en eller anden måde komme til at råde her på Toftlundgård, så kan du tro, min ven, intet vil blive uforsøgt, og du ved jo, at min søster aldrig kunne få Laust til at lade sig indskrive som ejer, så du kan ikke vide, hvad det kan få at betyde.« »Nu ja, så giver jeg straks en af karlene ordre til at ride over til Johannes Schultz på Aakjær, at han straks kommer herover. Skriv du et brev til ham, imens jeg får karlen af sted.«

Få timer efter kørte Schultz og Marie til Vejle. Hun havde haft den rette forståelse af hele stillingen; men de kom et par timer for sent dertil til at

forhindre, hvad der skete. Det var dårligt vejr og dårligt føre, så Schultz var slet ikke meget opbygget af turen; men for svogerens skyld og opildnet af Marie følte han sig forpligtet om ikke uden store betænkeligheder. Han mente nemlig som så: kan de tage Laust for spion, så kan de tage, hvem det skal være. Ingen kunne være sikker, når de skulle passere den danske kæde. »Det skal du ikke sørge for,« var Maries kække svar, »du er ved en sådan lejlighed kun min kusk, jeg skal nok så klare resten.« Den side af sagen klarede hun meget tilfredsstillende, dog havde de nær fået forhindringer på hjemrejsen, idet de kørte vejen over Fredericia og var stærkt opfordret til at blive der natten over, hvad de dog heldigvis afslog. Det var dagen før, byen blev bombarderet.

De kom imidlertid i god behold hjem, men med den bedrøvelige efterretning, at hendes fader havde af Laust Kaltoft fået Toftlundgård med alt tilhørende overdraget til forvaltning til fordel for dennes lille datter Cathrine. »Men hvordan er det dog gået til?« var det nærliggende spørgsmål. »Det er gået til således, at Laust var helt fortunlet af at blive så helt uskyldig puttet i hullet og taget i meget skarpt forhør af Sylow. Så har kaptajn Pedersen forestillet ham, at han ikke ville få lov at komme hjem, selv om han blev løsladt ved faders mellemkomst, og så har Pedersen forestillet ham, at for at hans ejendomme kunne blive tilbørligt forvaltede, var der jo ingen nærmere end hans lille datters bedstefader.

Hanne havde jo hørt sådan noget usammenhængende tøj, men ikke fået rigtig fat på historien. Der hænger mere sammen med den historie. Først vil du – henvendt til Jørgen – jo hurtigt blive fjernet, og prisen for denne tjeneste, som Pedersen har gjort far – hvad tror du, den er?« »Ja, det er vel ikke vanskeligt at gætte!« »Nej! Du ved jo nok, hvad jeg skrev til dig, mens du var i København!« »Ja, det ved jeg nok, men jeg synes snart, at vor historie bliver alt for romantisk; vi måtte nu helst slutte af med bortførelsen som svar på det sidste skaktræk, så fik det dog en ende.« »Ja, jeg er parat! Du må godt hente kongebrev i morgen; jeg skal nok følge.« Men ved nøjere overvejelse fandt de dog, at det i disse ufredens tider blev det bedste at vente. »Men hvor vil du nu tage hen, når fader en af dagene kommer for at tage styret?« »Jeg går nu, når jeg har fulgt dig på vej, ned til Kresten Krogh i Langgetved – du ved jo, at Marie og jeg er lidt i familie – for at få lov til at køre mit tøj derned. Så bliver der tid til at tage anden bestemmelse.«

Der hengik nogle dage, før Kloppenborg kunne få fat i en mand, der som forvalter kunne tage styret på Toftlundgård, ligesom der også skulle skaffes en husbestyrerinde til veje. Dengang, han havde fået fat på dem, lod han ord falde til forskellige, at han skulle ned og have ham dernede jaget væk. Men der gik en, og der gik flere dage, og det var, som han ikke følte sig rigtig vel ved den historie. Han

var ikke tryk ved at tage ene af sted til det arbejde; men så formåede han da Juhl Boysen i Langetved til at gøre følge. Da de havde været rundt og set på sagerne, kom de ind i stuen, hvor så Jørgen var til stede.

Her tog så Kloppenborg til orde henvendt til Jørgen: »Du må nu rejse. Dig har jeg ingen brug for her, for nu råder jeg!« »Ja, det kan jeg nok tænke, men vil De så betale mig de 2000 rdl., som jeg har til gode hos Laust Kaltoft?« »Nej, det kommer ikke mig ved, du kan se, hvor du får dem fra!« »Jeg mener, hvem der tager ved godset, må også tage ved gælden!« »Ja, du kan tage dem hos Laust, hvis du har dem til gode, og så rejse af.« »Det vil jeg dog først høre herredsfogedens mening om.« »Ja, gør du det.«

Straks de var gået, red Jørgen til Rødding for at tale med herredsfoged Halberg om sagen. »Det er rigtigt nok, Kloppenborg har været hos mig med papirerne, de er i orden. Notarius publicus i Vejle har attesteret dem, så de er gyldige nok,« sagde så Halberg. De talte længe om sagen ude i lysthuset. Halberg sagde så til slutning: »Rejs De kun bort, det er det rette, uden vrøvl; men vekslen, De har, er god nok, hvem der end så skal have Toftlundgård, så må De kunne få Deres penge. Jeg lover Dem, at når vi først har ende på krigen, så skal jeg nok klare denne sag, men så længe den står på, vil jeg nødtigt have vrøvl med Kloppenborg.« Dermed skiltes de; men Halberg fik ikke noget at sige i den

sag, for det varede ikke så grumme længe, førend han blev jaget bort af tyskerne.

Dengang Jørgen så red hjemad, tænkte han sig lidt om, om det dog ikke næsten var temmelig galt, som Kloppenborg bar sig ad med ham. Først havde han, når han talte alt sammen, skaffet ham af med 500 rdl. i København, og nu her, hvis Laust, der var gået frivillig med i krigen, faldt, 2000 rdl. Det var måske den måde, hvorpå han ville gøre ham det umuligt at få sig et selvstændigt hjem. Man kunne næsten fristes til at blive gal i hovedet, dog, lige meget. Marie er mere værd end det, trøstede han sig med. Efter at være flyttet fra Toftlundgård opholdt han sig nogle dage i Langetved, før han rejste hjem til Vestjylland, hvor han så opholdt sig en tid. Der gik naturligvis jævnlige breve imellem dem. Da skrev Marie, at Laust Kaltofts slægt var meget bekymret for ham, hvad hun også var, da der slet ikke hørtes fra ham, om han ikke kunne drage ud for at opsøge ham.

Det var så under våbenhvilen, efter at Dybbøl og Als var taget, at han gav sig på rejse med østrigsk pas i lommen. Men det at finde en enkelt mand, når man ingen anelse har om, hvor man skal lede efter ham, er selv i et land så lille som vort fædreland slet ikke så let. Først var han ved alle afdelinger af den danske hær på Fyn, ingen oplysninger. Så var han ved kaptajn Årøes flyvende korps. Her havde han været en tid, men var rejst med kaptajn Pedersen fra Svendborg nordpå. Han traf endelig et

sted, hvor han havde ligget i kvarter. De vidste ikke, hvor han var draget hen. Endelig fik han oplysning om, at han var rejst til Vendsyssel. Men nu måtte han hjem til Vestjylland, før han rejste derop, for hans penge var ved at slippe op. Efter at der var hjulpet på dem hjemme hos den gamle, drog han af sted til Vendsyssel. Endelig, efter mange dages rejse frem og tilbage deroppe traf han på ham ude i Limfjorden på Øland, hvor han lå i kvarter. De var nu sammen et par dage, så rejste han atter tilbage til landet søndenå for at bringe Kaltofts slægt efterretning om ham, om at han i bedste velgående befandt sig oppe i Vendsyssel. Han var naturligvis først vejen over Københoved og Langetved, før han rejste over til Fole.

På hjemvejen derfra tog han ind på højskolen, hvor hans gode ven Østergård var forvalter. Her traf han så for første gang sammen med den mand, der senere hen i livet blev den, han fik mest med at gøre, og som også er den personlighed, der har øvet den største indflydelse på ham, og til hvem han føler sig i størst personlig gæld. Det var C. Appel, den første fripræst hernede, som dengang, fordrevet fra Tønder af tyskerne, var uden stilling og erhverv, men ville se sig for på højskolen og høre Sveistrup tale i kirken om søndagen. Han kom ovre fra fru Wagner, Ludvig Schrøders svigermoder, ind til økonomen, hvor Østergård og Jørgen sad i samtale med hinanden. De hilste på hinanden, og omtrent i samme øjeblik var der gensidig forståelse, der siden blev

til det bedste venskabs- og fortrolighedsforhold, der trods den store aldersforskel har holdt til denne dag. Appel var øjensynlig meget bevæget og stærkt optaget af en samtale, han havde haft med fru Wagner. Han udtalte sig således: »Er det et sandt udtryk for, hvad der rører sig i det danske folkehjerte, hvad denne højtbegavede, åndfulde, fintdannede kvinde gjorde sig til talsmand for, da ser det dårligt ud for vort folk, og jeg frygter for, at vi går en dyb og lang ydmygelse i møde.« Det var Appels ord i sommeren 1864, som jeg indestår for er ordret gengivet. De ligesom brændte sig ind i mit hjerte. Det blev desværre en alt for sand, profetisk tale. Vi gik så til kirke om eftermiddagen og blev af Sveistrup bedt hjem til præstegården, hvor eftermiddagen blev tilbragt med lange og meget indgående forhandlinger mellem Sveistrup og Appel om krigens brændende spørgsmål.

I august, da forstærkningsmandskabet blev hjemsendt, vendte Laust Kaltoft tilbage og krævede sine ejendomme udleveret af Kloppenborg, hvad denne dog ikke ville indlade sig på. Først efter lange forhandlinger og efter at være blevet opskræmt af Kaltofts optræden fandt der en afgørelse sted således, at Kaltoft igen kom i besiddelse af Toftlundgård imod at udbetale en betydelig arv til datteren, når hun blev myndig. Nu flyttede Jørgen så tilbage igen med sit tøj fra Langetved til Toftlundgård. Det var meningen, at der skulle købes ejendom hurtigst muligt. Men det var jo endnu en meget bevæget tid.

Freden var ikke sluttet og stadigvæk indkvartering af tyske tropper, der trak bort fra Nørrejylland. Der måtte derfor ventes til foråret. I hvor meget end Marie ønskede sin faders indvilligelse, så var hun dog nu fuldstændig klar over, at den ville hun ikke oppebie, ligesom hendes optræden over for faderen blev mere bestemt, og hun veg ikke længere ud til siden for at undgå sammenstød.

Da soldaterne var kommet hjem, ikke med sejr, men med tunge nederlag, skulle der holdes gilde for dem som et udtryk for, at folket ville vise dem anerkendelse for, at de havde kæmpet tappert mod overmagten. Ballet for dem i Københoved blev holdt på Lundgården, hvor Jørgen også var bedt med. Da Kloppenborg med familie kom og så, at han var der, blev han så stødt på indbyderne, at han måtte give sin harme luft således, at når de havde bedt sådanne fyre, så måtte han gå. »Stin! An Marie! Vi skal hjem!« »Nu ja,« sagde Stin, »lad os så gå.« »Du skal med, An Marie.« »Nej, jeg skal ikke hjem endnu.« Der blev hvisket, og der blev talt højt inde i dagligstuen, hvor dette gik for sig. Men Jørgen, der var i lillestuen, hørte Maries klangfulde, bestemte »nej, jeg skal ikke hjem endnu«, anede straks uråd og ilede skyndsomst ind i dagligstuen, hvor Kloppenborg stod ventende på Marie i gangdøren. Deres blikke mødtes, og han har formodentlig følt, at her var trådt en magt til, der ville understøtte det nej, der var givet, på en måde, som han helst måtte gå af vejen for, og det gjorde han heldigvis.

Marie blev, og ved bordet sad hun for første gang i en stor forsamling som hans borddame ved hans side. Der blev holdt mange taler, især af Sveistrup, inderlige og varme, som han jo havde en særlig styrke i. Her talte også Jørgen for første gang i en større forsamling. Marie sad, da han begyndte, med feber og glød i kinden på hans vegne, men som han skred frem, kom der ild i øjet og smil om munden, og da han var færdig, fik han under bordet et af hendes hjertevarme håndtryk.

I marts kan man til tider have så dejligt vejr med varme og solskin som midt om sommeren. På en sådan dag gik Marie til Rødding til præstegården. Hun ville have en alvorlig samtale med Sveistrup. Dette lod hun Jørgen vide, for om han havde lejlighed til at komme over for at følge hende hjem om aftenen. Henimod aften indfandt han sig så i præstegården. I det dejlige vejr gik præsten og Marie ude i haven. Nu kom fruene også derud, og så gik hun og Marie, præsten og Jørgen og talte sammen. »Ja, Marie har jo fortalt mig, at De tænker på at købe en ejendom; men har De nu også tænkt Dem om, og hvilket ansvar, De påtager Dem? De ved jo, hvordan hendes fader stiller sig til denne sag og ikke vil give sit samtykke.« »Ja, det har jeg været klar over længe, og det bryder jeg mig for mit eget vedkommende aldeles ikke om.« »Det skulle De dog ikke sige så afgjort, De ønsker jo dog, at han skal blive Deres svigerfader!« »Det kan være det samme, når Marie kunne blive min hustru det foruden.«

»Ja, det ved De jo godt kan ikke skilles ad, og derfor skal De huske på, hvis datter De agter at hjemføre. Det er ingen husmandsdatter eller helt almindelig bondepige, der her er tale om, der kan tage kårene, som de nu kan bydes.« »Skulle det nu absolut være nødvendigt?« »Nej, just ikke det!« Præsten var kendeligt nok lidt stødt over de temmelig skarpe svar, han fik; men de havde jo deres forhistorie. »Men lige børn leger dog bedst, siger det gamle ord,« tilføjede præsten. »De må heller ikke tro, at jeg er indtaget imod Dem« (minder om udtalelser til Marie); »men når vi nu taler om sagen, kan De vel nok høre min mening.« »Ja, det kan jeg så meget godt.«

»Når jeg derfor har sagt om Marie, at hun er ingen almindelig bondepige, så må det ikke forstås, som hun var hævet over dem eller bedre end disse. Nej, men det er med hensyn til hendes opdragelse og så hendes hjem. Hun vil ikke i længden kunne finde sig tilfreds under helt dagligdags tarvelige forhold, hvor det betydeligste arbejde af alle slags skal gøres og bliver gjort af husmoderen. Det vil De dog kunne forstå, at det er noget, der er fremmed for hende og vil falde alt for tungt på hende.« Jørgen følte, at præsten var ved at gå ham på klingen og blev lidt ilde til mode derved, men kunne også nok skønne, at præsten ville gerne vide rede på hans formuesforhold. Men når vestjyderne ellers ikke er af dem, der praler, prøv så, hr. pastor, at få dem til at tælle deres penge for Dem! Det var vist om-

trent sådanne tanker, Jørgen sad med, da han følte sig i klemme.

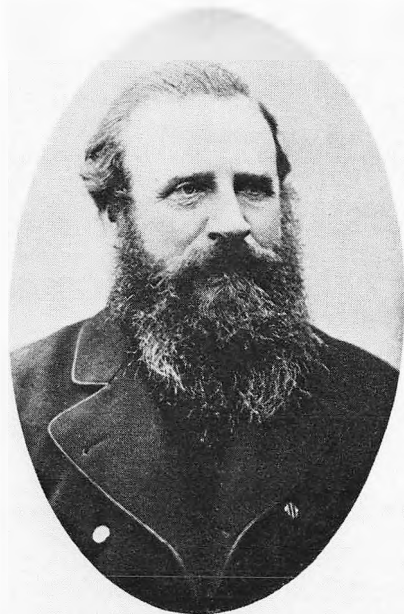
Præsten fortsatte spørgende: »Hvor tænker De muligt på at slå Dem ned?« »Å, det ved jeg ikke. Der er her på egnen ikke mange gårde, der kan passe mig, at få til købs. Peder Dall har rigtignok tilbudt mig sin. Det er den eneste i Skrave sogn, der kan fås, som jeg synes om; men bygningerne er jo gamle, og meget indkneben ligger den jo ind i Kloppenborgs toft.« »Det må jeg rigtignok sige, det er dristigt gjort, lige for øjnene ad Deres svigerfader; men det ser jo næsten ud som trods!« »Jeg bekymrer mig aldeles ikke om, hvordan det tager sig ud, når Marie synes om det.« »Det er dog et for lavt og uanseeligt hus; man kjører, skønt det ligger på det jævne, når man kommer der forbi, helt oven over det. Det er jo også en for lille gård! Nej, det må være en gård til 20 køer og 4 heste, mindre kan De ikke byde hende ind til, når hun skal befinde sig vel.« »Dersom bønder ikke kan være lykkelige uden 20 køer og 4 heste, så er der mange ulykkelige til.« »Ja, det skal De have ret i; men så skal De også vide, at man lever ikke blot af kærlighed og kildevand!«

Det var sikkert nok Sveistrups praktiske sans, der dikterede ham disse hans udtalelser, for det må for ikke at blive misforstået, hævdes, at det ikke var fordi han hængte sig ved gods og guld, at han talte sådan. Thi var der nogen, der har forstået at bruge disse verdens goder på den rette måde, da var det

Ane Marie og J. N. H. Skrumsagers børn ca. 1884.

*Stående: Hans Diderik, Kirsten Abelone, Asbjorn Snare.
Siddende: Jutta, Niels Hansen Nikolaj Frederik Severin Grundtvig, Ingefred, alle med efternavnene Kloppenborg Skrumsager.
Den ældste søn Niels Ebbesen døde i 1872.*

Ane Marie og J. N. H. Skrumsager.

ham. Det er fuldt ud sandt, hvad der blev sagt ved hans jubilæum om hans forhold til de fattige hjem og til dem, der derfra søgte hjælp og trøst hos ham:

Ej de forgæves til præstens kammer
gik og fortalte al deres jammer.
Han hørte på dem og tog så til lædiken,
gav dem, og det var den bedste prædiken.

Men som han på mange måder så fejl på Kloppenborg, tog han i det stykke også fejl af datteren; men han skal være undskyldt. Han havde endnu kun set damen, ikke kvinden, hustruen og moderen. De fandt større lykke, fred og hygge, da der kun stod 12 køer og to heste på stalden, end da deres tal blev mange gange fordoblet, og hun atter tjeldede sit hjem i de høje sale.

Til første april flyttede Jørgen ind på den af ham købte gård ved siden af Bejstrupgård. Kloppenborg havde gjort alt for, at det ikke skulle ske, han, der ellers var meget kær af jord, havde tilbudt den tidligere ejer af gården, der undskyldte sig over for ham med, at han ville sælge, fordi han lå så indkneben og ikke havde plads til at bygge gården op på, at for den sag skulle han ikke sælge. Han kunne godt få den nødvendige jord af ham. Stillingen begyndte da at blive betænkelig for ham. Han begyndte at føle sig mindre sejrsvik end hidtil, da den frygtede havde været mere på afstand. Nu kunne han jo ikke gå uden for sin dør, uden at Marie

kunne være borte i nabolaget på et øjeblik. Den sidste trumf måtte nu spilles ud. Det, som han elskede mest næst efter datteren, måtte i al fald tilsyneladende ofres for muligt derved at bringe hende til fornuft. Den gård, som han med stor dygtighed havde samlet, opdyrket og opbygget på en måde, som det var vanskeligt nok at vise mage til iblandt bøndergårde, den mølle, der står som et vidnesbyrd om en soliditet og skønhed i form, som næppe overgås af nogen anden i hele Norden, mon det dog ikke også var mere værd for datteren end denne knægt fra Vestjylland? Nu kunne hun så vælge: enten give afkald på ham, eller han solgte det hele. Hendes valg var alt gjort for længe siden, og han ville sælge og lod kundgøre derom.

I nabolaget var der travlhed. Her var mange ting, der skulle bringes i lave, førend den vigtige, længe ventede begivenhed skulle gå for sig. Stalden, der var ved at falde, skulle ombygges, og indvendig skulle der males, tapetseres og pyntes op efter en større målestok. Her var ført et noget vel lystigt liv. Den forrige ejer var blevet meget ung enkemand og havde i længere tid ført åbent hus, først nødtvungent af det tyske militær med vagtstue og arrest-lokale, siden med lystige kammerater. Efter den tid var intet gjort for at hygge lidt i den gamle rønne, der stod på det laveste trin i hele sognet. Jørgen blev ved alt dette så stærkt optaget, at han ikke, hvor gerne han end ville, kunne være deltager i den store tur, som folket søndenå i tusindvis gjorde til Køben-

havn i sommeren 1865. Marie var naturligvis med og levede minderne om igen fra sine mange ungdomsrejser derover.

Det var meningen, at til november skulle de have bryllup; men der var adskilligt, de ikke var blevet færdige med, så det måtte først ordnes. Det var imidlertid galt, for Marie havde lejet sig en ældre, trofast, pålidelig pige under den forudsætning, at hun selv tog styret. Det blev ikke til noget, og pigen måtte holde hus, hvad hun meget godt kunne; men opskræmt af folkesnak om, at det hele aldrig blev til noget, blev hun utålmodig og ville absolut vide af Marie, når hun kom, hvad hun af gode grunde ikke kunne sige. Søndagen efter første november lige til middag kom der så tre eller fire elever fra Askov højskole, der ville til kirke i Skrave, ind til Jørgen, der naturligvis bad dem til middag. Han gik ud i køkkenet til pigen og fortalte, at der nu var kommet fremmede, der skulle spise med. Hun havde maden færdig og blev meget ilde til mode. Hun kunne ikke varte op for sådanne fine folk, som hun mente, det var. »Å, snak! kom du bare, som du er!« Hun kom, og de fik spist; men så i mørkningen, da Marie kom, udøste hun sine bekymringer for hende, at hun ikke kunne holde det ud, når Marie ikke kunne komme. Hun var så ulykkelig og ville helst rejse igen.

Marie talte med Jørgen om den historie, men han gjorde intet andet, end han lo ad det hele og sagde: »Du kan jo lade hende rejse,« og det blev så enden.

Men nu havde han kun en lille, ung pige, og hun kunne ingen mad lave, for ikke at tale om at passe mælk og hus. Næste dag fik de deres middagsmad fra Bejstrupgård; men det kunne jo ikke ventes gentaget ret tit. Han fik så en pige, der havde tjent ham om sommeren som udpige; men hendes kogekunst og mejeriforstand stod på et noget lavt standpunkt. Det følte hun nok selv; men hun lovede ham at blive til jul. Det blev hende imidlertid snart klart, at hun på ingen måde magtede stillingen, skønt han ingenting sagde til hende.

Hun blev rent fortvivlet over ikke at kunne klare både det ene og det andet, og hun udøste alle sine bekymringer for Mads Skrædder, der sad inde på bordet i dagligstuen og syede på brudgomstøjet. Hun var da så ulykkelig, at hun ikke vidste, hvad hun skulle gøre ved sig selv. Mads, der var af disse uklare, følsomme naturer, der kan gå omkring i en omtåget bevidsthed af kristelig pietisme og tale forvirrende op ad vægge og ned ad døre, fik hende end mere ulykkelig, så hun gik grædende ud fra ham. Lige efter, hun er gået, kommer Marie, sætter sig og taler med skrædderen. Da hun så vil gå, spørger hun om pigen, som hun ville tale et par ord med. »Hun gik lige ud, før du kom. Hun må være derude.« Marie gik ud, men kunne ingen steder finde hende, hvorfor hun gik tilbage til Mads med den besked.

Mads bliver helt forfærdet og vil hoppe ned af bordet i en fart; men ved denne hurtige bevægelse

kommer han for nær ud til enden af bordet, der er et slagbord, hvis skodder ikke er trukket langt nok ud. Klappen slår ned, og skrædder med tøj og saks dumper lige ned på gulvet med benene i vejret. »Men Mads dog!« udbryder Marie i høj latter. »Hvordan er det dog, du bærer dig ad!« »Jeg er bange, hun har hængt sig!« var det uforståelige svar, han gav, og for i hosesokker lige op på loftet. Marie gik noget forbavset efter skrædderen og tænkte: »Mon han pludselig er blevet gal af religions-skrupler?« Da hun når ind i baghuset, hvor trappen går op til loftet, stiger hun et par trin op ad den spørgende skrædderen, der farer rundt oppe på loftet i hosesokker: »Men Mads, hvad gør du dog deroppe?« »Jeg kan ikke finde hende, så jeg er bange, hun hænger ude i laden.«

Endelig går det op for Marie, at det er pigen, som skrædderen mener har hængt sig, hvorfor hun, da han kommer rystende ned af trappen, vil have forklaring; den fik hun. Men det hele var for hende alt for komisk fremstillet, så hun med sin ellers iltre karakter tog meget roligt imod skrædderens fantastiske udmalen, og da han var færdig, sagde hun: »Ja, Mads! gå du så ud i laden, jeg går ind til Mette Kirstine. Jeg tænker, hun står derinde,« og det gjorde hun så. Resultatet blev imidlertid, at hun også rejste, og den fjerde husholderske i løbet af fjorten dage måtte skaffes til veje. Nu kunne han godt have sparet at gifte sig for at få sit hus bestyret, så dygtig var hun.

Bortførelse og bryllup

Alt var nu færdigt til, at det sidste, store hovedslag skulle leveres. De sad nu en dag lidt hen i december måned og havde god tid til at forhandle om, hvordan der så skulle gås frem. »Sig mig dog, for det har du aldrig udtalt dig om: er du nu meget vred og bitter på fader? Kan du glemme alt, hvad han har gjort imod dig? Jeg har aldrig kunnet blive klog på dig i det stykke. Engang, Claus og jeg talte om det, spurgte jeg Claus ad, hvad han mente, og om du ikke havde udtalt dig til ham. Han sagde både ja og nej. Han sagde nemlig, at du har tit ladet gå stærke domme hen over faders handlinger; men han måtte sige, at du havde aldrig ladet det gå ud over min fader som menneske. Men hvad du tænkte og muligt gemte på indvendig, det ville han ikke udtale sig om. Du vil derfor nok, min kæreste ven, også i dette stykke sige mig dit hjertes fulde mening?«

»Ja, det skal jeg gøre, min pige, uden forbehold. Du ved jo nok, at din fader er en meget sammensat karakter, og der er meget fremmed i hans natur, som for mig med mit meget begrænsede kendskab til fremmede folkeslags naturanlæg er uforståelig. Jeg tror, det ligger i, at det jødiske vist dårligt lader sig forene med ditmarsker og dansk blod til en efter dansk begreb harmonisk sammensætning. Din faders stærke lidenskabelighed, der har ytret sig i så ubehagelige optrin over for os, er en tro afspejling af hans karakters voldsomhed; men dersom vi der-

udfra ville bedømme hans hele menneskelige værd og lade det være målestok for alt, hvad der ellers som menneske rører sig i ham, så gjorde vi ham i høj grad uret. Hvad er det, han har villet? Han har ingen midler skyet for at holde på dig, og det har han gjort af mange grunde. Først ser han sådan på dig, at du er hans datter, og ingen har som sådan så stor ejendomsret til dig som han. Dernæst har du tilintetgjort et stort, forfængeligt håb hos ham om, at du skulle have en mand med et stort navn, der ad den vej kunne fortsætte traditionen på Bejstrupgård, og så endelig kan han ikke – atter forfængelighed og egenkærlighed – indordne dig hjemme til at gøre stads med og repræsentere. Nu ja, så syntes han jo ikke om mig.

Men lad os nu se så roligt på sagen, som muligt. Sig mig så, hvem synes nu egentlig af alle dem, man kan nævne, at vi to passer for hinanden? Når Sveistrup har talt åbent til dig om den sag, så er jeg i grunden vis på, at det er det sande udtryk for den store, offentlige mening. Thi tænk dig, Claus, der dog kender os godt begge og er min, ja, også din gode ven, du ved, at hvis han udtalte sig uforbeholdent, da ville han sige det samme. Når det nu er således, og sådan er det på få undtagelser nær, kan der så ventes andet af din fader, således som han nu er? Derfor siger jeg dig: Jeg bærer intet skjult nag til din fader, omend jeg i højeste grad fordømmer hans færd, især mod dig. Men jeg skal sige dig en ting mere, og det er, at jeg på en måde

er taknemmelig imod din fader for hans færd. I hvor sikker og vis jeg end er på dig og din trofasthed, så vil jeg dog sige, at forholdene, som de nu er, har i den grad knyttet os sammen, som intet andet ville have været i stand til, og jeg er ikke vis på, at sagen havde stået således, som den nu gør, når din fader havde båret sig klogt ad.«

»Du tror dog vel aldrig?« »Jeg tror, du på så mange måder er din faders datter og lader dig aldrig bøje under tvang!« »Hvornår vil du så til Haderslev efter kongebrevet?« »Vi skal jo først have talt med Sveistrup.« »Ja, det må du gøre! Så kan I jo bestemme dagen, for der skal jo ingen andre anstalter til.« Det blev så gjort, men fik et dårligt udfald. Han ville ikke foretage vielsen uden hendes faders samtykke. Det blev en slem streg i regningen. Der måtte så føres forhandling om, hvordan de nu skulle bære sig ad. Resultatet blev, at der skulle forsøges med en eller anden af omegnens præster; men først skulle der rettes et ultimatum til hendes fader.

Skønt Kloppenborg dels for at komme ad sin Nørmark og dels for at komme om i byen skulle passere Jørgens gård, så havde han dog, siden Jørgen havde taget bopæl, undgået det så meget som muligt og gik i reglen omveje. Men juleaftensdag var han blevet så længe omme i byen, at han for at skynde sig hjem i mørkningen valgte at passere forbi. Det blev opdaget af Jørgen, der så gik ud til ham og spurgte ham, om han så ikke var villig til at lade Marie flytte om til ham som sin hustru. »Det

har jeg en gang sagt nej til!» »Ja, det ved jeg godt, men derfor er der jo ikke noget i vejen for, at De nu kunne sige ja!» »Nej, det sker aldrig!» »Nu, så siger jeg Dem herved, at så sker det uden Deres ja, og det vil ske med det allerførste! Godnat!» De mærkede godt hjemme, hvad Marie fortalte dagen efter, at der måtte være sket et eller andet med hendes fader, han havde været usædvanlig tavs juleaften og var gået tidligt til ro.

»Det var rele streng for de stakkels bæster.« Ikke en dag uden i dårligt vejr, dårligt føre at jages fra en velærværdighed til en anden, for at deres husbonde kunne få sig en hustru på en nogenlunde skikkelig måde. På den måde gik omtrent hele januar 1866. Jørgen fortalte for enhver især af de ti præster, han var hos, at han var forlovet med Klop-penborgs datter; men på grund af, at denne ikke ville give sit samtykke til forbindelsen, ville Sveistrup ikke vie dem. De spurgte, om der ellers ikke var andet i vejen, og da han kunne skaffe bevis for dit og bevis for dat, så håbede han, at de kunne være ham til tjeneste. Ja, det håbede han nok, han var i stand til, men når han kom med det forlangte bevis, så kunne de ikke. I førstningen syntes han, det var helt interessant, og når han kørte hjem, sad han tit og morede sig over de herrer præster, og når så Marie kom om, så kunne de ikke bare sig for at tage sig en billig latter over den måde, mange af præsterne kneb ud på.

Men med tiden blev sagen alvorlig, da det så ud

til, at ingen ville. Marie blev til tider meget opbragt på en eller anden præstemand, der første gang havde lovet at være til tjeneste, når der forelå et vidnesbyrd sådan og sådan, men til slutning sagde nej. Efter fra tiende præst at være kommet hjem en aften, kom Marie som sædvanlig, når hendes fader var gået til ro, og spurgte om, hvordan det var gået. »Det går i det hele godt med dem alle, indtil jeg nævner din faders navn; men så er det i reglen forbi. Nu har jeg imidlertid min tegnebog fuld af beviser og attester; men lige meget hjælper det.« »Hvad vil du så?« »Ja, nu er jeg ked af længer at gå polsk tiggergang. Der står nu kun to udveje åbne. Enten til pastor Ørbech i Arrild, eller jeg melder mig ud af statskirken, og vi tager borgerlig vielse.« »Jeg mener dog, at du må prøve Ørbech først. Vil han ikke, så har jeg ikke det mindste imod, at vi tager borgerlig vielse.« Næste dags morgen tidlig gik turen til Arrild, hvor der aldeles intet var i vejen. Dagen blev bestemt med det samme, og så var alt jo klart.

Efter tidligere aftale skrev Marie så til en slægtning, Trine Gøttrup og hendes mand, Hans Madsen Gøttrup, om de så ville komme for at være hos hendes moder den dag, brylluppet skulle holdes. De kom den 30. januar ved middagstid, men tog først ind til pastor Sveistrup for at høre ad, om han ikke nok ville udføre vielsen, da det tog sig bedre ud. Det ville han kun med Kloppenborgs minde, og med den besked tog de til Københoved. Hans Madsen

Gøttrup fortalte nu Kloppenborg, hvorledes sagerne stod, og bad ham give sit samtykke, da det nu ellers ville ske alligevel, og det stod jo ikke i hans magt længer at hindre det. Han blev imidlertid ved at nægte sit samtykke, men var meget lidt talende og gik tidligt på aftenen til sengs.

Alt var nu lagt til rette til bortførelsen. Et spand heste af Laust Kaltofts fra Toftlundgård skulle med brudeparrets fælles gode ven Jens Peter Gram som kusk køre ved midnat forud til Tiset. De skulle så være tilfodrede og udhvilede til Marie og Jørgen kom med deres egen befordring, der så skulle være i stand til hjemfærden, når de kom tilbage. Nogle timer før dag stod de så op begge steder. Marie gjorde sig færdig hjemme på brudekjolen nær, der var bragt om aftenen før. Så kom hun med sit søskendebarn, Trine Gøttrup, skiftede blot kjole og var færdig til at stige til vogns, og nu gik turen ad Arrild til.

Marie var fuldstændig rolig, fattet og vel til mode. Jørgen var mindre rolig. Han havde ligesom en anelse om, at Kloppenborg ville følge efter dem, og om han end ikke kunne hindre, hvad der skulle ske, så var det dog en mindre hyggelig tanke at sidde med. Marie kunne godt mærke det på ham og var ikke fri for at drille ham lidt med hans ængstelse. Uforklarligt er det endnu den dag i dag for ham, hvordan det kunne være, at da de først var kommet gennem Gram, var han igen fuldstændig sig selv. I Tiset blev der jo hurtigt skiftet heste og så rask

ad Arrild til. Efter at Marie havde gjort toilette, og Jørgen havde sat hende kransen på og fået sløret gjort fast, gik han til præst og degn. Da de så var skaffet til veje, gik brudeparret arm i arm til kirken, der ligger i nærheden af kroen.

Brylluppet kunne ikke, hvad følget angår, være mindre: præst og degn, brud og brudgom. Da en salme var sunget, måtte de frem for alteret, hvor præsten holdt en tale til dem, der var bedre end mange brudevielser. Især havde den det fortrin, at den var kort. Hvad der desforuden udmærkede den, var dens fordomsfrie slutningsbemærkninger, der lød således: »Før jeg går over til selve vielsesakten, skal jeg tillade mig at gøre opmærksom på, at der er spørgsmål, som kræver at blive besvaret med ja. Det er imidlertid af de ting, som er opkommet i en meget rå tidsalder, og bør derfor ikke besvære hjerterne.« Det var koldt i kirken, brudeskaren var ikke, ihvor varme de end var, i stand til at lune på den. Præsten frøs sine fingre. Han var en gammel mand, hvorfor han ikke kunne få bladene fra hinanden i alterbogen. Det besørgede brudgommen. Præsten bemærkede imellem tiltalen, at det, at han ikke kunne blade om, kom af alderdommen. Brudgommen bemærkede hertil, at det var rimeligt nok. Det hele gik på den måde mere jævnt end strengt formelt til.

Da de var erklæret for rette ægtefolk at være, velsignelsen var lyst og et vers sunget, var »højtideligheden« til ende, og efter at have modtaget hele for-

samlingens lykønskning bad brudefolket den om at følge med ned i kroen, hvor der var bestilt chokolade. Her havde de en længere hyggelig samtale, især med den gamle præst. Navnlig henvendt til Marie udtalte han sig således: »Ja, min kære, unge frue vil jeg nu kalde Dem, jeg ønskede Dem til lykke oppe i kirken; men jeg vil gentage det her igen og tilføje: efter hvad Deres mand nu har fortalt (om de ti præster) kan jeg ikke forstå mine så højt ærede embedsbrødre, at de har nægtet at vie Dem. For nu skal jeg sige Dem noget: Jeg er en gammel og erfaren mand i det stykke. Jeg har viet mange i mine dage, både af mine egne sognebørn og desforuden mange fremmede, som der har været et og andet i vejen med; men i mit lange liv har jeg aldrig viet et par som Dem i dag, der har haft deres papirer i en sådan orden. Det er dog ellers gået mig godt, selv om der har været et og andet i vejen på forskellig vis, undtagen en gang, da viede jeg en mand, der var gift. Det var nær blevet en slem historie; men jeg slap dog med en mulkt. Jeg sagde til biskoppen, at jeg kunne ikke se det på folk, om de var gift. Jeg ville gerne blive længere sammen med disse kære, unge folk, som jeg syntes så godt om; men De har jo en lang vej hjem, så vi må jo bryde op. Gud være med Dem på alle Deres veje.« De gik, der blev spændt for, og da så gildet var betalt, kørte brudeskaren hjemefter.

Da de kørte gennem Gram, så de nok Kloppenborgs vogn stå i gæstgivergården, hvor der var

Kjøbenhavn den 17de Febr. 1866.

Kjære Fru Nanna!

Med disse Liniers mildt jeg meddele
dig og din Kære Læselid at min L. og
jeg lige og sandt Lykkelig. Hans Majestæt
Kong Frederik og hans Kongen var ved os
og tog Hørdt sand godt af broder for Moder
og mig som du kendte, H. M. sagde det
til. Læser Læserne i forvejen, min
sind vilde ikke give mig sin spædtilige
Udforsigelse, dog sandt vi fast gædes,
min ind gædes og Kjærlige Læser, at jeg
vil give et al. godt for os, og formælt
min ind gædes og Kjærlige Læser, at jeg kan
tilgive os, for allene vilde det være
at Klare for os i vor Lykke.

Jeg haaber med kjær Magdalene at
i Alle vil lægge et godt Ord ind for
os hos vor kjære himmelske Fader.
Naar vi taler kjære Veninde om jeg
sikkert at spjættolledig, derfor slutter
jeg for denne Gang med de kjærligste
hilsener til eder Alle
din
Engelske Veninde
Marie Skrumager.

Kjøbenhavn den 1. Feb. 1866.

Kjæreste Veninde!

Med disse Linier vilde jeg meddele Dig og din kjære Familie at min S. og jeg igaar havde Bryllup. Hans Madsen fra Gøtterup og hans Kone vare hos os og tog Stødet saa godt af baade for Moder og mig som de kunde, H.M. sagde det til Fader Aftenen i forveien, men han vilde ikke give mig sin faderlige Velsignelse, dog haaber vi fast paa Herren den gode og kjærlige Fader, at han vil gjøre alt godt for os, og formilde min kjære gamle Fader, at han kan tilgive os, for ellers vilde det være et Skaar for os i vor Lykke.

Jeg haaber nu kjære Magdalene at i Alle vil lægge et godt ord ind for os hos vor kjære himmelske Fader. Naar vi tales [ved] kjære Veninde har jeg meget at fortælle dig, derfor slutter jeg for denne Gang med de kjærligste hilsener til eder Alle
din hengivne Veninde

MARIE SKRUMSAGER

Brev fra Ane Marie til veninden Magdalene Skøtt dagen efter brylluppet.

landbomøde. Juhl Boysen i Langetved, der havde købt den tidligere herredsfogedgård »Mikkelborg« af baron Rosenkrantz og lod huset styre af sin søster Marie Kathrine, var Maries fætter og havde gæstfrit indbudt brudefolket til der på dette smukke sted at tilbringe denne og følgende dage. Her til dette dejlige, hyggelige sted ankom de lidt ud på aftenen og blev hjerteligt modtaget af Juhl Boysen og hustru og Marie Boysen. Foruden det hyggelige aftensbord var der pyntet op og lunet for dem over alt i denne store, rummelige lejlighed. Ud på aftenen indløb der så de første lykønskninger hjemme fra Bejstrupgård, fra Maries moder, fra Hanne Schmidt og fra Hans Madsen Gøttrup og Trine til lige med en beretning om, hvordan Kloppenborg havde taget på sagen.

Da han kom op, og de skulle drikke kaffe, spurgte han: »Hvor er An Marie?« »Det sagde jeg dig jo i går,« svarede Hans Madsen. »Hun holder jo bryllup i dag i Arrild.« Almindelig tavshed. Da de var færdige med kaffen, gav han ordre til, at der straks skulle spændes for. Vognen kom for døren, og Hans Madsen ville med; men det blev ikke tilladt. Han blev skubbet til side, og Kloppenborg kørte i fuldt firspring ud af gården. Nu gjorde Hans Madsen endda et forsøg på at genskyde ham ved at løbe over toften; men han nåede det ikke. Han og hustru blev til over middag, så kørte de hjem igen. »Nu for et øjeblik siden er Deres fader kommet hjem,« (det var Hannes beretning), »der er intet vi-

dere at mærke på ham. Jeg tror, han inderst inde er vel tilpas, at det har fået en ende; men det lader han sig ikke mærke med til nogen. De skal nok få at se, at han med tiden finder sig vel i, hvad der er sket.« Brevene fra Maries moder og Hans Madsen var også tillidsfulde og hjerteligt affattede, så aftenen kunne tilbringes med alvorsfuld ro og stille glæde.

Ægteskabets første år

Nu er vi jo nået derhen, hvor de fleste romaner, der får en god ende, holder op, men da alt dette er en gennemgående virkelighed og ingen roman, så lader jeg den også blive gennemgående, ihvor usædvanligt det end er. Dog må hertil straks bemærkes på forhånd, at ydre forhold gør det nødvendigt så meget som muligt at holde det samliv, der her træder frem, inden for hjemmets grund, blandt andet fordi den oprindelige tanke med denne skildring ville ligesom tabe sig i mangfoldigheden af begivenheder, der måtte tages med ind, og så også, fordi det for forfatteren ville blive et arbejde så stort, om han også kunne magte det, at han ikke kunne nå til at få det udført i en nær fremtid, der dog også skulle være målet.

Næste dag holdt de deres indtog i det lille hjem, hvorefter de ventede sig så megen lykke i fremtiden.

Her var pyntet op af kærlige hænder. Dagligstuen, spisestuen, salen, fruens og herrens værelse, alt var meget pænt, hyggeligt og lunt, varme og lys over alt. Her var virkelig i dette hjem noget at lære, selv i vor oplyste og fremskredne tid, både for bygmestre og fordringsfulde, forvænte nygifte, hvoraf de fleste har mindre råd end disse unge til at begynde med alle livets bekvemmeligheder. For alle disse ovenfor nævnte herligheder havde deres plads inden for én stue, ni alen i firkant og med en højde til loftet, at når gardisten ville spadserere frem og tilbage i stuen, måtte han vælge sin vej således, at den altid førte parallelt med loftets understøttelsesflader, der dagligt i sytten år talte til ham om den gyldne leveregel, som hans dårlige nemme ikke kunne fatte.

Byen, der intet havde anet, var helt af lave i de to dage. Nabo spurgte nabo: »Er det også sandt?« »Ja, de er borte begge; men hvad der sker, ja, det er ikke godt at vide.« De få indviede havde gemt hemmeligheden godt. Selv lille Claus, der jo ellers plejede at være godt underrettet, vidste intet og var ikke fri for at være lidt ærgerlig, både over egen vantro og uvidenhed. Han havde nemlig et par dage før på højskolen, hvor Sveistrup og Appel holdt torsdagsmøder, fortalt sig inde hos Appels. Fru Appel havde spurgt: »Hvordan kan det dog være, at vi helt siden jul aldrig ser noget til Jørgen; han er da ikke syg?« »Nej,« blev der svaret, »det er nok værre end så!« »Hvordan det da?« »Han kører hver eneste dag om morgenen og kommer først hjem om

aftenen.« »Det er dog også kedeligt, at det ikke kan få en ende.« »Det får ingen ende,« siger så Claus. Forbavset spørger hun så: »Tror du virkelig ikke, Claus, at det bliver til noget?« »Nej, det tror jeg ikke! Jørgen får lige så lidt Marie, som jeg får hende!« Tirsdagen derefter var Clauses tro forvandlet til viden, hvad fru Appel ikke lod gå upåtalte hen.

Få dage efter brylluppet, da hestene først var lidt udhvilet efter de mange køreture, kørte de unge folk hjem til Vestjylland. De gamle var jo særdeles glade for, at det havde fået en ende, og syntes godt om svigerdatteren, som navnlig Jørgens fader mente, var den mest fortræffelige pige i alle måder, sønnen kunne få. Det samme var for øvrigt også tilfældet med hans moder; men kvinder har nu engang stærkere øje for hinandens skrøbeligheder, end mænd i reglen har overfor hinanden. Da derfor moder og søn var ene, siger hun til ham: »Ja, jeg er meget glad for, at jeg fik se Eder som mand og hustru, før jeg lukker mine øjne, for nu lakker det mod enden med mig. Jeg var for resten vis på, at Vorherre nok ville høre også denne min bøn for Eder. Jeg sagde det til din fader for nogle få dage siden: du skal få se, at det varer ikke mange dage, før Jørgen kommer hjem med Marie som sin hustru. Ja, min kære Jørgen, du har fået dig en hustru så dygtig til at styre og passe Eders fælles hjem, som jeg ved ingen anden, og jeg holder så meget af hende, som jeg kan, vær nu god ved hende! Der er imidlertid én ting, jeg vil sige til dig: det vil blive vanskeligt

for Eder med Eders piger. Pas derfor på altid at få dygtige piger.«

Efter et to-dages ophold derhjemme hos de gamle, og efter at have taget en hjertelig afsked med dem og modtaget deres bedste ønsker om Guds fred og velsignelse rejste de tilbage til deres eget hjem. De var jo overmåde lykkelige med hinanden, og det føjede sig så overmåde heldigt, at den sidste husholder, der blev til maj, var så dygtig, at hun fuldstændig på egen hånd kunne passe huset, så Marie rigtigt følte sig fri. Det varede dog kun kort, før de fik den første sorg, thi i marts døde Jørgens moder, som han havde elsket så højt; men Maries kærlighed og moderlige omhu dulmede smerten, så tabet blev ikke følt i den grad, som det ellers ville have været tilfældet.

Forholdet til hjemmet på Bejstrupgård var således, at Marie stadig gik hjem, når hendes fader var ude, og hendes moder kom dagligt i deres hjem. Jørgen gik derimod aldrig længere med hende end om til gården. Så hen i sommeren kom Maries bedste veninde, fru Johansen fra København i besøg til Bejstrupgård og ville naturligvis også besøge Marie. Hun spurgte så Kloppenborg og hustru, om de ikke ville med om til Marie. Jo, hun ville nok med, men Kloppenborg ikke. »Skal jeg så ikke tage Marie med herover?« Jo, det kunne hun jo gerne, hvis hun syntes. »Ja, jeg synes ikke noget, når De (henvendt til Kloppenborg) ikke synes det.« Jo, dersom Marie ville og fik – lov. Det blev så første gang, Marie

kom hjem i sin faders nærværelse, og de fik talt med hinanden.

Hen på efteråret kom Krüger så i besøg på Bejstrupgård. Det var på det tidspunkt, han stod i sin manddoms fulde kraft og med hele folkets uskræmte tillid og hengivenhed. Det var til aften, han kom, og blev en dag over, formodentlig planlagt af ham i egne tanker. Som de så om aftenen sidder inde og taler om dagens brændende spørgsmål, falder bedstemoder ind med det spørgsmål henvendt til Krüger: »Du bliver da i morgen?« »Ja, vist bliver han i morgen, det behøver du ikke at spørge om! Du tænker bare på din unnen!« »Jo, jeg bliver i morgen; men du skal ingen unnen tænke på, som Kloppenborg siger, for den vil jeg have omme hos Marie. Der går vi over noget før middag, Kloppenborg og jeg, så du skal ingen ulejlighed gøre.« Det kom så ligefrem, men med en så selvfølgelig sikkerhed og myndighed, at det var en ting, der ikke behøvedes at omtales mere.

Næste dag noget før middag siger Krüger så til Kloppenborg: »Er du så færdig?« »Jo – e.« Der var jo aldrig talt, om han ville, nej, det var blot, om han var færdig. Han kendte krudtet, han havde skudt med det så tit og vidste godt nok, at det skulle stikkes an med en i kraftige hænder rask ført lunte. De gik altså om til Marie og Jørgen, hvor de jo blev meget venligt og hjerteligt modtaget af Marie og budt velkommen af Jørgen. Der var både i blik og holdning noget usikkert over Kloppenborg,

der med stjalne, nysgerrige blikke sad og mønstrede omgivelserne. Gik Marie ind eller ud af stuens mange døre, fulgte hendes faders øjne hende overalt for at få set lidt gennem døråbningerne og mulig få klarhed over, hvordan hele indretningen tog sig ud. Samtalen gik til at begynde med lidt langsomt, da Marie skulle være en del i køkkenet for at lægge sidste hånd på middagsmaden, der jo skulle tilpasses efter begge de sjældne gæsters smag, som hun jo vidste god besked med. Da der så var spist, og Marie kunne blive inde, gik samtalen lettere og friere, og da så kaffen var drukket, blev det helt livligt. Kloppenborg begyndte med sine gamle, velkendte historier, der fulgte, når han var i godt humør. De blev til henimod aften, og så blev Marie og Jørgen budt med om for at spise med til aften, hvilken indbydelse de selvfølgelig efterkom.

Efter den tid kom Kloppenborg ind til Marie engang imellem, når han vidste, at Jørgen var på marken, hvorimod denne aldrig fulgte Marie længere end om til gården, når hun gik hjem. Nogen tid blev ved at gå på den måde. Da indtræffer der et amtsrådsvalg, hvortil Kloppenborg var udset som kandidat, og som han af mange grunde, særlig af hensyn til en grundforbedret vej, også var meget villig til at lade sig stille til og havde givet løfte om at modtage. Forholdet mellem ham og Kaltoft, der fremdeles var meget spændt, antog ved den lejlighed så skarpe former, at Kloppenborg ikke kunne klare de opståede vanskeligheder på egen hånd

uden fremmed hjælp, og den hjælp, han søgte hos sine gode venner, følte han sig ikke rigtig tryk ved. Her var gode råd dyre og ingen til fals.

Først talte han med sin hustru; men hun kunne ingen råd give. Så talte han til Hanne Schmidt. Hun vidste råd nok; men de var jo af den beskaffenhed, at han ikke ville bruge dem, så det nyttede jo ikke at nævne dem. I denne vånde brugte han slet ikke at skænde på hende, men bad hende sige, hvad hun mente. »Det behøver De slet ikke at spørge om, for De ved godt, hvad jeg mener.« »Nu, ja, så lad gå bud om efter An Marie.« Hun kom straks om, og så fortalte hendes fader alt, hvad der var i vejen, og hvad Hanne havde sagt. »Mener du, at jeg skal tale med Jørgen om sagen og få ham til at bringe den i orden?« »Ja! og sig så til ham, at kørehestene står og er parat til at gøre tjeneste. Men det bliver vel bedst, at du selv sætter ham ind i stillingen.« »Ja, det kommer jeg vel til.« Han blev kaldt hjem af marken og gik så om for at blive sat ind i stillingen. Det var med stor mølge, at han fik sagen ordnet. At Kloppenborg var glad over det, var kendelig nok, omend han måtte føle sig ydmyget over for begge svigersønner.

Kloppenborg var medlem af den syv-mands deputation, der gik til Berlin for at takke kejser Wilhelm for § 5. De blev imidlertid ikke modtaget. Det var i februar 1867. I de samme dage fandt imidlertid Maries og Jørgens førstefødte søn en meget kærlig modtagelse i Københoved. Det var også med ken-

delig glæde, at Kloppenborg ved hjemkomsten fra Berlin modtog efterretning herom. Mindre fornøjet blev han dog, da han af datteren nogle dage efter fik at vide, at drengen ikke skulle bære hans navn. Skuffelsen blev dog ikke større, end da drengen skulle i kirke, ville han i den anledning gøre gilde. Havde brylluppet været lille, blev barselsgildet så meget des større. Det blev en af de sidste forretninger, som pastor Sveistrup fik lov til at udføre, før end han af de ny magthavere blev afsat fra sit embede. I betragtning heraf, var alle gæsterne bedt til fadder. De lærde har været uenige, om dette store gilde skulle betragtes som forsoningsfest eller gælde som kvittering forud for de følgende tilfælde, der med et mellemrum af omkring ved to år gentog sig i fjorten år.

Der levedes et stille, lykkeligt liv optaget af hjemmets stille syssel både inde og ude. Jorderne blev merglet helt igennem og udmarkerne drænet, så her var nok at tage fat på. Det daglige stille arbejde i hjemmet blev dog allerede for Maries vedkommende meget behageligt afbrudt i sommer og efterår 1869 i anledning af, at kronprins Frederik skulle formæles med prinsesse Louise af Sverrig-Norge. Der var en del kvinder, der forhandlede om, på hvad måde de søndenå skulle udtrykke deres følelser over for denne glædelige historiske begivenhed mellem Nordens kongebørn. Det var jo en begivenhed, der tiltalte alle, der følte varmt ikke blot for Danmark, men for hele Norden; men ingen steder blev der følt varmere end her-

nede, hvor forståelsen af fællesskabet med vort folk derovre alt længe havde været levende, og hvor betydningen af slægtskabet med hele Nordens folk begyndte at leve sig ind i hele folket. Denne begivenhed var derfor også en meget kærkommen lejlighed til at give følelserne et synligt udtryk. Kvinderne foranstaltede derfor en indsamling mellem hverandre, således at de delte landet imellem sig, og Marie fik som sin del Frøs og Kalvslund herreder.

Hun havde, siden familien fra to var blevet til tre og fire aldrig taget ud længere end i nabolaget, og så et par timer ad gangen til Juhl Boysens i Langgetved; men nu måtte hun i fem dage køre rundt til de forskellige byer for at få en eller anden kvinde til dér at tage sig af sagen. Det var en fornøjelig indsamling. Alle var så glade for at være med. Gaven bestod jo som bekendt af Saxos Danmarkskrønike i pragtbind. Marie ville gerne med i deputationen, som hun fra mange sider blev stærkt opfordret til; men hun var ikke helt rask, og det at være så længe hjemmefra, hvor to små drenge stadig krævede hendes tilsyn og pleje, syntes hun ikke at kunne forsvare, så hun var i stor vån. Endskønt både hendes mand og fader talte indtrængende til hende om at drage med, kunne hun dog først få sig bestemt, efter at Appel havde talt opmuntrende til hende. Skønt hun blev syg ovre i København og måtte ligge flere dage derovre, efter at hvervet var fuldført, var det dog en af de rejser, hun talte om bagefter med størst interesse.

Hun syntes nu så særdeles godt om kronprinsessen, og så den jævne måde, som alt gik for sig på, både der og hos kongen. Både kongen og kronprinsessen kendte jo godt hendes fader. Dagen, de var hos kongen, havde hun det ikke godt. Hun måtte ligge i sengen, indtil vognen kom; men med ville hun jo. Nu var det så uheldigt, at hun kun dårligt kunne tåle at stå op, men fandt så anledning til at støtte sig på et eller andet møbel. Men hun morede sig ligegodt, især over prins Valdemar, der stod lidt henne og plukkede en lille hund i hårene; men hvad der så især lød så hjemligt og hyggelig tiltalende for hendes øren, var, da kongen, henvendt til Valdemar, siger »Gå ud i køkkenet, Valdemar, og spørg, om chokoladen snart er færdig.«

Men samtidig var livet, der førtes i samfundet, meget bevæget på alle områder, både hvad folkelivet og hvad kristenlivet angår. Det var store, gennemgribende bevægelser, der på den tid gik igennem de hjemlige kredse. Der var mange, hvis kristelige vækkelse var blevet fremkaldt ved Sveistrups inderlige og hjertelige forkyndelse, som ikke kunne finde sig opbyggede ved, hvad der blev budt menigheden af hans efterfølger. Det gav anledning til, at Sveistrup ikke flyttede bort, men tog bopæl på Rødding højskole efter at være flyttet ud af præstegården. Her og i Kloppenborgs store sal fortsatte han så sin virksomhed som ordets forkynder, hvorimod dåb og nadver blev udført i kongerigske kirker. Denne virksomhed fortsatte Sveistrup til dels støttet

af Appel indtil 1870, da han blev kaldet til præst for Vejen og Læborg sogne. Over denne virksomhed blev der imidlertid ført så stærke besværinger fra de tyske myndigheder hos den danske regering, så grænsepræsterne fik tilhold om ikke at tillade, at der i deres kirker blev forrettet kirkelige handlinger, der kom tyske borgere til gode, samtidig som de tyske borgere blev idømt bøder, når de var taget ind i kongerigske menigheder med deres kirkelige handlinger, navnlig barnedåb.

Således stod sagerne, da Marie i februar 1870 for tredje gang ventede på at forøge familien. Hun, der altid var tidlig på veje med alle forberedelser i sådanne som i alle tilfælde, ville også være klar over stillingen over for det kirkelige spørgsmål. Hun talte tit om det: »Hvad nu i det tilfælde, at barnet skal døbes straks. Kan du så selv påtage dig det?« »Ja, det kan jeg jo nok og gør det også.« »Men siden, når det skal fremstilles i kirken for menigheden, hvad så? Nu er vejen jo spærret hist over og herhjemme falder der bøder.« »Ja, vilkårene er jo onde for os i den sag,« var svaret, »men derfor skal du ikke gå og ængste dig. Vi finder nok på råd. Vi er jo begge enige om, at vi ikke med frelst samvittighed kan bruge en mand, som vi ikke er trosenige med, som vores præst. I det hele er vi jo klar over, at når man ikke med fuld tillid i alle livets alvorlige spørgsmål kan tale fortroligt og tillidsfuldt med den mand, der ikke blot står som ordets forkynder, men også som uddeler af herrens nådemidler, så kan vi ikke

med frelst samvittighed bruge ham hverken ved dåbens hellige bad eller ved nadverbordet. Det åndsfællesskab i troen, der binder præst og menighed sammen, og som er den faste grundvold så vel for den enkelte som for menigheden, kan på ingen måde undværes for vort kristelige samfund med hinanden, og da den ikke som hovedbetingelse er til stede her, så er vi jo udelukket fra at lade os betjene af sognepræsten. Det er det første hovedpunkt, og derom er vi jo fuldtud enige. Men der kommer jo en ting til, og det er, at vi i vor folkelige og menneskelige livsbetragtning står så forskelligt i opfattelse af, hvad der tjener os bedst som mennesker og som folk. Alt, hvad vi som danske elsker, det være nu vort mål eller vore folkelige minder, og som vi tror at have ret til at få både plejet og bevaret, opretholdt og udviklet, det er de allerfleste blandt de ny tyske præster modstandere af. Når det nu er således, at vi kan frygte for, at de arbejder på vor folkelige tilintetgørelse, hvordan i alverden kan vi så finde kristelig opbyggelse hos dem, selv om de med den allerstørste veltalenhed taler nok så højt om gudelige ting?»

»Nej, du har ret, vi kan ikke! Men hvad skal vi så dog gøre?« »Der er kun én udvej, min pige! Men derom bør vi være fuldtud enige. Forfatningen hjemler os trosfrihed, og den må vi ty ind under.« »Ja, men det er jo kun, hvad vi har gjort.« »Nej, det er ikke det. Vi har, som hørende til statskirken med dens former og indretninger, ladet os betjene

af den danske folkekirkes præster. Og det skal du vide, at den herværende landskirke og den danske folkekirke er ikke et og det samme. Enhver af dem har sine borgerlige indretninger. Den danske folkekirke er mere rummelig end den herværende landskirke. Den første har sognebåndsløsning, hvad jo ikke er tilfældet her. Enhver af disse har som sagt deres borgerlige former, og når nu som her disse borgerlige former ikke passer os, så siger vi blot, at så har vi, beskyttet af forfatningen, ret til at tjene og dyrke vor Gud på hvad måde, vi finder os bedst opbygget ved.« »Ja, men lad os så dog endelig komme ud, hellere i dag end i morgen.« »Det mener jeg nu også; men jeg ville jo, at du skulle forstå det ret, for i hvor stille det end bliver gjort, vil det jo vække opsigt. Der vil jo lyde røster, der siger, at vi har brudt med både kirke og kristendom på den måde, og som ikke kan forstå, at det netop er for den kristelige friheds skyld, at det sker.« »Ja, lad dem sige, hvad de vil!«

Der blev så udfærdiget en skrivelse til kirkevisitatoriet for Tørninglen, der lød på, at undertegnede med samt deres umyndige børn var udtrådt af den herværende landskirke i provinsen Slesvig-Holsten. Det var så den første begyndelse, der blev gjort ad den vej, for at hævde den kristelige friheds uafhængighed af landskirkens myndigheder. Da Krüger med flere var ført bort som fanger under den fransk-tyske krig, hvor de i fæstningen Lötzen tilbragte en længere tid, fandt Kloppenborg, der mindedes tiden i 1848, sig foranlediget til at trække sig

tilbage bag Kongeåen, hvor han kunne begynde med at opføre huset »Frihed«. Her boede han så et halvt år, i hvilken tid svigersønnen styrede hans ejendomme.

I 1872 måtte de prøve at miste det kæreste og dyrebareste, de ejede. Sidst i april blev deres ældste søn syg af hjernebetændelse, der stod på i otte dage. De veg ikke fra hans leje dag og nat, men sad stille hos hinanden under suk og bøn, og skønt det kun var knap tre måneder siden, det sidste barn var født, holdt Marie dog ud med så stor en trofasthed og moderlig ømhed og styrke, at hendes ellers så kraftige mand ikke blot måtte i højeste grad beundre hende, men selv ligge under for hendes styrke. Den sidste nat, drengen levede, hen ved midnat, sank Jørgen fuldstændig sammen. De otte dages stadige vågen havde gjort det af med ham. Han måtte gå til sengs for at få nogle timers søvn, medens hans hustru blev siddende til henad morgenstunden, da hun, nødt dertil af Hanne Schmidt, fik et par timers ro. Op på formiddagen døde drengen. Når de kaldte ham det kæreste barn, er det dog ikke at forstå således, at de elskede ham mere end deres andre børn, men det var, fordi de i ham først fik kende og forstå moder- og faderglæden. Dette år tog flere af deres nærmeste og kæreste fra dem. Således døde hen på sommeren lille Claus på Kloppenborgs fødselsdag. N. J. Termansen, der ville til fødselsdag, kom ved den lejlighed til stede ved Clauses dødsleje. Men

i september døde Jørgens fader, gammel og mæt af dage.

Ved den lejlighed fik de ikke blot deres gæld betydelig formindsket, men fik også råd til at få forskelligt afhjulpet med hensyn til den indskrænkede plads både inde og ude. Det er i det hele meget fornøjeligt, når unge folk begynder tarveligt og med indskrænkede fornødenheder, så at se, hvilken glæde det er for dem tid efter anden at nå frem så til opfyldelse af det ønske og så af det. Af nye møbler fik de således til at begynde med kun to små borde til at sætte inde i stuen foran vinduespillerne, der foruden maling kostede en rdl. stykket; så fik de også en forhøjning til at sætte for midterste vindue, altsammen ting, som Marie anskaffede sig for sine spareskillinger; men det var også hele hendes udstyr. Alt det øvrige af møbler og inventar var enten, hvad der var fulgt med gården eller ting, som Jørgen havde bragt til stede fra sit hjem. Det var så kønt at se på, hvorledes Marie især med barnlig glæde kunne fornøje sig over, hvad der tid efter anden blev råd til. Hun fik således et spisekammer-skab til at gemme proviant i, som hun var særdeles glad for. Det samme var tilfældet med et køkken-skab, der med stort kombinationstalant var sammensat af en gammel såkaldt skænk og to alkovelåger. Det mesterskab af bygningstalant måtte alle hendes gode venner have at se. De kunne som børn fornøje sig over sådanne ting, der for Maries vedkommende gav sig synligt udtryk. Var det ting, som faldt mere

ind under det luksuøse, var hendes mand skarnagtig nok til at beskyldte hende for, at det var gamle forfængelighedstilbøjeligheder, der slog igennem. Det var således tilfældet, da hun en gang havde fået sig lavet et bordtæppe til dagligstuebordet. I de første dage efter, at det var kommet på bordet, beskyldte han hende for, at hun stadig gik baglæns ud af døren til køkkenet, for endnu inden hun forsvandt af stuen at kaste et selvforførende blik til tæppet.

Tiden skred fremad, og børnene voksede til og skulle i skole. Det kneb med at få spørgsmålet løst, om hvordan der nu skulle gås frem med hensyn til deres undervisning. De stærke røster, der lød på, at forældrene selv burde tage sig af deres undervisning, gik heller ikke deres øren forbi; men her var der mange ting, der stillede sig i vejen med store vanskeligheder. Først den af de nye magthavere skærpede skoletvang, der med tiden blev mere og mere fordringsfuld med hensyn til undervisning i tysk, indtil det helt blev tysk, og dernæst det at få den nødvendige tid til en nogenlunde regelmæssig undervisning. Hertil kom så måden, hvorpå der skulle undervises og tillige den hele plan for opdragelsen. De var jo meget forskellige af karakter, ligesom deres opdragelse havde været en hel del forskellig, og de så også meget forskelligt på, hvordan der skulle tages fat på børnene med hensyn til deres opdragelse, så her var mange og store vanskeligheder at overvinde. Havde de ikke arbejdet sig frem til en hjertelig enighed på kristenlivets og folkelivets fæl-

les grund, ville karakterforskelligheden i forening med opdragelsesspørgsmålet være blevet meget store hindringer på deres vej. Hun, der ubetinget var den mest praktisk dygtige, krævede en bestemt, formfuldt planlagt fremgangsmåde, der med en regelret nøjagtighed i hovedsagen burde anvendes som rettesnor, både for opdragelsen i almindelighed og for undervisningen i særdeleshed. Han derimod, der var stærkt påvirket af den Kold'ske pædagogiske filosofi, tog ikke synderligt hensyn til form og regel, mere til det vækkende og frigørende. De stod således omtrent til hinanden i det stykke som Lystrup og Knud i »Nye Tider« af Zacharias Nielsen. Man kunne sige om dem, at de havde ret enhver i sin opfattelse, og man kan også sige, at de havde uret begge, og det sidste vil vel nok være det rigtigste. Hun holdt for meget på det gamle, hvoraf en del var for gammelt og udlevet, han holdt for meget på det ny, der endnu var for uprøvet og for lidt indlevet. Opdragelsen og undervisningen blev derfor også derefter. At børnene så blev, som de blev, og at de til denne dag ikke har gjort dem sorger, derfor takker de Gud og ikke hverken den gamle eller den ny pædagogik.

Alt, hvad der kan henføres under ordenssans og renlighed både over for det ydre og det indre, derom var de fuldtud enige. Børnene fik ikke lov til at gå ude og svine sig til og komme ind med snavset fodtøj. Heller ikke fik de lov til at løbe omkring med lange næser eller gå og fedte til forskellige tider på dagen med en mellemmad. De fik deres mad til be-

stemte tider, og ihvor øm en moder, de ellers havde, så hjalp det ikke, at de kom og bad om mad uden for sædvanlig tid. Når tiden var, havde enhver sin plads at sidde og spise færdig, ikke løbe omkring med maden. De større fik sidde i rad på forhøjningen, hver med sin mellemmad, de mindste ved et lille bord.

Da undervisningen med børnene skulle tage sin begyndelse, gik det således til, at deres moder begyndte at hjælpe dem med at skrive, og deres fader fortalte bibelshistorie for dem. Det gik i nogle år på den vis, han fortalte bibelshistorie for dem om formiddagen, deres moder skrev lidt med dem, og Hanne Schmidt havde dem så lidt om eftermiddagen i de øvrige fag, der blev begyndt med. Det kunne for hans vedkommende gå om vinteren; men forår, sommer og efterår kunne han jo ikke få tid til det, så der måtte findes på andet råd. Det lykkedes så at få Kristiane Posselt, der havde opgivet sin skole i Esbjerg, til at tage sig af børnene. Det var på mange måder et særdeles heldigt valg. Hun var hjemme i tysk, havde gået i Freudendals skole sammen med Marie, og de havde fra deres ungdom stået i ven-skabeligt forhold til hinanden, så om hun end vel meget delte Jørgens syn på måden at undervise på, forvoldte det dog ikke vanskelighed af nogen art. Hun fortsatte undervisningen så længe, de boede i deres gamle hjem, og indtil myndighederne begyndte med alvorlige vanskeligheder med den systematiske undervisning i tysk. Hun blev derved også knyt-

tet så nær til familien, som ingen anden efter hende.

Da vi var nået ind i halvfjerdserne, og de gamle på Bejstrupgård var ved at passere de syv gange ti, var det kendeligt, at kræfterne tog af, hvad særligt lod sig mærke på bedstemoder. Marie så jo med bekymring på det og ville gerne bøde på det, hvor hun kunne; men hendes fader kunne aldrig bekvemme sig til at give afkald på styret. I 1878 døde så Mariens moder. Det blev stadig ved at være et stort savn for hende, når hun kom i sit barndomshjem. For så at bøde på forholdene så meget som muligt måtte Hanne Schmidt, der havde fået sin uddannelse både under bedstemoder og Marie, ihvor nødig denne end ville give afkald på hende, rejse om til bedstefader for at tage styret inden døre. Hvad denne trofaste, dygtige, pålidelige og begavede kvinde formåede at udrette og hvilket offer, hun kunne bringe for andre, er så usædvanligt, at det fortjener at nævnes her.

Hun kunne gøre alt og overkomme alt. Hun ikke blot styrede det store hus, men førte hele regnskabet med gård og mølle, alle folk og alle forpagtere af gårdens små steder og lejere. Hun havde ganske vist gået i en god skole; men mage til kvindelig dygtighed har forfatteren heraf aldrig truffet på. Det var noget så usædvanligt på alle måder, at det måtte over for alle vække forbavselse, for det var ikke blot den store, praktiske dygtighed; men på alle områder vidste hun besked, så indtil forfatteren heraf kom i besiddelse af »Nordisk Konversationsleksikon«, brugte han, når hun ellers var nærværende, hende

som sådant, og det var sjældent, han gik fejl. Hun havde læst så umådelig meget, så der var ingen dansk forfatter, hun savnede kendskab til, og næppe nok nogen fremmed, hvis skrifter var oversat til dansk. Når der spørges, hvordan det kunne være muligt, at en pige af den tjenende klasse kunne få tid til det, så lå det i den måde, som arbejdet var delt op og sat i system fra den tid, Marie var hjemme på Bejstrupgård. Enhver pige havde sit, og når hun var færdig med det, kunne hun nytte tiden til arbejde på eget tøj. Hanne, hvis gerning i de mange år var forskellig fra de andre pigers, var så rask til det, at ingen overgik hende, og havde megen fritid, så natten, som hun jo betragtede som sin egen, blev nyttet til læsning. Det skulle i de første tyve år, hun var på Bejstrupgård, være sent på natten, når man ikke kunne se lys fra hendes værelse. Hertil kom, at hun læste med lynets hurtighed, så hvad almindelige mennesker brugte en halv dag til at læse, det slugte hun i en time. Man kunne jo mene, at det var vel også glemt med det samme, men nej. Hun huskede godt alle enkeltheder, om det så var både kjole og krave. Var hun med sine rige evner blevet skolet i sin ungdom, ville hun nok have fundet sig en plads blandt vort folks betydeligste kvinder.

År var kommet, og år var gået, familien blev stadig større. For ikke at få ubehagelige mellemværender i anledning af, hvilke navne børnene skulle have, havde de til at begynde med gjort den aftale med hinanden, at de skulle råde hver hveranden gang.

Det var ikke således at forstå, som om de slet ikke ved siden af forhandlede spørgsmålet om navnet med hinanden; men afgørelsen lå dog til syvende og sidst skiftevis hos den ene. Som det sig hør og bør, skulle han jo så begynde med at give det første navn. Måske en eller anden kvinde kunne mene med Hostrup »lige ret for mand og kvinde«, og det opponerer forfatteren ikke imod, men hælder sig dog til Moses, at manden skabtes først og er på den måde kaldet til at gøre begyndelsen. Der blev heller ikke gjort indvendinger fra hendes side. Noget andet var det jo, som før nævnt, med hendes fader; men så fik han jo oprejsning næste gang, da den anden dattersøn kom til at bære hans fulde navn Hans Diderik Kloppenborg Skrumsager. Nu var der stor lykke ved, at aftalen om navnene alt dengang var truffet, for ellers var det ikke sket. Ihvorvel svigersønnen anerkendte svigerfaderens mange og store egenskaber, ville han dog aldrig, når det havde stået til ham, have givet et af sine børn hans fulde navn. Men bryde sit ord over for sin hustru ville han endnu mindre. Det var, hvad hun godt vidste, og der er sandsynlighed for, at hun, med sit nøje kendskab til sin mand, netop derfor havde fået ham til at gå ind på navnehistorien, for når det spørgsmål muligt kom, hun da var situationen mægtig. Det blev også skyld i, at hun fik sin faders fulde tilgivelse, så han sagde hende, at han ikke længer bar nag til hende, fordi hun var gået sine egne veje, da hun giftede sig uden hans samtykke. Men på en

anden måde fik det også vidtrækkende følger, idet denne søn som bedstefaders navne også blev af ham indsat til universalarving efter ham.

I foråret 1882, sidst i april, pådrog han sig i et forrygende vejr på en længere, anstrengende rejse en meget voldsom forkølelse, der kastede ham på sygelejet og tog så stærkt på ham, at det så ud til, at hans dage snart var talt. Cathrine Gøttrup, der, siden hun var blevet enke, havde ofret sig for at pleje syge, blev kaldt til for at pleje ham. En nat først i maj blev Marie og Jørgen kaldt over for at være nærværende, da det så ud til, at enden var nær. Trine, der havde stået ved så mange dødslejer, erklærede, at alle tegn tydede på, at det var det sidste. En stærk åndenød med en kold sved og kolde fødder og så denne tilsyneladende bevidstløse tilstand i flere timer måtte være slutningen. De tre holdt i stilhed bøn med hinanden og bad den kære Gud og Fader for Jesu Kristi skyld og for hans egen store nåde og kærligheds skyld, at han ville modtage denne gamle stridsmand fra striden her til frenden hist oppe. Men da tre timer var gået, sled han sig med sin kæmpekraft ud af dødens favntag og vågnede atter tilbage til livet. Denne alvorsfulde holmgang satte dog sit mærke så stærkt på ham, at om han end igen kom op fra sit leje og daglig kunne køre sig en tur rundt på marken, var det dog kende- ligt, at kraften var brudt. Styrelsen af sin bedrift overlod han straks ved sin sygdoms begyndelse til svigersønnen, men ville lige godt vide fuld besked

om alt, hvad der gik for sig. Om morgenen gjorde han fra sengen rede for, hvad han ville have gjort af enhver af sine folk, om aftenen ville han vide, hvor langt de var kommen, og midt på dagen kørte han selv rundt for at se, om alt gik, som det burde.

På den måde gik sommer og høst indtil den syvende september tidlig morgen, da der atter kom bud om efter datter og svigersøn. De syntes derhjemme, at der var sket forandring med ham. Da de kom ind til ham, lå han stille hen og sov den sidste søvn, roligt og stille blundede han ind. Døds kampen havde stået for fire måneder siden. Et sjældent virksomt og dådrigt liv var afsluttet. Det var ikke en personlighed ud af mængden med dens ensartede præg, men en mand med mange store og gode egenskaber, der tjente den sag, han gav sig hen til, med alle sine evner, skyede ingen anstrengelse og gik ikke af vejen for noget offer, som han var i stand til at bringe den. Men som han kunne tjene en god sag som kun få, så kunne han jo også gå ad veje, som man måtte have ønsket ham borte fra, med samme hensynsløshed og energi. »Men slig var han nu.« Et stort følge på mange hundrede fra fjern og nær fulgte ham til hans grav på Skrave kirkegård.

Spørgsmålet til datter og svigersøn lød så: Hvad nu? Og de tog sagen og stillingen op til forhandling med hinanden indbyrdes. Det var ikke let for Marie at få taget en beslutning, thi vel forelå der bestemmelse fra hendes fader, hvori deres ældste søn var indsat som universalarving med en lille af-

tægt og dotation til hende; men skønt den var affattet af forhenværende advokat Salicath i Haderslev, var det dog langt fra, at den pligt del, som loven kræver, var udlagt til hende. Den uret, der var sket hende, kunne hun så godt overse, da, når Vorherre ellers ville være med dem som hidtil, havde hun jo sit gode udkomme. Men værre var det jo med tanken vendt mod de andre børn, om hun ikke her påtog sig et ansvar ved at godkende testamentet. Hendes mand, der kendte hendes ængstelige følelser over for et større ansvar, holdt sig tilbage med sin opfattelse af stillingen for ikke at gribe forstyrrende ind i hendes egen viljesakt, indtil han skønnede, hun var nået frem til ro og klarhed over spørgsmålet. Det tog nogen tid for hende at nå frem til klarhed, men så siger hun henvendt til ham: »Sig mig nu din mening!« »Ja, den er snart sagt. Jeg ønsker, at din faders testamente skal stå ved magt, thi vel er der gjort uret imod dig og derigennem mod de øvrige børn; men lad det nu stå, som det en gang er. Det vil være mig meget imod at gøre indsigelse.« »Ja, det er nu også min opfattelse efter længere overvejelse, og jeg er glad for, at det også er din. Men nu bliver der dog ikke andet for, end vi må flytte over på Bejstrupgård, for når det hele skal styres af dig, bliver der jo ingen mening i at styre her fra med to husholdninger. Det vil imidlertid ikke blive let at flytte herfra, for vel skønner jeg, at for mit vedkommende vil det blive meget lettere med arbejdet deromme end her; men her har

vi jo dog haft det så godt, og herfra har jeg de bedste minder fra hele mit liv. Det er langt fra, at jeg kan flytte tilbage til mit barndomshjem med den frejdighed, hvormed jeg forlod det hin morgenstund, da vi kørte til Arrild.«

På Bejstrupgård

Det var med stort vemod i hjertet, at de i fællesskab drog ud fra deres eget, gamle, tarvelige, men så kære hjem for at flytte ind på Bejstrupgård, hvor de nu i lange tider skulle se at føle sig hjemme. Der gik år hen, før de uden vemod ved lejlighed kunne færdes på det gamle, kære sted, ja, en enkelt gang, år efter, har de ved hinandens side hånd i hånd fældet tårer ved tanken om svundne tider, når de i fællesskab vandrede rundt i de tomme stuer. Det tog tid for dem, før de følte sig hjemme under de nye forhold. Det varede længe, før de kunne finde det centrale i det nye hjem, det sted, der er ligesom midtpunktet i ethvert hjem. Men det fandtes med tiden. At det fandtes i den store spredthed allerede så tidligt som tilfældet blev, skyldtes hovedsagelig fætterens sang til guitar i mørkningen, når han efter endt dagværk tog guitaren og sang sine utallige sange sidende i bedstefaders stol i dagligstuen. Fætter var en i vide kredse kendt personlighed, hvis navn var Jens Schmidt, stammende fra Øster Lindet, en fætter til Jens Schmidt sammesteds, hvorfra navnet fætter hid-

rørte. Kort tid efter bedstefaders død kom han i besøg hos Marie og Jørgen, som ikke gik så sjældent på, så ved den lejlighed siger han til Marie: »Når I nu flytter hist om, så kommer jeg til næste år med alt mit habengut og vil blive hos jer!« Marie blev lidt betuttet og vidste snart ikke, hvad hun skulle svare hertil, men fortalte det til sin mand, som lod fætter vide, at han kunne jo godt komme på besøg en længere tid, men han skulle dog ikke tage sit tøj med. Men næste år kom fætter en skøn dag med to læs flyttegods og lod sig indkvartere hos dem. Han var en meget ejendommelig begavelse. Oprindeligt havde han lært urmagerhåndværket, som han for mange år siden havde opgivet, havde en tid været landmand, så igen urmager og atter landmand, og på Bejstrupgård var det noget vanskeligt at sige, hvad han i grunden var, og hvad han tog sig for. For vel lavede han malt, men »det var ikke alt«. Han havde i årenger opholdt sig først i København, så i Berlin, så i New York og i Texas. Han talte og skrev tysk og engelsk som sit modersmål, kunne en del fransk, spansk, portugisisk og italiensk, polsk og russisk. Af sidstnævnte indskrænkede det sig mest til sange.

Foruden de almindelige arbejder, som mænd på landet giver sig af med uden at være håndværkere, kunne fætter også de fleste kvindelige og gav sig af med dem. Han syede så pænt som nogen syjomfru, han kniplede, hæklede, filerede og broderede, syede modepynt – ikke at tale om brygge og bage. Ved siden heraf var han en dygtig blomstergartner, men

også dygtig til at dyrke køkkenurter. Så kunne han flere viser og sange udenad, end der findes i nogen visebog. Han var i besiddelse af en pæn lille formue. Renterne heraf gav han til hvem, han syntes, der trængte. Det var jo et nyttigt medlem at have til huse, og det var jo navnlig Marie, der tog ham i sin tjeneste. Det var jo gået Marie, som hendes svigermoder havde spået hendes mand, med pigerne. Hun havde ikke let ved at finde nogen, der var hende dygtig nok, og mange unge piger havde hun haft i sit hus for at lære dem husholdning. Men det var gået de fleste således, at de var meget gladere for at have været hos hende, end ved at være der. Den orden, akkuratesse og forud planlagte fremgangsmåde, der blev dem foreskrevet at gå frem efter i arbejdet, følte de sig for stærkt bundet af. Det indtraf en gang imellem, at hendes mand ville gøre hende det begribeligt, at når arbejdet blev gjort godt og i samme tid, og intet spildtes derved, så lad dem have friheden i måden, hvorpå det udføres; men så trak hun op med fru Boesen, og så var hundredeogto ude. Hanne Schmidt, der styrede huset, havde alle piger under sig på stuepigen nær, som stod til Marias disposition; men hendes virksomme natur kunne ikke godt nøjes med hende, hvorfor fætter med sine egenskaber var hende en mægtig hjælp. Hun ville gerne eksperimentere med forskelligt, og det ville fætter også, så de kunne snart hjælpes ad på det område, enten det gjaldt ny hønseracer, eller det var ænderne, der skulle forskrives, eller det var

i haven med dresdener jordbær eller nye roser eller andre variationer af forskellige ting, der skulle prøves.

Året efter, de var flyttet, gik den store, vestjyske tur for sig, og nu bandt børnene ikke længere Marie til hjemmet i den grad, som da de var små, hvorfor hun også var med på denne mageløse, dejlige tur og deltog med liv og lyst, som det havde været i hendes unge dage. Hun og hendes mand boede sammen med Hørlück og hustru fra Rurup på det venlige herresæde Nørholm hos den gæstmilde og hjertevarme frøken Rosenørn. Som det var den første større tur, hun var deltager i, siden hun blev gift, således var og blev det også den, hun bevarede i det venligste minde.

Allerede mange år før de flyttede, havde den medborgerlige tillid udøst sig mere rigeligt over hendes mand, end hun til tider var glad for; men værre blev det nu, da den store bedrift på mange forskellige måder lagde så stærkt beslag på ham, at hun tit følte sig meget ilde derved og ved savnet af at have ham for lidt i hjemmet. Denne stærke optagethed forvoldte hende mange bitre timer, og det kom til tider til stærke meningsudvekslinger mellem dem om det nødvendige i, at han havde de mange ting at røgte. Men var hun tit bedrøvet, når han tog bort, så var hun igen så barneglad og hjertevarm, når han atter vendte tilbage, og på den vis holdt hun ud til det sidste.

Det yngste barn, Niels, havde været en stærk og

kraftig dreng, indtil han fik koppperne indpodet. Ved den lejlighed må han af dårlig vaccine, formodentlig af et kirtelsygt barn, være blevet indpodet sporerne til tuberkulose, thi denne angreb både arme og ben, så han hverken kunne gå eller selv spise sin mad. De forskellige lægemidler hjalp kun lidt. Han måtte derfor til Fanø for at bade, og her måtte hans moder så i to somre bo med ham og den yngste pige. Det var en temmelig streng tid for hende at ligge der, så langt hjemmefra med den syge dreng, især det første år, for drengen var helt ustyr- lig og rent desperat, hver gang han skulle i vandet. Der var intet andet for, end hun måtte selv gå i vandet med ham. Men det bedste var, at drengen kom sig, så selv om han vil beholde mén af det alle dage, så er han dog nu ret rask.

Børnenes hjemmeundervisning forvoldte mange vanskeligheder fra skolemyndighedernes side og skaffede mange bekymringer. Da Kristiane Posselt var rejst, fik de en meget dygtig lærer i Kristensen fra Mossøgård, udgået fra Gedved seminarium. Han gjorde den fornøjelige opdagelse, hvad ingen hidtil havde haft anelse om, at alle børnene havde sangstemme. Af de af myndighederne kasserede lærere var de senere redaktører af »Modersmålet« og »Hejmdal«, Jens Jørgensen og Thade Petersen, dem, der holdt længst ud i stillingen; men ingen af dem fandt nåde for skoleinspektørens øjne, så selv den sidste, skønt teologisk kandidat, blev det forbudt at undervise i religion, skønt han kun havde

én tretten års dreng at læse med. Denne mere end faderlige omhu og ømhed, der så kærligt udfoldede sig fra tilsynets side, gjorde til tider et meget stærkt indtryk på hende og vakte hendes anlæg for skin-syge. Hun kunne nemlig ikke hverken begribe eller forstå, hvilken ret og adkomst myndighederne havde til på den vis at tage sig af netop hendes egen dreng. Hun var enfoldig nok til at mene, at hun havde større ret til ham og til at sørge for hans undervisning og opdragelse end f. eks. skoleinspektøren. Ja, hun var så vis på, at det var med en større og renere kærlighed, hun omfattede ham end den, denne på statsmagtens vegne var blevet forlenet med. Henvendt til sin mand siger hun: »Du taler så meget om forfatningen, at den hjemler religionsfrihed. Lad mig nu se, om der er noget om det! Brug nu din forfatning og din nye landråd, som du omtaler som en anderledes rimelig mand end den forrige.« »At få Thade Petersen anerkendt vil jo, på grund af at han er dansk, ikke kunne lade sig gøre, og få ham erstattet med nogen anden, når vi ikke vil have en tysksindet lærer i huset, vil jo heller ikke være muligt,« var hendes mands svar. »Niels er jo nu den sidste. Der er ikke andet for, end at han må i skole det sidste års tid. Men et vil jeg love dig: han skal blive fri for undervisningen i religion, som jeg selv vil påtage mig ansvaret for. Det vil jeg lade myndighederne vide, og så vil jeg dog se, om ikke forfatningen, som du jo ingen syndelig tro har til, er stærk nok til at beskytte os.«

Det gjorde han så, og fra landråden modtog han så senere en mundtlig meddelelse om, at nu ville der ikke ske mere i den sag.

En anden sag, der også tog meget hårdt på hende, var, da den ældste søn skulle aftjene sin værnepligt med et treårigt ophold ved kejsergarden i Berlin. Det var det bitreste, der havde mødt dem, da de en kold, tung, tåget efterårsmorgen kørte med ham til stationen for at sende ham bort. Den eneste, men også bedste trøst var, at de i fællesskab kunne bede den kære Gud og Fader om at tage deres kære dreng under sin kærlige og mægtige beskyttelse og bevare ham på alle hans veje. Det blev den bøn, der dagligt lød fra deres læber for ham og for alle deres kære, og som, Gud være lovet og takket, også blev hørt. Han havde det så godt de tre år, han opholdt sig i Berlin, som forholdene nu kan tillade, takket være nu også hans moders ugentlige pakke på de seks pund sul og smør. Hertil kom så hans moders mange breve, der stadig holdt ham à jour med forholdene hjemme og ude. Desuden var hans moder så uendelig glad og taknemmelig for, at Gustav Johannsen, der i flere måneder af året som rigs- og landdagsmand opholdt sig i Berlin, tog sig så faderligt af ham.

Det havde i mange år været en kær tanke for Marie, at det måtte lykkes for hende sammen med sin mand at tilbringe en tid i København for at opfriske minderne fra hendes ungdom, og det lykkedes så godt i udstillingsåret, at det forbavtede ikke

blot hendes mand, men hende selv med, at hun for det dårlige knæ kunne døje en så anstrengende tur, som det er at gå en så stor udstilling igennem. Det var ikke blot udstillingen, der blev gået igennem i alle sine mange enkeltheder, men mange andre anstrengende ture toges, om det så var i Rundetårn, så gik hun med ungdommelig lethed op i dets top.

Der var i det hele meget at tage vare på i de år på Bejstrupgård, både ude og inde, da bedstefader havde styret over ti år for længe, og alt for meget var gået i forfald. Livet blev måske levet rigere og på en vis måde fyldigere og mere spredt end i det gamle hjem, men på ingen måde mere hyggeligt, inderligere eller lykkeligere. Et talende vidnesbyrd om, at lykken i bedste forstand ikke særligt skal søges og findes i de store forhold. Det blev et særligt tab for Marie, at fætter efter syv års ophold hos dem gik bort fra livet her, han, der i reglen altid var rede med en hjælpende hånd, ligemeget til hvad. Da der var blevet anskaffet en ponyvogn og et par norske heste, var det jo navnlig et køretøj, som Marie og fætter havde særlig fornøjelse af at køre med, og når det ikke blev brugt af hendes mand, skulle det være en sær dag, hun ikke havde et og andet at køre efter. Vel var hun en god og øvet kusk, men når der skulle forrettes ærinder af forskellig art, ville hun helst have fætter med til at forrette dem, og det var han i reglen ikke ked af. Friluftsmennesker var de begge.

Da det led henad mod den tid, da den ældste søn

blev myndig og skulle overtage Bejstrupgård, skulle der jo tænkes på, hvordan de så skulle indrette sig i det gamle hjem. Marie holdt på, at de skulle flytte ind i det i dets gamle skikkelse, blot med den forandring, at storstuen, der var blevet brugt som sognebibliotek og var belagt med cementgulv, skulle gøres i stand som stadsstue. Det ville hendes mand imidlertid ikke høre noget om. Nu var de blevet vant til at bo i høje, luftige værelser med rigelig plads, nu ville de ikke, som i de unge dage, være tilfreds med det, som det var. Han ville ikke blot for hendes skyld, men også for sin egen have det gamle hjem således sat i stand, at hun, der i så høj grad havde sans for hygge og lunhed, kunne finde fuld erstatning for det hjem, som han var skyld i, hun havde måttet give afkald på. Han ville sætte både en ære og stolthed i at føre hende tilbage igen til det gamle hjem således udstyret, at det på ingen måde med hensyn til bekvemmelighed og hygge stod tilbage for det store på Bejstrupgård. Det fortalte han ikke til hende med ord, men viste det i gerning. Hun ville imidlertid på ingen måde give afkald på nogen som helst del af den gamle indretning. Om det så var forstuen, der ikke var større, end at når hun stod der i sit rejsetøj, kunne hun fylde hele rummet, så skulle den være, som den var. Endskønt han gjorde mange indvendinger og forestillinger, så hjalp al hans veltalenhed ikke en smule, og den blev så så stor, som den var. Han ville gerne have et skillerum flyttet inde i sin stue, så den kun-

ne blive lidt større, men det gik ud over kælderen, og der var ikke for megen gulvplads, mente hun, så det kunne der ikke være tale om. »Ja, men når jeg kan få det lavet således, at pladsen på gulvet ikke bliver mindre, er du så tilfreds med, at jeg flytter skillerummet?« »Det er jo bare vrøvl, det kan jo ikke lade sig gøre, men Pe Smej siger jo rigtignok, at du kan gøre mirakler med gamle huse og gamle vogne, prøv så bare.« Miraklet blev gjort ved hjælp af en gammel egebjælke som drager, der bærer skillerummet, så pladsen på gulvet blev ubeskåret. Ingen bør heraf slutte, at det er ubehageligt med en viljestærk hustru. Det gør bare mændene mere opfindsomme.

Der blev så skredet til at hæve det gamle hjem op til nutidens fordringer, men på dets gamle grund, for at det kunne stå færdigt, når omflytningen skulle finde sted. Havde de ikke været så tidligt på veje med den historie, ville det dog måske vanskeligt være sket, da de lige efter købte Toftlundgård, Mariens mødrene slægts gamle hjem. Nu var det imidlertid sket, og de mange kære rige minder fra det gamle hjem og det gode og venlige naboskab i byen bandt dem således fast, at alt, hvad der ellers vinkede fra Toftlundgård, ikke var i stand til at opveje dette. Om de end i mange år havde vænnet sig til de store forhold på Bejstrupgård og var blevet fortrolige med tilværelsen der, var det dog ingen overvindelse for dem at flytte ud derfra. Marie var dog nok den, der var mest glad for at flytte tilbage til

det gamle hjem, især hvis hun kunne have fået Hanne Schmidt med sig. Det kunne dog ikke godt lade sig gøre af rent praktiske hensyn, da hun var så vel skikket til at overtage styret på Toftlundgård, hvad hun også selv følte sig så meget veltilfreds med.

Hendes mands stærke optagethed, som Marie til tider havde set skævt til, kulminerede også hin første november 1893, da han om formiddagen skulle afslutte regnskabet for Bejstrupgårds vedkommende og betale alle folkene deres løn, aflevere ejendommen til sønnen, modtage Toftlundgård og få alt sat i gang der med de ny folk, besørge terminsforretningen i sparekassen om eftermiddagen og flytte tilbage ind i det gamle hjem samme dag. Det lod sig dog alt sammen udføre. De var flyttet!

De sidste år

Marie var så inderlig glad for det gamle hjem – hvor alt nu var blevet fornyet inden for de samme omgivelser. Det var jo nu som hos et par nygifte, hvad hele udstyret angik. De få gamle møbler, der var i stand til at lade sig restaurere, var sat i stand og oppudset, ellers var alt nyt, meget pænt og hyggeligt, ikke til at kende i sammenligning med den gamle, store tarvelighed. Middagsstunden var passeret forbi, de håbede på en lang, hyggelig eftermiddag med hinanden, men den blev kun kort. I de

mange år på Bejstrupgård var Marie vænnet fra at tage sig af husholdningen. Nu var det meningen, at den ældste, voksne datter ved hjælp af en dygtig pige skulle træde i Hanne Schmidts sted, så Marie blot stod som den, der havde overledelsen i sin hånd. Men hendes rastløse virkelyst i forening med hendes stærke økonomiske sans og doktrinære opfattelse af måden, hvorpå et hus bør føres, gjorde, at hun tog personligt meget stærkere fat med alt, end det efter hendes mands mening var nødvendigt, og end hendes fravante kræfter tillod. Han gjorde hende stadig forestillinger i den retning og tit på en meget alvorlig og indtrængende måde. Men intet hjalp, hun hverken kunne eller ville skåne sig. Hun mente ikke, at det kunne gå, når hun ikke selv tog del i alt, som hun var vant til fra de unge dage. Den store husholdning på Toftlundgård krævede mere, end Hanne Schmidt, der var begyndt at skranke, var i stand til at yde, hvorfor det blev nødvendigt, at en af døtrene måtte hjælpe til med styret dernede. Den yngste skulle ud for at se og lære af fremmede, og den ældste ønskede at lære syning om vinteren for at kunne så meget, at hun var i stand til selv at sy sit tøj. Det blev derfor nødvendigt, at de fik sig fæstet en pige, der var i stand til at kunne hjælpe Marie så meget med husholdningen, som var nødvendigt, for at hun kunne blive skånet så meget som muligt. Det var hendes mands bestemte krav til hende, at det blev en pige, der kunne gøre alt på egen hånd. Det lykkedes også for hende på

en måde, som ingen sinde tidligere, idet hun i Karen Nol fik en pige, i hvis hånd hun med den største tryghed og tillid kunne lægge alt uden at ængstes af bekymringer for, at noget gik galt, når hun ikke selv var nærværende.

Imens underhandlingerne med Karen Nol stod på, var hun imidlertid blevet syg og søgte læge. Han erklærede, at det var en slappelse i hjerteregionen, der forbød hende en hver anstrengelse. Hun måtte gå til sengs nogle dage, men kom dog efter den tid op igen og befandt sig helt vel, når undtages nogen kortåndethed. Hun befandt sig bedst ved at være ude i frisk luft og kørte som sædvanlig med ponykøretøjet en tur til Toftlundgård eller et andet sted hver dag. På den vis gik høst og efterår til nogle få dage ind i november, da hun måtte holde sig inde på grund af en årebetændelse. Da den var hævet, var hun igen ret rask nogle få dage; men så blev hun angrebet af brysthindebetændelse. De to læger, Bojsen på Dortheasminde og Pedersen fra Anst, der blev søgt begge, var dog, ved at konferere med hinanden, fuldstændig enige om hele hendes sygdom og fik også held til at få denne sygdom hævet, så hun igen kom op. Men denne stakåndethed og vanskelighed ved at få en rolig søvn vedblev at være hende til besvær. Den ældste datter var kommet hjem for til stadighed at være sin moder til hjælp og pleje. Efter lægernes råd måtte hun jo slet ikke anstrenge sig, når hun var oppe, og der måtte undgås alt, som kunne bringe indtryk af ube-

hagelig art. Lægerne mente ganske vist, at sygdommen ikke i den grad lod sig ændre, at hun blev rask som forhen, men at der ikke var noget i vejen for, at hun kunne leve i år og komme til at befinde sig ret vel. Alle hendes omgivelser måtte beflitte sig på at lade som ingen ting og holde humøret oppe.

Da indtraf der på møllen en så overordentlig sørgelig begivenhed. Den løb løbsk, og gårdejer Peder Gram blev slået ihjel. Det indtraf en aftenstund. Mariens mand var ikke hjemme, og ingen var der nærværende, der turde påtage sig ansvaret for at fortælle hende det, og hendes omgivelser var bange for, at en eller anden skulle komme til at berøre det. Hendes mand ville først komme hjem næste dags aften, og så kunne det ikke gå an at fortælle hende det lige til natten for hendes ros skyld. Johan Lauesen, som hendes mand traf i Rødding, måtte så skynde sig for på en lempelig måde at få hende det sagt. Det lykkedes også overordentlig godt, så hun ingen mén fik af det.

Tiden gled hen under jul, og det gik lidt op og ned med hende. Til tider følte hun sig så vel, at hun ville ud at køre, når vejret var godt. Det lå hende meget på sinde at få set ned til Hanne på Toftlundgård, med hvem det stadig tog lidt af. Det blev dog ikke til noget, hvorimod Hanne nåede at få set op til hende. Det var med meget pinlige følelser, at hendes mand måtte gå og vise sig for hende i det bedste humør. Det var ingen let opgave, men lykkedes dog på én gang nær. Det var en dag, de

var ene i hans stue, hvor hendes seng var bragt ind fra sovekammeret, for at hun, der jo var så åndsfrisk, kunne følge med i, hvad der blev talt inde i dagligstuen. Hun tog ham ind i sin favn med de ord: »O, kæreste ven, sig mig, tror du, jeg skal dø?« Han fik ikke svaret med andet end tårer, før hun udbrød: »Du må ikke græde! Vi har jo dog haft det så godt med hinanden, selv om der har været os et og andet imellem en enkelt gang; men det har vi jo altid glemt med det samme. Du skal have tak for de mange år, og Vorherre vil nok være med os og med alle vore børn!« Her blev hun afbrudt, idet der kom fremmede ind i stuen, hvortil døren stod åben.

Det blev jul. Juleaftensdag holdt hun sig længere i sengen end sædvanligt, fordi hun ville være oppe hele juleaften. Det blev nok den bedste juleaften, de havde haft. Der var en fred og hygge over det hele og et liv i julesangene som ingen sinde før. Hvor var hun ikke glad og fornøjet, da juletræet var tændt, og især da den yngste søn Niels, udpyntet som julenisse kom ind med de små foræringer, som han kastede hen til enhver især. Natten gik endda også helt tåleligt, så hun om morgenen følte sig så vel, at hun stod op for at gå ned i sovekammeret, hvor hendes mand sov, for at ønske ham en glædelig jul. Derimod blev natten mellem tredie og fjerde juledag en streng nat. Den næstældste søn Asbjørn ville denne nat være hos hende. Hun havde det stadig med åndenød. Asbjørn ville kalde på sin fader;

men det ville hun ikke tillade. »Nej, kære Asbjørn, fader kan ikke hjælpe her; men lad os bede sammen til vor Fader i det høje. Han vil nok hjælpe.« Og de bad sammen i timer. Det blev en rig og velsignet nat for moder og søn. Så fik hun blundet lidt i morgenstunden og følte sig så vel, at hun op på formiddagen kom op til middag. Hun gik så atter lidt til ro, men kom igen op henad klokken to og følte sig så vel, at hun mente at kunne tage med til Toftlundgård for at aflægge Hanne et julebesøg, som meningen var, at de andre ville. Det blev dog frarådet. Hun sad så mild og venlig oppe, smilende til alle, da de tog bort. Kun Asbjørn blev hjemme. Henimod aften vendte de tilbage igen. Hun var lige gået til sengs, og de var inde hos hende for at fortælle om, hvordan Hanne havde det, og så forhandlede de, om hendes mand skulle tage til fest for Morten Eskesen i anledning af hans jubilæum. Men så mente hun, at der kom for mange ind i stuen, da samtalen blev livlig, og så gik de ind i stuen ved siden af på en eller to nær. De havde så siddet og talt lidt inde i dagligstuen, så fik hun det første voldsomme anfald af åndenød og ville op. De fik hende op, men måtte atter have hende i sengen. Aldrig glemmes den hjælp, Jes Gram med sin kyndige forståelse af sygdommen ydede hende, når anfaldene kom. Der kom anfald på anfald, og hun begyndte at blive kold. Der blev varmet uldne tæpper for at varme hendes fødder og ben, og det så et øjeblik ud til, at anfaldene var overvundne for denne gang.

Hun blev rolig og havde det tilsyneladende meget bedre. De bekendte troen og bad fadervor, alle børnene var samlet omkring hende. Så tog hun afsked med dem alle og gav dem hver især hånd og bød farvel og sluttede med de ord: »Pas så på og vær god ved lille Niels!« Hun blundede så et øjeblik, men så siger hun: »Vi skilles ikke endnu!« »Vi skilles jo aldrig!« var hendes mands sidste ord til hende, og hun blundede stille ind. De bekendte atter troen, bad fadervor, og hendes mand lyste velsignelsen over hende. Hun var gået hjem.

Næste morgen tidlig gik Asbjørn til Toftlundgård for at fortælle Hanne, at nu var hans moder død. Han traf hende, som hun stod og tog smørret op af kærnen. Han bød god morgen og spurgte, om hun kom ind. »Ja, når jeg er færdig med smørret,« var svaret. Da hun så kom ind og havde fået sig sat til rette i sin stol, fortalte han hende om sin moders bortgang. Da det var gjort, var det, som om hendes trofaste hænder sank kraftesløse ned i hendes skød, og hendes virksomme livsgerning blev afbrudt med det samme. Disse to så trofaste kvinder kunne ligesom ikke skilles, men måtte følges ad, selv i døden. Fjorten dage efter gik Hanne også hjem efter i 37 år at have tjent den Kloppenborg'ske og Skrumsager'ske slægt.

Noter

ved Dorrit Andersen

J. N. H. Skrumsagers erindringer om sin første hustru er i 1970 blevet afleveret til Landsarkivet i Åbenrå. Det håndskrevne manuskript bærer titlen »Et lille mindeord om Ane Marie Skrumsager, født Kloppenborg, af J. N. H. Skrumsager. Trykt som manuskript for mine børn og venner.« Fra Skrumsagers hånd kendes desuden det store utrykte erindringsværk »Æt og Minder« I–IV, skrevet i årene 1905–11. Skildringen af hustruen er heri indskrænket til det minimum, der er nødvendigt for sammenhængen. Skrumsager nøjes med at henvise til den mere udførlige skildring i det »lille mindeord«, som han skrev kort efter Ane Maries død i 1895. Mens »Æt og Minder« har været udnyttet i flere historiske fremstillinger, har mindeordet hidtil været så godt som ukendt uden for familiens kreds. Det udgives her i sin oprindelige skikkelse; dog er moderne retskrivning anvendt, og enkelte steder er der foretaget mådeholdne ændringer i sproglig henseende.

I noterne anvendes følgende forkortelser: KB = Københoved bysamfund. Bidrag til Skrave sogns historie I (Kolding 1950), Sjø hist = Sønderjyllands historie bd. V, 1864–1920, Sjø Mdskr = Sønderjysk Månedsskrift, Spr Alm = Sprogforeningens Almanak.

Side 5: Hans Diderik Kloppenborg (1802–82), ejer af Bejstruggård fra 1826. Han var gift første gang med Cathrine Thaysen (1803–31), derefter med hendes søster Mette Kirstine Thaysen (1804–78). – Lorentz Poulsen Toft (1800–41), lærer i Københoved 1834–41, jvf. KB s. 125 f. – Johan Wilh. Freudendal (1818–57), lærer i Københoved 1842–57, jvf. KB s. 126 ff.

Side 6: Johan Meinke Thaysen (1770–1851). – Cathrine Thaysen Kloppenborg (1831–58), Kloppenborgs datter af første ægteskab.

Side 7: Hans Andersen Krüger (1816–81), kromand i Bevtoft, senere rigsdags- og landdagsmand. Han organiserede under Treårskrigen en spejdertjeneste for den danske hær. – Den norskfødte Olaf Rye (1791–1849) kommanderede 1849 den brigade, der skulle dække Nørrejylland.

- Side 8: Peter Jensen (1823–1905) fra Hygum tjente hos Kloppenborg 1849–53. – Fodsvend d.v.s. politibetjent. – Den tysksindede sognefoged Niels Jakobsen Horsbøll var fra Grindsted i Vestjylland og ejede Langetved kro. I 1848 sluttede han sig til slesvig-holstenerne.*
- Side 9: Henrik Hans Christian Laurup (1814–90), ejer af herregården Estrup i Malt sogn.*
- Side 10: Christen Hansen Dall (1815–60), ejer af Bennetgård i Københoved. – Frederik Dall, kaldet Maler (1820–76), kromand og høker i Københoved. – Peder Larsen Skræppenborg (1802–73), lægprædikant, først herrnhutisk påvirket, senere stærkt knyttet til den grundtvigske bevægelse.*
- Side 13: Jacob Kloppenborg (1747–1828), H. D. Kloppenborgs fader, tingskriver i Frøs og Kalvslund herreder fra 1790, se Sjø Mdskr 1944 s. 183 ff. – Adam Struensee (1708–91), generalsuperintendent for Slesvig og Holsten 1759–91, fader til statsmanden J. F. Struensee.*
- Side 14: kælderdøns d.v.s. stue over kælderen.*
- Side 17: Ulrich Sechmann Boesen (1797–67), præst i Fjelstrup 1846, biskop over Slesvig 1854–64. Gift 1826 med Anna Johanne Boesen (1805–77).*
- Side 19: Jørgen Jessen From (1798–1860), gårdmand og sognefoged i Fjelstrup. Sonnen Kristian var født 1834.*
- Side 22: Peter Alexander Cecilus Heide (1822–66), herredsfoged i Frøs og Kalvslund herreder 1850–53, derefter i Tyrstrup herred til 1864.*
- Side 23: Peter Jørgensen (1825–95), Hesselballe i Ø. Starup sogn, landstingsmand (Venstre) 1878–88. – Johan Vilh. Bertelsen (1800–85), Egeland i Ø. Starup sogn. Fader til Maren (1836–1906), der 1861 blev gift med venstrepolitikerens Chresten Berg, og Ane Johanne (1841–1929), der i 1866 blev gift med højskolemanden Heinrich v. Nutzhorn.*
- Side 24: Den første forlovelse indgik Ane Marie med Fritz Meinicke. Da forlovelsen var hævet, hjalp Kloppenborg ham til en mølleforpagtning i Guldager 1857. (Æt og Minder I, Skads herreds skøde- og panteprotokol B 84, nr. 71 s. 879 b, Landsarkivet i Viborg). – Eskild Skau (1831–94), gårdmand i Sommersted.*
- Side 25: Jens Lauridsen Skau (1795–1863), gårdmand og sognefoged i Sommersted. – Laurids Skau (1817–64), Sommersted, den kendte politiker og amtsforvalter i Haderslev vesteramt.*

Side 26: Nis Kristian Kloster (1823–59), søn af degn og lærer i Sommersted Anders Kloster (1783–1860). I 1856 blev han degn og lærer i Skodborg, men døde allerede tre år efter af rosen.

Side 27: rangforordningen af 1818, uigennemskueligt ordspil.

Side 28: Chr. Flor (1792–1875), foregangsmanden i det tidlige dansk-nationale arbejde i Slesvig. Professor i Kiel 1825–45, leder af Rødding højskole 1845–46 og derefter bosat i København.

Side 29: Højskole- og friskolemanden Christen Kold (1816–70) var banebryderen for de grundtvigske skoletanker. Han havde bl. a. sit virke i Dalum ved Odense, hvor han i 1863 også begyndte at holde skole for piger.

Side 30: Johanne Schmidt, kaldet *Hanne* (1838–96).

Side 31: Om J. N. H. Skrumsager (1841–1921) se Morten Kamp-hövener: *Skrumsager. En sønderjysk fører* (Tønder 1959).

Side 32: Lokes høje er fire store bronzealderhøje på toppen af en bakke øst for Københoved by. – *Peter Jørgensen Petersen* (født 1842), søn af gårdmand i Københoved *Jørgen Peter Petersen* (1811–77).

Side 33: Jens Lassen Knudsen (1819–86), cand. theol., lærer ved Rødding højskole 1852–62 og derefter sognepræst i Lejrskov. Forfatteren Jakob Knudsens fader.

Side 34: Overvagtimester Jacob Hansen Kloppenborg (1794–1876), H. D. Kloppenborgs broder, foretog med en ganske lille skare soldater nogle dristige og vellykkede krigsoperationer i Vestjylland i 1849, jvf. J. H. Kloppenborg: *En gammel soldats erindringer* (1861, 2. udg. 1872) og *Sjy Mdskr* 1928 s. 187.

Side 35: I begyndelsen af 1861 truede den tyske forbundsdag med besættelse af Holsten, hvis hertugdømmernes forfatningsforhold ikke snart blev ordnet på tilfredsstillende måde. I Danmark anså man krigsfaren for overhængende og lod derfor Dannevirke besætte og reservetropper indkalde.

Side 36: Frederik Engelhart Bojsen (1808–82), præst i Vilstrup 1850–59, folketingsmand 1849–51, landstingsmand 1866–82. Han var udpræget grundtvigianer og udgav i sin Vilstrup-tid et opbyggeligt tidsskrift »Budstikken«, jvf. Carsten Petersen: *Slesvigske præster* (1938) s. 145.

Side 38: Claus Jensen Dall (1814–72), gårdmand (Dallsgård) og teglværksejer i Københoved. Gift 1840 med Karen Hansdatter (1811–94), se KB s. 143 ff.

- Side 50: Folkemøderne på Skamling i Vejstrup sogn afholdtes med mellemrum i årene 1843–59. I Skibelund krat i Malt sogn holdtes fra 1865 grundlovsfester og folkelige møder i tilknytning til Askov højskole. Der findes her en mindepark med mindesten bl. a. for Claus Dall og H. D. Kloppenborg.*
- Side 54: Skrumsager tjente 1857–59 hos Kresten Vad, Sædding Vadgård i Nr. Nebel sogn (Æt og Minder I).*
- Side 56: Pælen i stuen: man sagde om jyderne, at de havde fnat og derfor plejede at have en kløpæl stående i stuen (H. F. Feilberg: Bidrag til en ordbog over jyske almuesmål bd. 2 s. 59).*
- Side 57: stor' Nicolaj d.v.s. Jens Nicolaj Thaysen (1807–72), Langeved, en søn af Johan Meinke Thaysen. Han drev en omfattende handel med træ fra Langetved og Rødding skove. I Skrave sogn lavedes der i det hele taget meget træarbejde på denne tid med henblik på salg, jvf. A. J. Marcussen: Optegnelser fra Skrave sogn (1913) s. 64 ff.*
- Side 59: Jens Peter Gram (1831–1913), gårdmand i Københoved skov, se Spr Alm 1914 s. 77. – Skrumsagergård i Sdr. Bork sogn, Ringkøbing amt, ejedes 1833–52 af J. N. H. Skrumsagers fader Niels Hansen Jørgensen (1792–1872). Den havde i 17. årh. været ejet af medlemmer af familien Lange og Pogwisch. – J. N. H. Skrumsagers moder var Abelone Nielsdatter (1798–1866).*
- Side 61: treogtyve år efter d.v.s. i 1884, hvor ca. 2000 sønderjyder deltog i en flerdages udflugt til egnen mellem Varde og Ringkøbing.*
- Side 64: Johan Hempel (1784–1875), præst i Rødding-Skrave 1829–61. – Hans Kristian Janus Nicolaj Baltazar Krarup Sveistrup (1815–93), søn af præsten i Nørup og Randbøl, hvor han også selv blev præst 1840. 1861–67 var han præst i Rødding-Skrave, hvor han med sin grundtvigske forkyndelse kom til at indtage en central stilling i det åndelige liv, jvf. KB s. 157 ff. I 1867 blev han afskediget af de preussiske myndigheder, da han nægtede at aflægge tjenesteeden. Derefter virkede han privat i Rødding i tre år og blev til sidst præst i Vejen-Læborg. – Jens Nicolaj Thaysen (se s. 57) blev tysk og afløste Kloppenborg som sognefoged i 1864.*
- Side 65: Sofus Høgsbro (1822–1902), cand. theol., forstander for Rødding højskole 1850–62 og medlem af folketinget fra 1858, formand for folketinget 1887–1901.*
- Side 73: Sveistrup skrev også et advarende brev til Skrumsager den 18. februar 1863. Det hedder heri: »Marie Kloppenborg fortalte*

mig igår, at hun havde lovet Dem at gifte sig med Dem til 1. maj trods faderens forbud. Dette frarådede jeg hende bestemt som uforneligt med det forhold, Gud har stiftet mellem forældre og børn. Hun bad mig om muligt at tale med Dem om, at De skulle give henstand til efteråret. Det må De vide er hendes ønske; men jeg vil ikke øve nogen indflydelse i retning af fastsættelsen af et tidspunkt. Da her er en hindring, som det ikke står til nogen af os at borttrydde, siger jeg: Tag Dem iagt for at føre en brud hjem betyngt af en faderlig forbandelse! Kan De ikke, som jeg før har sagt, bide på Herrens time og beslutte Dem til at udfolde imidlertid al den dygtighed, som Kloppenborg savner hos Dem, så De gør hans omdømme til skamme – kan De ikke slå ind på den vej, så er det mit alvorlige, velmente råd til Dem: Hæv forbindelsen jo før, jo hellere! Da jeg ikke er rask, kan jeg ikke få lejlighed til at sige Dem dette mundtligt idag, som jeg havde ønsket og ventet. Modtag da disse linjer med velvilje. Jeg er ikke indtaget imod Dem; men bliver De ved at fastholde Deres forsæt om at tiltrodse Dem pigen, så vil De ikke længere kunne tælle mig som en af Deres venner.» (J. N. H. Skrumsagers privatarkiv. Breve fra forskellige. Landsarkivet i Åbenrå).

Side 79: Laust Hansen *Kaltoft* (1826–1905), gårdmand på Toftlundgård 1853–80, gift med Ane Maries søster Cathrine 1853. *Kaltoft* var en foregangsmand på landbrugsområdet og var en af de første, der interesserede sig for engvanding, træplantning og mosekultur. Han havde således købt flere hundrede tønder land i Gånsager med kultivering for øje, jvf. M. Refslund Poulsen: *Minder* (1949) s. 23ff.

Side 80: *Juhl Boysen* (1827–1911), gårdmand, Mikkeltorp. Han var Ane Maries fætter på mødrene side. – *Peter Madsen Schmidt* (1840–1919), kaldet »Pe Smej«, gårdmand på Blåbjesk fra 1870. Han var en af Skrumsagers bedste venner og blev ligesom han meget aktiv i det danske foreningsarbejde i Nordslesvig, jvf. Spr Alm 1922 s. 74f, Sjø Mdskr 1933 s. 37ff.

Side 81: *multum* d.v.s. groft uldtøj. – *Dannevirke* blev rømmet af de danske tropper 5. februar 1864.

Side 85: Kavallerifægtningen ved *Bække* fandt sted 29. februar 1864 og endte med dansk sejr.

Side 86: N. P. M. *Sylow* var chef for efterretningsvæsenet.

Side 87: *Hansine Cathrine*, Laust *Kaltofts* datter, var født i 1855.

Side 89: *Alexander Halberg* (1814–91) var herredsfoged for Frøs og Kalvslund herreder 1853–64.

Side 91: Niels Sørensen Schmidt Østergård (1838–1912) havde været elev på Rødding højskole og blev bestyrer på højskolens gård 1861, jvf. Spr Alm 1913 s. 84f. – *Cornelius Appel* (1821–1901) var lærer, men blev afsat af preusserne. 1865–85 videreførte han Rødding højskole som pigeskole og frimenighedspræst for Rødding-Skrave frimenighed 1874–89. – Margrethe Sophie Charlotte *Wagner*, født Manthey (1811–97).

Side 97: *lædiken* d.v.s. pengepungen. – Skrumsager købte *Bennetgård*, der havde tilhørt Peder Christensen Dall 1857–65. Efter Skrumsagers død 1921 beboedes den af hans datter Jutta til 1938, hvor den indrettedes til plejehjem.

Side 98: Kloppenborg byggede sin *vindmølle* 1844–46 efter at have opnået en særlig kongelig tilladelse hertil. Hidtil havde København haft møllevang til de omliggende vandmøller. Vindmøllen, der blev bygget efter nye hollandske principper, var Kloppenborgs stolthed og var afbildet på hans segl. Den blev nedbrudt i 1947, jvf. KB s. 74ff.

Side 100: *udpige* d.v.s. en pige, der udfører markarbejde.

Side 106: *Hans Madsen Gøttrup* (1817–75) var gift med Anne Cathrine Kloppenborg (1828–94), en datter af H. D. Kloppenborgs broder Johannes K. (1805–78) i Harreby. Ligesom denne var han ivrig pietist og havde under sine rejser som brandtaksator omvendt mange, hvilket øgenavnet »den hellige Hans Madsen« vidner om, jvf. Sjø Hist s. 338f.

Side 109: *Anders Ørbech* (1790–1870), præst i Branderup 1822–39, i Arrild 1839–70. Ørbech havde ofte været i konflikt med de kirkelige myndigheder, og uregelmæssigheder i embedsførelsen ville have ført til hans afskedigelse, hvis ikke hele sognet i 1850 havde udtalt sit ønske om at beholde ham. Han udførte talrige kirkelige handlinger, som hans embedsbrødre ikke ville påtage sig, hvilket fremgår af kirkebogen med dens mange navne på tilrejsende personer. Den i teksten omtalte vielse fandt sted i 1845. Særlig berømmelse opnåede han i 1857 ved at holde den tale for Frederik VII, som kongen bagefter kaldte den bedste, han havde hørt. Ørbech havde blot sagt: »Lovet være den, som kommer i Herrens navn. Amen.« Jvf. Carsten Petersen: Slesvigske præster (1938) s. 292ff, Spr Alm 1914 s. 71ff, Sjø Mdskr 1946 s. 235ff.

Side 117: *unnen* d.v.s. middagsmad.

Side 119: *7-mands deputationen* var i Berlin 18. februar 1867 for at overrække en adresse med anmodning om iværksættelse af Pragerfredens § 5 (d.v.s. løftet om en folkeafstemning i Nordslesvig med

en eventuel afståelse til Danmark som følge) og dispensation for de danske embedsmænd fra kravet om aflæggelse af tjenesteed til kongen. – *den førstefødte* hed Niels Ebbesen Kloppenborg Skrumsager.

Side 125: Ved udbruddet af *den fransk-tyske krig* blev Krüger og 4 kendte mænd fra Tønderregnen fængslet i sommeren 1870. De indsattes i fæstningen Lötzen i Østpreussen, hvorfra de løslodes igen i oktober, jvf. Sjø hist s. 102.

Side 126: Niels Jokum Termansen (1824–92), folketingsmand 1858–78, landstingsmand 1878–86.

Side 128: *Skoleforholdene* var blevet fastlagt først ved skoleinstruktionen 1871, der påbød 6 timers ugentlig tyskundervisning fra tredje skoleår. Derefter indførtes en skærpelse i 1878, og fra 1. april 1889 blev tysk alene undervisningssproget, bortset fra 4 ugentlige religionstimer, jvf. Sjø hist s. 116f, 12f, 169ff.

Side 129: Forfatteren Jens Peter Zakarias Nielsen (1844–1922) fik sit gennembrud 1881 med »Nye Tider«, en fortælling fra bondemiljø, der også blev dramatiseret for scenen. Den handler om konflikten mellem nyt og gammelt i bondestanden.

Side 130: *Kristiane Posselt* (1841–1910), datter af den stænderdeputerede August Heinrich Posselt. Hun blev senere lærerinde ved fri-skolen i Høve på Sjælland, jvf. Otto Grunth Posselt: *Slægten Posselt* (1939) s. 94.

Side 132: Ægteparret *Skrumsagers børn* var: Hans Diderik f. 1868, Asbjørn Snare f. 1870, Kirsten Abelone f. 1872, Jutta f. 1873, Ingfred f. 1876, Niels Hansen Nikolaj Frederik Severin Grundtvig f. 1880, alle med efternavnene Kloppenborg Skrumsager.

Side 137: *Jens Lauridsen Schmidt* (1829–90), kaldet »fætter«, se A. J. Marcussen: *Optegnelser fra Skrave sogn* (Haderslev 1913) s. 11f. Han var fætter til Jens Lauritzen Schmidt (1835–1914), gårdmand i Øster Lindet, se Spr Alm 1920 s. 96.

Side 140: *Den vesttyske tur* se s. 61. – Anders Dons Hørlück (1836–1900), Rurup, landdagsmand 1881–88. – Ingeborg Christiane Rosenørn-Teilmann (1852–1929), Nørholm i Torstrup sogn, datter af politikeren Theodor Rosenørn-Teilmann. – Blandt *Skrumsagers* mange tillidshverv kan nævnes, at han var formand for Sparekassen for Frøs og Kalvslund herreder fra 1872, medlem af Haderslev kreds dag fra 1880, medredaktør af Sprogforeningens Almanak fra 1894 og fra 1888 i bestyrelsen for Vælgerforeningen, som han blev formand for i 1907.

Side 141: Peter Kristensen, Mossøgård, lærer fra Gedved seminarium 1880. – Jens Jørgensen (1862–1946), huslærer hos Skrumsager 1889–92, derefter ansat ved »Modersmålet« i Haderslev 1892–97 og fra 1899 præst ved frimenigheden i Skærbæk. – Thade Petersen (1866–1949), uddannet ved det tyske præsteseminarium i Krop, huslærer hos Skrumsager 1892–94, redaktør ved »Hejmdal« 1894–1905 og derefter præst ved Haderslev frimenighed.

Side 143: Gustav Johannsen (1840–1901), den flensborgske danskheds fører. Han var rigsdagsmand fra 1881 og landdagsmand fra 1888. – Udstillingsåret d.v.s. 1888, hvor Nordens hidtil største erhvervsudstilling afholdtes i København.

Side 145: Biblioteket for Skrave sogn var grundlagt af lærer Freudendal 1842 og var blevet bestyret af Skrumsager siden 1869, jvf. KB s. 107ff.

Side 152: Den 5. januar 1896 fyldte digteren og folkesangeren Morten Eskesen (1826–1913) 70 år, hvilket fejredes med en stor fest i Kolding, jvf. Kr. la Cour Pedersen: Morten Eskesens saga 1826–1926 (1926) s. 198. – Jes Julius Gram (1841–1917), dyrlæge, Claus Dalls søstersøn, se Spr Alm 1922 s. 76ff.

Skrifter, udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland

1. Erik Christensen: *Fra min virksomhed i Tønder*. Udsolgt.
2. P. J. Refshauge: *Bonden, der blev landråd*. Udsolgt.
3. *Tønder gennem tiderne*. Under redaktion af M. Mackeprang. Udsolgt.
4. M. H. Nielsen: *Fra slesvigsk fattigvæsens fortid*. Udsolgt.
5. Troels Fink og Johan Hvidtfeldt: *Vejledning i studiet af Sønderjyllands historie*. Udsolgt.
6. *Nævneregister til H. P. Hanssens værker*. Udg. af Johan Hvidtfeldt.
7. *Aktstykker vedrørende Kreditanstalt Vogelgesangs tilblivelse*. Udsolgt.
8. Peter Kr. Iversen: *Vejledning for sønderjyske lokallhistorikere*. Udsolgt.
9. Johan Hvidtfeldt: *Slægtshistoriske studier i Sønderjylland*. 2. udg. revideret og udvidet af Hans H. Worsøe. Indb. kr. 8,00 (16,00).
10. *Nordslesvigs åndelige genforening med Danmark*. Red. af Claus Eskildsen, Johan Hvidtfeldt og Peter Kr. Iversen. Kr. 10,00 (20,00).
11. Olav Christensen: *Bibliografi over sønderjysk slægtstøvelitteratur*, 2. udg. m. tillæg: Manuskripter vedrørende sønderjysk personalhistorie i Landsarkivet, Åbenrå, ved Peter Kr. Iversen. Indb. 10,00 (20,00).
12. *Nordslesvig efter genforeningen*. 7 radioforedrag. Udsolgt.
13. Thorvald Petersen: *Fra Als til Tønder*. Udsolgt.
14. N. Black Hansen: *Åbenrå annaler, 1524, 1584-1694*. Kr. 4,00 (8,00).
15. Peter Kr. Iversen: *Kniplingskrænmer Jens Wulffs dagbog*. Udsolgt.
16. A. Svensson: *Redaktør J. Jessen, Flensborg Avis*. I uds., II kr. 10,00 (20,00), III kr. 15,00 (30,00).
17. H. V. Gregersen: *Niels Heldvad. En biografi*. Udsolgt.
18. Erland Møller og Johan Hvidtfeldt: *Kaptajn Hans Brulins erindringer*. Udsolgt.
19. Asger Nyholm: *Nationale og religiøse brydninger i Tønder på sprogeskripterne tid*. Udsolgt.

20. Knud Kretzschmer: *Den sønderjydske fond*. Kr. 10,00 (20,00).
21. H. V. Gregersen: *Gotiske skriftprøver fra sønderjyske arkivalier*. Kr. 10,00 (20,00).
22. Aage Bonde og Johan Hvidtfeldt: *Borgmestre, rådmænd, byfogder og byskrivere i Flensborg 1550-1848*. Indb. kr. 10,00 (20,00).
23. G. Japsen: *Den nationale udvikling i Åbenrå 1800-1850*. Indb. kr. 15,00 (30,00).
24. Sigurd Schoubye: *Guldsmedehåndværket i Tønder og på Tønderegnen 1550-1900*. Udsolgt.
25. *Åbenrås bys historie*. Under redaktion af Johan Hvidtfeldt og Peter Kr. Iversen. Bd. I kr. 16,50 (33,00), i skindbind kr. 31,00 (62,00). Bd. II kr. 25,00 (50,00), i skindbind kr. 38,00 (76,00).
26. Harald Jørgensen: *To ungdomsvenner*. H. P. Hanssen, H. V. Clausen. Indb. kr. 15,00 (30,00).
27. H. Hejselbjerg Paulsen: *Sønderjydsk psalmesang 1717-1740*. Indb. kr. 22,00 (44,00).
28. H. V. Gregersen: *Den lüneburgske saltoktroi. Et bidrag til salt-handelens historie i hertugdømmet Slesvig*. Indb. kr. 17,00 (34,00).
29. Johan Hvidtfeldt: *Kampen om ophævelsen af livegenskabet i Slesvig og Holsten 1795-1805*. Indb. (Udsolgt).
30. *Tønder seminarie-stat 1788-1963*. Udarb. af Jens Lampe under medvirken af Asger Nyholm og Erik Larsen. Indb. kr. 25,00 (50,00).
31. Peder H. Smidt: *Hverdag og fest. Vestslesvigske minder*. Udsolgt.
32. *Jacob Fabricius d. Yngres optegnelser*. Udgivet af A. Andersen. Indb. kr. 30,00 (60,00).
33. H. V. Gregersen: *Laurids Skaus brevveksling med politiske venner i København*. C. F. Allen. H. N. Clausen. Orla Lehmann. J. W. Marckmann. Carl Ploug. Indb. kr. 30,00 (60,00).
34. *Johannes Oldendorphs selvbiografi*. Udgivet ved A. Andersen. Indb. kr. 10,00 (20,00).
35. L. S. Ravn: *Danskuddannede folkeskolelærere i Nordslesvig under preussisk styre*. Indb. kr. 15,00 (30,00).
36. M. Favrholt: *Haderslev Latinskoles historie 1567-1967*. Indb. kr. 25,00 (50,00).
37. Jens Engberg: *Det slesvigske spørgsmål 1850-1853*. Indb. kr. 30,00 (57,50).
38. Mourits Mørk Hansen: *Livs-erindringer*. Udgivet ved H. V. Gregersen. Indb. kr. 25,00 (49,50).
39. Peter Kier: *Min rejse gennem jordelivet*. Udgivet ved Jens Holdt og Hans Hejselbjerg Paulsen. Indb. kr. 25,00 (49,50).
40. G. Japsen: *Det dansksprogede skolevæsen i Sønderjylland indtil 1814*. Indb. kr. 30,00 (57,50).
41. G. Japsen: *De nordslesvigske sparekassers historie*. Indb. kr. 35,00 (incl. moms). (60,00).

42. H. V. Gregersen: *Laurids Skaus brevveksling med politiske venner i Sønderjylland*, to halvbind. Indb. kr. 60,00 incl. moms (90,00).

43. Harald Jørgensen: *Genforeningens statspolitiske baggrund*. Indb. kr. 36,00 incl. moms (60,00).

Sønderjylland. Historisk Billedbog. Tiden indtil 1864 ved Jørgen Paulsen og Poul Kürstein. 3. oplag. Indb. kr. 31,00 incl. moms (54,00).

Nordslesvig 1920-70. Historisk Billedbog ved Ole Bech og Eskild Bram. Indb. kr. 36,00 incl. moms (70,00).

Nicolai Svendsen: *I genforeningens tjeneste*. Sønderjysk Skæbne III. Kr. 18,00 (36,00).

Marie Boesen: *Agnes Smidt fra Lundsmark*. Træk af en livshistorie. Udsolgt.

Hans Hansen: *Fra tidlig vår til efterår. I sønderjysk landbrugs tjeneste*. Kr. 5,00 (10,00).

Morten Kamphövener: *Skrumsager. En sønderjysk fører*. Udsolgt.

Johan Meyer: *Det gamle Frøslev*. Udsolgt.

Th. Kaufmann: *Minder og tanker. Erindringer fra grænselandet*. Indb. kr. 8,00 (16,00).

Frederik Høyberg: *Gennem 80 år*. Indb. kr. 8,00 (16,00).

Andreas Øster: *Barn i Herrnhuternes Christiansfeld*. 2. oplag. Indb. kr. 9,75 (19,50).

Jens Bladt: *Alsiske Minder*. Indb. kr. 10,50 (21,00).

H. Gjessing: *Drengedr og manddomsvirke i Tønder*. Udgivet ved Peter Kr. Iversen. Indb. kr. 11,00 (22,00).

I. J. I. Bergholt: *Pligtens vej. En sønderjyde i 1. verdenskrig*. Indb. kr. 11,00 (22,00).

J. N. H. Skrumsager: *Ane Marie Skrumsager*. Indb. kr. 12,00 (21,00).

Bøgerne fås ved henvendelse til Historisk Samfunds ekspedition, Landsarkivet, 6200 Åbenrå. Telefon (046) 2 46 83.

Hvor andet ikke er anført, er medlemsprisen excl. moms. Normalprisen (incl. moms) er angivet i parentes.